

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Rigorózní práce

***SEMEN EST SANGUIS CHRISTIANORUM: KOPTSKÁ
SPIRITUALITA MUČEDNICTVÍ***

Konzultant práce: prof. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Autor práce: PhDr. ThDr. Mgr. Miloš David

2024

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji rigorózní práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své licenciátní práce, a to v nekrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním význačných částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdání textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

22.1.2024

PhDr. ThDr. Mgr. Miloš David

Poděkování

Děkuji svému konzultantovi prof. Jaroslavovi Vokounovi, Th.D. za cenné připomínky a doporučení během psaní práce.

OBSAH

Úvod	5
1 Jaká je role mučedníka v křesťanství?.....	8
2 Mučednictví v raném křesťanství	22
2.1 První křesťanští mučedníci	22
2.2 Císařský kult.....	41
3 Koptští mučedníci za Diokleciánova pronásledování.....	49
3.1 Pronásledování křesťanů před Diokleciánem	49
3.2 Velké pronásledování.....	54
3.3 Maximinus Daia a obnovení pronásledování.....	62
3.4 Koptský kalendář	65
4 Vztah mezi mučedníky a mnichy	70
5 Význam kultu mučedníků v koptské spiritualitě.....	84
6 Svátostná role mučednictví.....	115
7 Koptští mučedníci dneška a jejich poselství.....	130
Závěr	137
Seznam použité literatury	139
Primární literatura.....	139
Sekundární literatura	141
Encyklopedie a slovníky	148
Další elektronické zdroje	149
ABSTRAKT	150
ABSTRACT.....	151

Úvod

Téma mučednictví v kontextu koptského křesťanství představuje stěžejní bod duchovnosti egyptských křesťanů. Textů o významu mučednictví v koptské spiritualitě je sice celá řada, ale jedná se pouze o texty kratšího rozsahu, jde o texty pro širší veřejnost věřících (stručné výňatky z životopisů svatých či výčet zázraků, které svatí mučedníci vykonali na základě prosebných modliteb věřících), případně se jedná o prameny – synaxáře či původní životy svatých v nezkrácené podobě. Existuje vskutku malé množství literatury, jež se věnuje tématu významu martyria ve spiritualitě egyptských Koptů na odborné úrovni, a to i v prostředí koptské církve, případně se jedná spíše o úvahy či zjednodušená shrnutí, jejichž autorem je kupříkladu Matouš Chudý, významná duchovní autorita Koptské pravoslavné církve. Fenoménu mučednictví v celém spektru se však věnuje nepřehledné množství literatury, která posloužila jako sekundární zdroje při zpracování této práce. Téma práce je orientováno primárně theologicky, zasahuje taktéž i do příbuzných oborů, jako jsou církevní dějiny či religionistika. Hlavní oblast zájmu je soustředěna, jak vyplývá z názvu práce, do oblasti spirituální teologie.

Cílem práce je podat ucelený pohled na percepci mučednictví v koptské spiritualitě, historický vývoj tohoto fenoménu a význam pro duchovnost běžných Koptů i v současné době. K dosažení tohoto cíle pomůže analýza sekundární literatury – nejen z prostředí koptské církve, ale také mimo ni, ale především pramenů vzešlých z této církevní komunity – od všedních příruček pro širší veřejnost, přes odborné texty (články a úvahy), po příběhy z *Koptského synaxáře*. Mým úkolem je analyzovat tyto texty a vyhodnotit, jak Koptové nahlíží na mučednickou smrt v kontextu nejen své spirituality všedního dne a jak ovlivňuje jejich hodnotové orientace.

Aby bylo možné cíle práce dosáhnout, je zapotřebí analyzovat pojem mučednictví a jeho historický vývoj, který vedl k významu, jež má dnes. K pochopení koptské spirituality a významu mučednického kultu tohoto církevního společenství je nutná zevrubná analýza koptských hagiografických textů o životech mučedníků a taktéž sekundární literatury akcentující smysl a význam kultu mučedníků v minulosti i v současné době. Cílem je na základě převážně koptských zdrojů – ať už primárních či sekundárních – podat ucelený pohled na postavení mučedníků v kultu svatých Koptské pravoslavné církve, uchopit tuto problematiku prizmatem koptských křesťanů, aby bylo toto téma pochopeno i pro západního křesťana a zároveň zachován svébytný koptský pohled na mučednictví. Nelze opominout ani vztah mezi mučednictvím a unikátním koptským kalendářem, jehož počátek souvisí

s tzv. Velkým pronásledováním za císaře Diokleciána. Pronásledování křesťanů před konstantinovským obratem bude v tomto úseku licenciátní práce taktéž věnována pozornost, ačkoliv hlavní pozornost bude upřena na zmíněné Diokleciánovo pronásledování křesťanů. Pojednáno bude i o kanonizaci v prostředí Koptské pravoslavné církve. Následující kapitola se zaměřuje na vztah mezi mučedníky a mnichy, neboť mnišství je často interpretováno jako tzv. bílé mučednictví. Mučedníci podstupovali smrt rukou svých pronásledovatelů, zatímco pouštní Otcové umrtvovali svá těla asketickými praktikami, neumírali v arénách, ale jejich arénou byla pustina – místo, kde bojovali proti vášním a pokušením těla i duše. Kapitola o významu kultu mučedníků v koptské spiritualitě je klíčová z důvodu, že popisuje důležitost mučednického kultu ve spiritualitě koptských křesťanů. Na ni navazuje kapitola pojednávající o definici mučednictví jako jedné ze svatých Tajin, jež vyřkl Matouš Chudý. Z tohoto důvodu je rozebrán vztah mezi mučednictvím a křtem z pohledu kanonického práva. Křesťané totiž v mučednické smrti následují Kristův příklad, který jim garantuje spásu, resp. přebývání u Boha. Poslední kapitola se věnuje moderním mučedníkům Koptské pravoslavné církve, jejich poselství dnešnímu křesťanovi (nejen koptskému) a taktéž fenoménu mučednictví jakožto jednomu z nástrojů ekumenických dialogů. Takovým příkladem je 21 koptských mučedníků, kteří přijali mučednický věnec rukou islamistických teroristů v Libyi roku 2015. V této kapitole jsou uvedeny i hymny oslavující mučednickou smrt, což dokazuje neustálou aktualizaci mučednického ideálu. Přiblíženy jsou i příběhy některých z těchto martyřů, z důvodu, abych ilustroval, že mučedníci nejsou lidé z nadpozemského světa, ale obyčejní lidé, kteří věčného života přes martyrium dosahují.

V práci pracuji s primární i sekundární literaturou. Mezi primární literaturu patří zmiňovaný *Koptský synaxář* se stručnými životy svatých koptské církve, mučedníků nevyjímaje, jež jsou čteny v průběhu celého liturgického roku a poskytují pohled na percepci mučednického ideálu vně tohoto církevního prostředí a zároveň je tento fenomén aktualizován a přibližován moderním koptským křesťanům. Nechybí ani díla církevních historiků (*Dějiny patriarchů* či Eusebiovy *Církevní dějiny*) nebo klasická díla církevní literatury od autorů jako Athanasios, Ignác Antiochijský, Jeroným, Klement Římský či Tertullianus. Při analýze těchto textů jsem pracoval s dostupným originálem s přihlédnutím k českému či anglickému překladu. Sekundární literatura je velmi rozmanitá. Cílem bylo vycházet zejména z literatury vzešlé z koptského prostředí. Mezi významné koptské autory, o které se opírám, patří např. několikrát zmiňovaný Matouš Chudý, Aziz S. Atiya, bývalý koptský papež Šinúda III., Tadros Yacoub Malaty anebo Andrew N. A. Youssef či Rodolph

Yanney. Nechybí ani díla významných církevních historiků, jimiž jsou G. E. M. de Ste. Croix, autor knihy *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, Peter Brown, W. H. C. Frend, Wolfram Kinzig, John Meyendorff nebo Ewa Wipszycka. Opomenuta nejsou ani díla předních odborníků na koptské křesťanství z řad zahraničních (např. Otto F. A. Meinardus), ale také českých autorů, jakými jsou Jaroslav Franc, Viola Pargačová nebo Markéta Šebelová. V seznamu použité literatury nechybí v originálních jazycích primárních zdrojů ani tituly česky a anglicky psané literatury, texty v polštině, ruštině, slovenštině i srbštině. Celá práce je doplněna řadou mnou pořízených fotografií, jejichž cílem je více vtáhnout čtenáře do prostředí koptského křesťanství.

1 Jaká je role mučedníka v křesťanství?

Jelikož je práce soustředěna především na kult mučedníků v koptské církvi, nejprve musím definovat roli mučedníka v křesťanství na základě jednoho z nejvýznamnějších koptologů minulého století – Azize S. Atiyi. V *Koptské encyklopedii*, pod jehož vedením toto monumentální osmisvazkové dílo vzniklo, definoval mučedníka jako osobu, „*kteřá trpěla pronásledováním a zemřela pro svou víru*“¹. Obdobnou definici přináší jiný theolog z prostředí Koptské pravoslavné církve – Andrew N. A. Youssef, a to, že synonymum pro mučedníka je slovo svědek. Je to „*věřící, jenž snášel utrpení a byl pronásledován až do smrti pro svou víru*“². Mučednictví je, dalo by se říci s odkazem na posledně zmiňovaného bohoslovce, cesta vedoucí přes utrpení a smrt v podobě ostří mečů, ohnivých pecí či hladových šelem do Božího království.³

Obr. 1 Mučedníci Rebecka a pět jejích dětí v jim zasvěceném chrámu v Hurghadě

Atiya mj. podotkl, že nejvíc mučedníků vzešlo během pronásledování křesťanů římskými imperátory, především Nerem a Diokleciánem. Vyslovil dokonce i odvážný odhad

¹ ATIYA A. S., „Martyrs, Coptic“, in: ATIYA A. S. (ed.), *The Coptic Encyclopedia*, sv. V, New York 1991, s. 1550.

² YOUSSEF A. N. A., *Oriental Orthodoxy Unveiled*, Coppel 2022, s. 255.

³ Ibidem, s. 256.

mučedníků, jejichž krev byla prolita za vlády římských císařů. Podle něj odmítlo obětovat pohanskému božstvu a zbožštěným římským císařům na jeden milion křesťanů, kteří následně podstoupili mučednickou smrt.⁴ Střízlivější odhad vyslovil Radomír Malý. Podle něj zahynuly za vlády římských imperátorů od 1. století do 3. století spíše stovky tisíc křesťanů.⁵ I tento odhad je v souvislosti s perzekucemi křesťanů v antice poněkud velmi nadsazený. Nic to nemění na faktu, že koptská církev si je vědoma, jak doložil Youssef, že v dobách křesťanského starověku z jejího prostředí a z prostředí římské církve vzešel největší počet mučedníků.⁶

Obr. 2 Detail ikony znázorňující koptské mučedníky, Chrám Panny Marie a archanděla Michaela, El Gouna

Práce není koncipována konfesně, proto je uveden i pravoslavný pohled na mučednický ideál. Podle amerického pravoslavného filosofa a byzantologa Constantina Cavarina je mučednictví jednou z cest ke svatosti. Odkazuje se především na díla církevních Otců a pravoslavnou hymnografii, která rozlišuje celkem šest kategorií světců. Vycházel zejména z díla svatého Petra z Damašku.⁷ Jeden z hymnů východní církve zní:

⁴ ATIYA A. S., „Martyrs, Coptic“, s. 1550.

⁵ MALÝ R., *Církevní dějiny*, Olomouc 2001, s. 51.

⁶ YOUSSEF A. N. A., *Oriental Orthodoxy Unveiled*, s. 256.

⁷ CAVARNOS C., *Paths and Means to Holiness*, přel. Archbishop Chrysostomos of Etna, Etna 2000, s. 20.

„Raduj se, společenství apoštolů, proroků Páně, věrné společenství mučedníků, božských hierarchů, mnišských otců a spravedlivých. Všichni svatí, radujte se!“⁸

V tomto krátkém hymnu jsou zmíněny všechny kategorie světců, které Pravoslavná církev uznává, a samozřejmě jednu z nich představují mučedníci, „kteří se svědomitě podíleli v boji a zachovali svou víru a svou odvahu vložili do Spasitele“⁹, jak praví další významný hymnus. CAVARNOS se ještě zmínil o jedné kategorii světců, a to o vyznavačích (příkladem je Maxim Vyznavač či v koptském prostředí Samuel z Qalamun). Poznamenal, že tyto vyznavače je možné chápat jako subkategorii mučedníků, neboť i oni byli odhodláni pro svou víru položit život.¹⁰ Britský církevní historik Stuart G. Hall zmínil zásadní rozdíl mezi mučedníky (*martyrs*) a vyznavači (*confessors*). Můžeme říci, že všichni mučedníci byli vyznavači, neboť veřejně obhajovali svou víru v Krista, nicméně slovo vyznavač přísluší takovým jedincům, kteří sice veřejně deklarovali, že jsou křesťané a byli za svou víru perzekuováni v podobě mučení či uvržení do žaláře, nicméně na rozdíl od mučedníků nebyli pro svou víru zabiti, ačkoli byli odhodláni zemřít, pronásledování křesťanů je nestálo život.¹¹ V *Životě Antonínově* je užito řecké slovo *ὁμολογηται* (latinsky *confessores*) a označuje ty, kteří veřejně vyznali křesťanskou víru a byli za to potrestáni formou uvěznění či práce v lomu.¹² CAVARNOS též vyslovil názor, že ačkoli počet křesťanských mučedníků je značný, není tato cesta otevřena všem věřícím, protože je determinována nejen časem, ale i místem. Stoupenci učení Ježíše Krista na tuto cestu nastupují v dobách útlaku a pronásledování, a to ještě pouze tehdy, kdy si sami toto směřování, tedy přijetí mučednického věnce, sami zvolí.¹³ V liturgiích koptské církve, stejně jako v prostředí pravoslavných církví, jsou mučedníci postaveni na roveň apoštolů, a to před ostatními svatými.¹⁴

Pokud hovoříme o světcích a jejich rozdělení, je nutné zastavit se u definice světce z koptského úhlu pohledu, kterou nabízí opět Atiya. Atiya poznamenal, že mezi světcí jsou samozřejmě počítáni mučedníci, ale také osoby mužského i ženského pohlaví, jež obětovaly

---

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Viz podrobněji CAVARNOS C., *Paths and Means to Holiness*, s. 20-21.

¹¹ HALL S. G., *Doctrine and Practice in the Early Church*, London 1992, s. 86.

¹² Viz ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

¹³ CAVARNOS C., *Paths and Means to Holiness*, s. 22.

¹⁴ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, Cairo 1988, s. 7-8.

svůj život křesťanské víře, žili podle Evangelia a stali se svým následováním Krista inspirací pro další pokolení křesťanů.¹⁵ I Atiya implicitně vyjádřil určité kategorie světců, mezi něž zařadil nejen církevní hierarchy (pro koptskou církev velmi důležité hierarchy města Alexandrie¹⁶), ale také opaty klášterů a nespočet mnichů i poustevníků.¹⁷ Atiya však nedává přesný návod, jak určit svatost člověka. Kdo je tedy podle koptské církve světec? Světců má Koptská pravoslavná církev nespočet, sám významný koptolog připustil, že ani synaxáře neobsáhnou všechna jména světců¹⁸. Na základě tohoto encyklopedického hesla o definici svatosti musíme konstatovat, že koptská duchovnost si svatost spojuje s utrpením pro víru. Slovo utrpení je velmi důležité, protože v sobě skrývá důležitou charakteristiku mučedníka. Z tohoto hlediska jsou všichni svatí koptské církve mučedníky – svědky víry. Koptové jsou navíc přesvědčeni, že po celou dobu existence tamní místní církve zachovávali čistotu víry. To se podařilo i přes soustavný islámský tlak od 7. století, který vedl i k přerušení kontaktů s ostatními církevními komunitami.¹⁹ Gawdat Gabra ve svém *Historickém slovníku Koptské církve* rozpracoval velmi podrobnou kategorizaci světců koptské církve. Hovoří např. o zvláštní úctě k Bohorodičce, o kategorii andělů, proroků, apoštolů, mnichů, svatých Otců či místních světců aj.^{20, 21} Zvláštní pozornost věnuje Gabra mučedníkům, které klasifikuje do celé řady subkategorií, tj. mučedníci před Velkým pronásledováním, které představuje důležitý mezník v dějinách koptské církve a její spirituality; během Velkého pronásledování jsou pozorovány dvě hlavní kategorie mučedníků, a to v rámci Egypta (tam dochází ještě k rozdělení na klérus, nobilitu a vojáky) a mimo Egypt, konkrétně Antiochii. Samostatnou kategorií dále tvoří mučedníci, jejichž biografie byla podle tradice sepsána Juliem z Afqhas.

---

¹⁵ ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, in: ATIYA A. S. (ed.), *The Coptic Encyclopedia*, sv. VII, New York 1991, s. 2081.

¹⁶ V případě alexandrijských hierarchů zdůraznil jejich odhodlání bránit pravověrnou víru proti nátlakům ze strany římských císařů a chalífů. V tomto ohledu je přítomen mučednický aspekt svaté osoby. Zdůraznil doslova, že biskupové této egyptské metropole museli nést břemeno, jež na ně vložili zmínění vládci. ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, s. 2081.

¹⁷ ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, s. 2081.

¹⁸ Viz ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, s. 2081.

¹⁹ Viz ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, s. 2081.

²⁰ Gabra mj. uvádí, že zvláštní úcta je projevována také betlémským nevinátkům zavražděným podle evangelisty Matouše na Herodův příkaz. Jednotlivé kategorie obsahují též různé subkategorie, resp. Dvanáct apoštolů je odlišeno od evangelistů či učedníků apoštolů. Samostatnou kategorií tvoří též postava svatého Jana Křtitele. Viz GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, Cairo 2008, s. 128.

²¹ Viz podrobněji GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, s. 127-135.

Další kategorií jsou mučedníci mimo Egypt (žijící po období Velkého pronásledování) a egyptští mučedníci, kteří přijali mučednický věnec po Diokleciánově vládě. Zajímavou kategorií představují mučedníci, kteří zemřeli za obranu pravoslavného učení proti heterodoxním naukám, kam se řadí ariánství a též tzv. chalkedonismus (christologické dogma formulované na IV. ekumenickém sněmu). Koptové, podobně jako pravoslavní křesťané (Cavarnos), rozlišují kategorii vyznavačů. Velkou kategorií mučedníků tvoří mj. mučedníci, kteří podstoupili mučednickou smrt po konfrontaci s islámem.²² Česká religionistka Viola Pargačová ve své knize o významu koptské hagiografie pro náboženskou identitu egyptských křesťanů definovala světce jako „ideální typ dnešního koptského křesťana“²³. Jednoduše řečeno se jedná o věřícího člověka, který svůj život zasvětil Bohu, ale také službě lidem v Kristově jménu. Jeho jednání, které spočívá v nápodobě Kristových skutků (arabsky *at-thammul fi sabili al-Masih*), je navíc doprovázeno viditelnými znameními Boží náklonosti – zázraky.²⁴

Opustíme nyní klasifikaci světců a vrátíme se k jejich významu a roli. Otto F. A. Meinardus, významný německý koptolog, se v úvodu své knihy *Coptic Saints and Pilgrimages* vyjádřil, že z novozákonního pohledu jsou za svaté považováni všichni ti, kdo uvěřili zvěsti Evangelia.²⁵ To ostatně naplňuje i Atiyovu definice světce, kde je položen důraz na víru v poselství Evangelia, ale i definici, kterou předložila Pargačová, v nichž je akcentováno napodobování Kristových činů. Meinardus prohlásil, že světec je ztělesněním bezhříšnosti, nevinnosti, ctnosti a spravedlnosti a vzorem hodným následování.²⁶ Meinardovu definici zde uvádíme především proto, že v ní poukázal na etymologii slova svatost. Hebrejské slovo pro svatého – *qādaš* – odkazuje na lojalitu k Bohu²⁷, zatímco řecké *ἄγιοι* popisuje „ty, kteří patří výhradně Bohu“²⁸. Netřeba více rozebírat, že ztělesněním svatosti je právě mučednický ideál, který symbolizuje naprostou oddanost Bohu v tomto životě a slibuje věčné přebývání u Boha.

---

²² GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, s. 128-130.

²³ PARGAČOVÁ V., *Světci a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismatem hagiografií*, Pardubice 2018, s. 61.

²⁴ *Ibidem*, s. 62-63.

²⁵ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, Cairo – New York 2007, s. 1.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

Zmiňme se ještě o kanonizaci v prostředí Koptské pravoslavné církve. Meinardus popsal proces kanonizace, kterého se drží tato starobylá orientální církev. Německý koptolog jej rozdělil do tří fází. V prvním stadiu místní biskup předloží jako návrh Svatému synodu Koptské pravoslavné církve jméno osoby, která disponovala za svého života požadovanými duchovními kvalitami.²⁹ Charakteristické rysy světce rozebrala ve své práci Pargačová. Patří mezi ně např. úzký vztah věřícího k církevnímu společenství (arabsky *urajjibín min il-kanísa*), který zahrnuje pravidelnou účast na bohoslužbách, svátostný život, znalost Písma svatého a také aktivní působení v rámci chrámu a místní církevní či klášterní komunity, kupříkladu katechetická či charitativní činnost apod., dále je to modlitební praxe jako prostředek ke zdokonalení duchovního života, morální život v souladu s Evangeliiem, zejména láska ke všem lidem, uzdravující schopnosti, pokora, skromnost a prostota či asketický život a poslušnost Bohu aj.³⁰ Mezi jiné atributy svatosti patří další zázračné schopnosti, o kterých se zmínila Markéta Šebelová ve svém článku o koptských svatých. Jde především o dar přemístit se z místa na místo během několika sekund. Tito lidé se nazývají poutníci³¹, neboť využívají tzv. astrální projekci k pohybování se mimo vlastní tělo. Kromě toho je to také jasnozřivost – schopnost vidět budoucnost, nebo schopnost vyhánět zlé duchy, totiž démony.³² Kanonizace je poté posouzena církevní hierarchií v čele s koptským papežem. Pokud je svatost osoby přijata, je následně zapsán do synaxáře a může být zpodobněn na ikonách.³³ Praxe je však poněkud odlišná. Gabra podotkl, že v koptské církvi neexistuje přesně stanovená kanonizace, neboť některé osoby jsou uctívány ještě předtím, než může být kanonizace vůbec zahájena.³⁴ Na to naráží i Pargačová, která napsala, že ačkoliv musí od úmrtí osoby uplynout nejméně 50 let, aby mohla být v koptském prostředí kanonizována, toto pravidlo se nedodrжуje vždy³⁵. O osobě, aspirantovi na titul světec, se hovoří jako o svatém ještě před oficiální kanonizací, a to nejen mezi laiky, ale také mezi

---

²⁹ Ibidem, s. 1-2.

³⁰ Viz podrobněji PARGAČOVÁ V., *Světcí a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismatem hagiografií*, s. 72-83.

³¹ Šebelová použila anglický výraz *traveller*. ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, in: *Religio: Revue pro religionistiku* 1 (2021), s. 7.

³² ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 8.

³³ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 2.

³⁴ GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, s. 133.

³⁵ PARGAČOVÁ V., *Světcí a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismatem hagiografií*, s. 61.

klérem.³⁶ Někteří svatí koptské církve byli považováni za svaté dokonce za svého života! Příkladem je koptský papež Cyril VI., který byl takto ctěn již během svého pozemského života. Svatost se mu připisovala na základě vykonání mnoha zázraků.³⁷ V jeho případě neuplynulo od jeho zesnutí do oficiální kanonizace ani potřebných 50 let. Zemřel roku 1971 a k jeho kanonizaci došlo již v roce 2013. V Koptské pravoslavné církvi je nicméně snaha o eliminaci uctívání osob jako svatých již během jejich života, a to i z podnětu tak uctívaných osob. Zmiňují se různá rizika, kdy je člověk již za svého života nazýván světcem, např. roste riziko jeho pokušení ďáblem či může být pokřivena jeho pokora.³⁸ Pargačová vyslovila názor, že je „*třeba koptské společnosti představit vzory a mužů a žen žijících v dnešní době a vzdorující překážkám čtenářům [hagiografií] dobře známým*“³⁹. Snaží se tím říci, že koptská společnost potřebuje následovat svaté, kteří jsou blízcí nejen jejich době, ale také jejich problémům. Světci jsou zároveň vzory pro život v souladu s křesťanskými ideály, které jsou sice nadčasové a ve spoustě hagiografií dochází k rekapitulaci těchto ctností (každý den církevního roku při četbě synaxáře), ale zároveň je potřebné mít na paměti, že světci (a spolu s nimi i mučedníci) nejsou fenoménem pouze minulosti, ale pokračují i do současnosti!

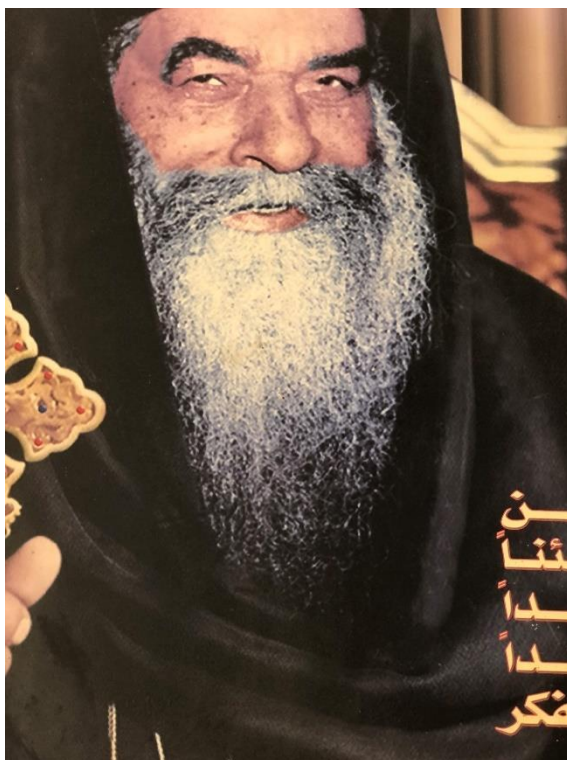
---

³⁶ Ibidem.

³⁷ ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 8.

³⁸ Ibidem, s. 8-9.

³⁹ PARGAČOVÁ V., *Světci a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaem hagiografií*, s. 61.

Obr. 3 Svatý alexandrijský patriarcha Cyril VI. (1902-1971)

Matta el-Maskin upozornil na Kristova slova z Evangelia, resp. z jeho Horského kázání⁴⁰, jde konkrétně o tato slova blahoslavenství (Mt 5,10-12), která souvisí s mučednickým ideálem:

*„Blaze těm, kdo jsou **pronásledováni** (δεδιωγμένοι) pro spravedlnost, neboť jejich je království nebeské. Blaze vám, když vás budou tupit a **pronásledovat** (διώξουσιν) a lživě mluvit proti vám všechno zlé. Radujte se a jásejte, protože máte hojnou odměnu v nebesích; stejně **pronásledovali** (ἐδίωξαν) i proroky, kteří byli před vámi.“*

Řecký text Evangelia sice obsahuje sloveso διώγω, které mj. znamená též pronásledovat⁴¹, a ne μαρτυρώ, jež znamená vydávat svědectví⁴², později vydávat svědectví krví, tedy vytrpět mučednickou smrt⁴³. V novozákonním kontextu byli mučedníci ti lidé,

---

⁴⁰ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, přel. L. H. Soliman, in: Coptic Church Review 3 (1980), s. 99.

⁴¹ SOUČEK J. B., *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, Příbram 2003, s. 74.

⁴² Původně se skutečně slovem μάρτυς označoval svědek nějaké události, ale také člověk, který mohl díky znalosti důležitých faktů, svědčit před soudem. YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, in: BUDDE M. L., SCOTT K. (ed.), *Witness of the Body: The Past, Present and Future of Christian Martyrdom*, Grand Rapids – Cambridge 2011, s. 24.

⁴³ SOUČEK J. B., *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, s. 160.

a především apoštolové, kteří šířili zvěst o vzkříšeném Kristu.⁴⁴ Zde je výstižný příklad (Sk 1,8), jenž uvedl i Tripp York⁴⁵:

„... a budete mi **svědky** (**μάρτυρες**) v Jeruzalémě a v celém Judsku, Samařsku a až na samý konec země.“

Jedná se o úryvek z Kristovy promluvy před jeho nanebevstoupením k učedníkům, ve které hovoří mj. o příslibu seslání Parakléta a následném šíření Evangelia – vydávání zvěsti (*μαρτυρώ*) o Božím království – po celé zemi.⁴⁶ Ve *Zjevení Janově* je Kristus představen jako věrný svědek (*ὁ μάρτυς ὁ πιστός*)^{47,48} Tento titul je potřeba vnímat v kontextu apokalyptického spisu. Kristus je ve zmiňovaných pasážích (Zj 1,4 a Zj 3,14) titulován nejen jako věrný svědek, ale také jako prvorozený z mrtvých (*ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν*), vládce králů země (*ὁ ἄρχων τῶν βασιλέων*) či jako počátek stvoření Božího (*ἡ ἀρχὴ τῆς κτίσεως τοῦ Θεοῦ*). Kristus je v nich popisován jako Spasitel mající božský status, ten, který prolil svou krev za hříchy lidstva a spásu všech⁴⁹. Americký historik G. W. Bowersock poznamenal, že autor *Apokalypsy* v žádném případě Ježíše neprezentuje jako „mučedníka, který zemřel rukou římských úřadů“⁵⁰, nýbrž jako toho – s ohledem na jeho mesiášský statut – „kdo nese svědectví o Boží slávě“⁵¹! Jazykový význam, jež nese až do současnosti, slovo *μάρτυς* získalo zhruba ve druhé polovině 2. století po Kristu. Až do té doby nemělo žádnou souvislost s prolitím krve pro víru či ctihodnou smrt v očích křesťanské obce.⁵²

Můžeme tak konstatovat, že sama mučednická smrt je nejen důsledek pronásledování, ale též vydávání svědectví o věrnosti Bohu a věrnosti jeho poselství, Evangeliiu, přestože původně nebyl mučedník totožný s člověkem, který prolil krev pro víru v Krista, ale označoval, jak bylo výše řečeno, člověka, který dosvědčuje víru ve Spasitele⁵³. Matouš Chudý podotkl, že v žádném případě akt mučednické smrti nepřesahuje víru

---

⁴⁴ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 24.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Viz BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, Cambridge 2002, s. 14.

⁴⁷ Srov. Zj 1,4 a Zj 3,14.

⁴⁸ Viz BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 14.

⁴⁹ Srov. Zj 1,4.

⁵⁰ BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 14.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Ibidem, s. 5.

⁵³ Viz YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 24.

samotnou⁵⁴. Martyrium je důkazem jeho lásky ke Kristu, která nekončí na tomto světě, ale prolamuje se do věčného života:

„Pravý důkaz je v jeho [mučedníkově] připravenosti zemřít ve víře, že smrt je branou do věčného života a věčnosti s Kristem. Žádná osoba, která není připravena trpět a zemřít po vzoru Krista a pro Něj není ve stádiu dokonalé víry a taková [nedostatečná] víra nevede do věčného života a věčnosti.“⁵⁵

Přestože téma mučednictví v koptské duchovnosti bude detailně rozpracováno v celé kapitole, z uvedených slov plyne, že mučednictví je již od raného křesťanství chápáno nejen jako určitá ctnost, ale především jako důkaz dokonalosti své vlastní víry. Pokud je křesťan o Pravdě, která je ztělesněna Kristem, opravdu přesvědčen, nečiní mu potíže zemřít za ni (totiž za Krista), a tak dosáhnout jednoty se svým Spasitelem. A právě Kristus byl pro první křesťany vzorem pro jejich nespravedlivý úděl utrpení.⁵⁶ Leo D. Lefebure (Georgetown University) uvedl, že křesťané před konstantinovským obratem věřili, že *„utrpení jim nabízí způsob, jak svůj život žít podle příkladu Ježíše Krista, jak nést svůj vlastní kříž v naději, že budou mít podíl na Jeho vzkříšení“⁵⁷*. V podobném duchu definoval mučednictví i York. Podle jeho názoru je mučednická smrt vždy spjata se svědectvím evangelijního poselství, kterým je vzkříšený Kristus.⁵⁸ Mučednictví je chápáno jako *„veřejné tělesné vyznání s nadějí, že vše, co nenáleží ke Kristu bude patřit do Kristova mystického těla“⁵⁹*.

Samotná Koptská pravoslavná církev vnímá utrpení pozitivně. Odkazujeme především na slova bývalého koptského papeže Šinúdy III. Šinúda ve svých *Slovech duchovního prospěchu* (v anglickém překladu *Words of Spiritual Benefit*) rozpracoval téma Kříže. Podle něj je sice kříž symbolem utrpení, ale též může, jako v Kristově vykupitelském díle, znamenat cestu ke spasení. Zatímco pro jedny je kříž trestem, pro druhé je prostředkem ke spáse. Pro obě strany však představuje utrpení. Nesením kříže – snášením svého utrpení

---

⁵⁴ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 100.

⁵⁵ „The true proof is in his readiness to die, believing that death is the door to everlasting life and eternity with Christ, since any person who is not ready to suffer and die with Christ or for Christ is not considered to be in state of perfect faith, and such faith is not entitled to everlasting life or eternity.” FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 100.

⁵⁶ LEFEBURE L. D., „The Understanding of Suffering in the Early Christian Church“, in: *Claritas: Journal of Dialogue and Culture* 2 (2015), s. 33.

⁵⁷ Ibidem, s. 37.

⁵⁸ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 24.

⁵⁹ Ibidem.

– se věřící připodobňují ke Kristu. Kříž je taktéž symbolem askeze, tj. překonávání tělesných vášní a ukřižování vlastních hříchů. Není to trest, ale cesta k očištění sebe sama. Z tohoto důvodu je kříž vnímán pro Boha milující křesťany jako požehnání, neboť přes něj lze dosáhnout spásy.⁶⁰ Stejně, jako předchozí autoři, i Šinúda obhajuje touhu snášet utrpení jako požehnání od Boha. Hovoří dokonce o „*radosti a potěšení*“⁶¹. Zesnulý koptský papež z tohoto důvodu prohlásil, že Kříž je vzorem pro křesťany, kteří ochotně snáší utrpení pro Krista.⁶² V této souvislosti se odkazuje na slova z *Listu Filipským* (1,29):

„Bylo vám totiž dopřáno, abyste v Krista nejen věřili, ale také pro něho **trpěli** (*πάσχειν*).“

Pojetím mučednictví v Pavlově theologii se budeme zabývat v následující kapitole, nicméně v tomto listu Pavel křesťanskou obec ve Filipech vybízí, aby jednala podle Evangelia a za Pravdu bojovala⁶³. Jak napovídá citovaný novozákonní verš, součástí víry v Krista byl již od dob raného křesťanství boj za zachování Evangelia, který s sebou nesl i utrpení, které Bůh odmění spásou člověka (*σωτηρίας*)⁶⁴.

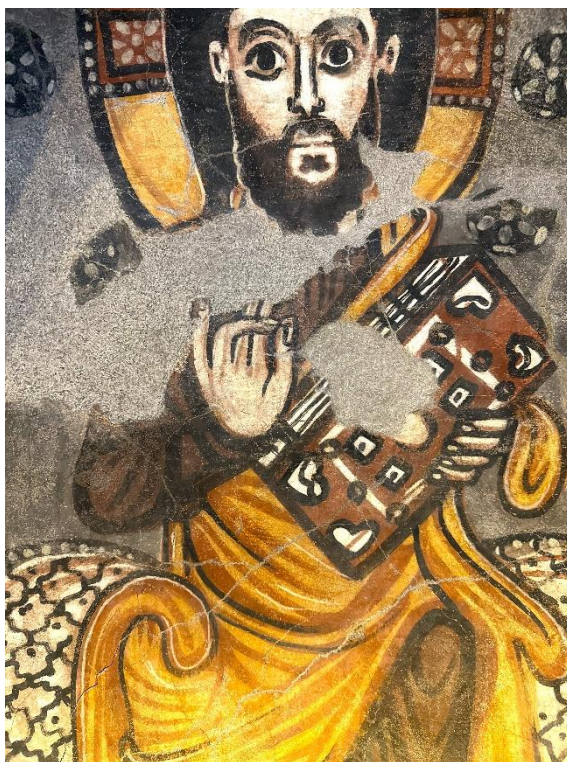
⁶⁰ POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, přel. Mrs. Bassilious, [místo vydání neuvedeno], 1997, s. 36-37.

⁶¹ Ibidem, s. 37.

⁶² Ibidem.

⁶³ Srov. Fp 1,28.

⁶⁴ Srov. Fp 1,28.

Obr. 4 Výklenek z Kláštera svatého Jeremiáše (Sakkára) znázorňující kralujícího Krista, Koptské muzeum

Křesťané vnímali, jak bylo uvedeno na Pavlově příkladu, již v době rané církve mučednictví jako boj za pravou víru, jenž jim přinese věčný život⁶⁵. Zde jsou slova Tertuliánova:

*„Proelium est nobis, quod provocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate certemus. Victoria est autem pro quo certaveris, obtinere. Ea victoria habet et gloriam placendi Deo, et praedam vivendi in aeternum.“*⁶⁶

*„Pro nás je bojem vaše předvolání nás před soud. Tam i přes nebezpečí ztráty hlavy bojujeme za pravdu. Vítězstvím je dosáhnout toho, za co bojuješ. Toto naše vítězství přináší slávu u Boha a jako kořist věčný život.“*⁶⁷

Rodák z Kartága skutečně martyrium připodobňoval k válce (latinsky *bellum*), ve které se zkrátka musí bojovat ze všech sil, přestože nikdo nemá primárně zájem trpět (*nemo quiedem libens patitur*). Dobyvatel získává slávu (*gloria*) i kořist (*praeda*), zatímco umučený křesťan pro jméno Páně je slavně přijat u svého Stvořitele, to je pro něj odměnou. Mučednictví vnímá jako absolutní vítězství ve jménu Božím nad pronásledovateli.⁶⁸

⁶⁵ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticum*, přel. J. Novák, Praha 1987, s. 75-76

⁶⁶ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

⁶⁷ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 76.

⁶⁸ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 75-76.

V závěru své studie o mučednictví v rané církvi se York zamýšlel nad rolí mučedníka v době po pronásledování křesťanů. Tertulián vnímal mučednictví jako důsledek vítězného boje pro Kristovo jméno. V jeho době byly křesťané vystaveni útlaku ze strany pohanské společnosti. Pomineme-li mnišství, jemuž bude věnována samostatná kapitola, jakou cestou se vydali lidé, kteří žili v době, kdy se křesťanství stalo *religio imperii*, a kteří toužili žít horlivý křesťanský život? Jako bojovník za víru mohl být vnímán mnich, který bojoval se žádostmi těla, případně člověk, který se rozhodl šířit Evangelium v cizokrajných zemích. V těchto oblastech mohl být vystaven mučednické smrti. York kromě těchto možností zmiňuje i křesťana – bojovníka, který chrání zájmy svého rodného města, udržuje řád, harmonii a jednoduše řečeno je strážcem dobrých mravů v souladu s křesťanskou morálkou.⁶⁹

Tertullianus ve své obhajobě mučednictví také vyřkl slova, jež se objevují v názvu této práce, že „*krev křesťanů je semenem*“⁷⁰ – „*semen est sanguis Christianorum*“⁷¹. Ještě předtím však vybízí, aby vládcí křesťany pronásledovali, neboť čím více mučednické krve se prolíje, tím počet křesťanů bude neustále růst⁷²:

„*Cruciate, torquete, damnate, atterite nos: „Křižujte nás, mučte, trestejte, ničte nás! Vaše
probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas   nepřítelství je důkazem naší nevinny.“⁷⁴
vestra.*“⁷³

Podíváme-li se na Tertuliánova slova, křesťanský apologeta považuje mučednictví za službu Bohu. Hovoří o tom, že lidé oslavují hrdiny trpící za vlast (*pro patria*), pro půdu (*pro agro*), pro impérium (*pro imperio*) nebo pro přátelství (*pro amicitia*), ale nikoli pro věc Boží (*pro Deo*).⁷⁵ Neopovrhne takovými hrdiny, ačkoli nezdůrazňuje jejich ctnosti, ale prohlašuje, že láska k Bohu, která vydrží i mučení a vede ke smrti, přináší větší odměny, než jsou sochy (*statae*) či obrazy (*imagines*), případně titulatura (*tituli*) či pomníky

---

⁶⁹ Viz podrobněji YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 40-41.

⁷⁰ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 76.

⁷¹ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

⁷² Viz TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 76.

⁷³ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

⁷⁴ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 76.

⁷⁵ Viz TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

(*monumenta*).⁷⁶ Obětování se pro Boha nepřináší pomíjivé dary, ale něco, co přesahuje pozemský život, jeho konkrétní časový úsek, a tím je záruka zmrtvýchvstání (*resurrectio*)⁷⁷.

---

⁷⁶ Viz TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

⁷⁷ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, L.

2 Mučednictví v raném křesťanství

2.1 První křesťanští mučedníci

Kořeny křesťanského mučednictví leží, stejně jako křesťanství samo, v judaismu. Židé se již ve starozákonní době považovali za národ určený samotným Bohem ke zvěstování Jeho vůle.⁷⁸

York upozornil, že slovo mučedník (*μάρτυς*) původně, resp. až do poloviny 2. století, neoznačovalo „někoho, kdo nutně zemřel pro svou víru“⁷⁹. Etymologii slova mučedník jsme se věnovali v předchozí kapitole, ovšem slovem *mártys* se označoval svědek, tedy člověk, který sděloval své svědectví. V křesťanském kontextu se pak význam tohoto slova vytříbil a označoval člověka, „jenž vyznal svou příslušnost ke Kristu“⁸⁰. Vyznání víry v Krista se dělo veřejně před pohanským obecnstvem. Vyznavači (*μάρτυρες*) bylo podle amerického odborníka na náboženství možné nazvat všechny křesťany, neboť pro přijetí do církevního společenství bylo pronesení kréda nezbytné. Dělo se tak ale v soukromí, ne před zraky nepřátel.⁸¹ Ti z křesťanů, kteří byli odhodláni svou víru vyznat před pohany, ať už ve vězení nebo v aréně, měli podle Yorka od úsvitu Církve v křesťanských komunitách zvláštní status (*special status*)⁸²:

„Vyznavači byli váženi pro jejich schopnost čelit věznění, mučení a dokonce i smrti samotné pro svou příslušnost ke Kristu, a také proto, že skrze jejich těla došlo k upevnění nároků, které s sebou nese křesťanství.“⁸³

Přestože až do poloviny 2. století označovalo slovo *mártys* výhradně člověka vydávajícího svědectví o Ježíšově umučení, ukřižování a vzkříšení, existují dvě pasáže v Novém zákoně, na které odkazuje Bowersock, jež mohou představovat základ pro pochopení soudobého významu mučednictví⁸⁴. První je příklad svatého Štěpána, jenž je

---

⁷⁸ Viz podrobněji FRENED W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, Garden City 1967, s. 22-23.

⁷⁹ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 25.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Viz YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 25.

⁸² YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 25.

⁸³ „Confessors were praised for their ability to face prison, torture, and even death because it also solidified, through their bodies, the validity of Christian claims.“ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 25.

⁸⁴ Viz BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 14-15.

tradičně považován za prvomučedníka, tedy toho, kdo jako první v rané Církvi položil život pro víru v Krista⁸⁵. Štěpán ve své řeči před židovskou radou⁸⁶ zformuloval víru v Ježíše Krista jako Spasitele a obvinil přítomné, že jej zavraždili. Nejvíce však dav rozhořčil slovy, že viděl „Boží slávu a Ježíše, jak stojí po pravici Boží“ (Sk 7,55). Za to byl obviněn z rouhání a ukamenován. Zemřel po vzoru Krista s modlitbou na rtech a s prosbou, aby bylo jeho vrahům odpuštěno.⁸⁷ Na jiném místě *Skutků apoštolů* je Štěpán Pavlem označen jako Kristův svědek.⁸⁸ Ovšem i v této souvislosti je slovo *mártys* chápáno jako označení pro svědka víry, který nemusí nutně přijmout smrt za své vyznání.⁸⁹ Druhá pasáž odkazuje na Antipu ze *Zjevení Janova*, který byl zabit pro víru v Krista.⁹⁰ Antipa je v tomto verši označen za věrného svědka Kristova (*ὁ μάρτυς μου, ὁ πιστός μου*). V předchozí kapitole bylo zmíněno, že v *Apokalypse* je sám Ježíš Kristus identifikován jako věrný svědek, tudíž se dá předpokládat, že slovo *mártys* označuje toho, kdo věrně nese Kristovo poselství či jej napodobuje, nebo slovy *Apokalypsy* někoho, kdo se drží Kristova jména⁹¹. V novozákonní době ještě nemělo slovo mučedník význam, jaký získalo dalších staletích. Smrt pro víru zatím neměla přesnou definici. V případech Štěpána i Antipy šlo o svědky víry v Krista, kteří byli zabiti, nestali se mučedníky, protože byli zabiti kvůli víře, jak vyjádřil bravurně Bowersock.⁹²

První pojednání o křesťanském mučednictví mimo Písmo svaté je pravděpodobně obsaženo v *Prvním listu Klementově*.⁹³ Klement se zmiňuje v tomto listu o mučednické smrti apoštolů Petra a Pavla, kteří nejsou označeni jako mučedníci, ale termínem *ἀθλητής*⁹⁴, který mj. lze přeložit jako zápasníci, nebo jako závodníci⁹⁵. Varcl v českém překladu *Prvního listu*

---

⁸⁵ ATTWATER D., *Slovník svatých*, přel. J. Matějů, Vimperk – Rudná u Prahy 1993, s. 360.

⁸⁶ Srov. Sk 7,2-53.

⁸⁷ Srov. Sk 7,57-60.

⁸⁸ Srov. Sk 22,20.

⁸⁹ Viz BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 15.

⁹⁰ Srov. Zj 2,13.

⁹¹ Srov. Zj 2,13.

⁹² BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 14-15.

⁹³ VAN HENTEN J. W., AVEMARIE F., *Martyrdom and Noble Death: Selected Texts from Graeco-Roman, Jewish and Christianity Antiquity*, London – New York 2002, s. 88.

⁹⁴ Viz ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ, *Κλήμεντος προς Κορινθίους*, 5, 1.

⁹⁵ Viz SOUČEK J. B., *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, s. 19.

Klementova sice řecké slovo *ἀεθλητής* vypouští, ale dále hovoří o těch, kteří podstoupili zápas⁹⁶. Autor píše:

„διὰ ζῆλον καὶ φθόνον οἱ μέγιστοι καὶ
δικαιοτάτοι στύλοι ἐδιώχθησαν καὶ ἕως
θανάτου ἤθλησαν. λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν
ἡμῶν τοὺς ἀγαθοὺς ἀποστόλους· Πέτρον, ὃς διὰ
ζῆλον ἄδικον οὐχ ἓνα οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας
ὑπήνεγκεν πόνους καὶ οὕτω μαρτυρήσας
ἐπορεύθη εἰς τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης.
διὰ ζῆλον καὶ ἔριν Παῦλος ὑπομονῆς βραβεῖον
ὑπέδειξεν.“⁹⁷

„Pro žárlivost a závist byli pronásledováni
největší a nejspravedlivější sloupové a svůj
zápas vedli až do smrti. Zaměřme své zraky na
statečné apoštoly: na Petra, který pro
nespravedlivou žárlivost podstoupil ne jedno
nebo dvě, ale více trápení, a vydav tak
svědectví, odešel na místo slávy, jež mu
přísluší. Pavel, štvaný žárlivostí a řevnivostí,
ukázal, jaká je odměna za vítězství
vytrvalosti.“⁹⁸

Kapitola *Prvního listu Klementova* nesoucí číslo 5 je pro téma mučednictví zajímavá především proto, že autor listu zdůrazňuje skutečnost, že apoštolové Petr a Pavel vydávali svědectví o zmrtvýchvstalém Kristu (*μαρτυρήσας*) a za to byli pronásledováni a podstoupili smrt. Josef Ton samotného Pavla z Tarsu označil za osobu, která se stala vzorem dalších křesťanů za svou oddanost Ježíši Kristu, jeho učení a také svou odhodlanost zemřít za svou víru ve Spasitele.⁹⁹ V předchozí kapitole jsme upozornili na Pavlovu myšlenku, že boj za křesťanství je spjat s utrpením, kterou následně přijímali i další křesťanští autoři, např. citovaný Tertulián. Ton se ideou mučednictví u apoštola Pavla zabýval ve své knize velmi detailně¹⁰⁰, nicméně ačkoliv vyjdeme z jeho díla, omezíme se jen na některé důležité momenty jeho učení o martyriu. Hlavním podkladem budou Pavlovy listy do Korintu, o nichž samozřejmě pojednal i tento bohoslovec. Zvláštní pozornost poutají tyto verše 4. kapitoly *Prvního listu Korintským* (9-13):

„Skoro se mi zdá, že nás apoštoly Bůh určil na poslední místo, jako vydané na smrt
(ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίους); stali jsme se divadlem světu, andělům i lidem. My jsme
blázni pro Krista (μωροὶ διὰ Χριστόν), vy ovšem jste v Kristu rozumní; my jsme slabí, vy silní; vy
slavní, my beze cti. Až do této chvíle trpíme hladem a žízni a nemáme co na sebe, jsme bití, jsme

⁹⁶ KLEMENT, „První list Klementův“, přel. L. Varcl, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 67.

⁹⁷ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ, *Κλήμεντος προς Κορινθίους*, 5.

⁹⁸ KLEMENT, „První list Klementův“, s. 67.

⁹⁹ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, Wheaton 2000, s. 125.

¹⁰⁰ Viz podrobněji TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 125-239.

bez domova, s námahou pracujeme svýma rukama. Jsme-li tupeni, žehnáme, pronásledováni neklesáme, když nám zlořečí, odpovídáme laskavě. Až dosud jsme vydědenci světa, na které se všechno schvaluje.“

Pavel v těchto slovech popisuje těžký úděl apoštolů, které popisuje jako *μωροὶ διὰ Χριστόν*, jež jsou odhodláni pro víru v Krista trpět, být pronásledováni, dokonce se nechat vydat na smrt. Ton upozornil, že obrat „*ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ὡς ἐπιθανατίους*“ odkazuje na slavnostní průvody městy, ve kterých úplně vzadu šli gladiátoři nebo zločinci odsouzení v arénách na smrt¹⁰¹, případně zajatci z válečných tažení. Ton též ve svém komentáři poznamenal, že Pavel dokonce pocíťoval, že samotný Bůh chce, aby evangelizační činnost byla spjata s utrpením. Mučednická smrt není však vnímána negativně, nýbrž pozitivně, jako služba Kristu.¹⁰² V komentářích na Pavlovy listy adresované církvi v Korintu F. F. Bruce poznamenal, že výraz *περικαθάρματα* (v Českém ekumenickém překladu přeloženo jako vydědenci, zatímco v Bibli: překladu 21. století je slovo *περικαθάρματα* přeloženo výstižněji – jako špína světa) může odkazovat na spodinu (nečistotu), ale též na obětní beránky (anglicky *scapegoat*) určité komunity.¹⁰³ Podobný význam má i slovo *περίψημα*, jež v překladu Bible pro 21. století je přeloženo jako nejhorší spodina. Bruce slovo vyložil za pomoci J. B. Lightfoota (odborníka na apoštolské Otce). Výraz označoval nejhorší zločince, jejichž krev byla prolita, aby byly odčiněny viny celé komunity a odvrácen hněv bohů.¹⁰⁴ Odhodlání nést oběť za křesťanskou obec prezentuje i Ignác z Antiochie v listě do Efezu:

*„Μη οὖν τις ὑμᾶς ἐξαπατάτω, ὡσπερ οὐδὲ ἐξαπατᾶσθε, ὅλοι ὄντες θεοῦ. ὅταν γὰρ μηδεμία ἔρις ἐνήρυσται ἐν ὑμῖν ἢ δυναμένη ὑμᾶς βασανίσαι, ἄρα κατὰ θεὸν ζῆτε. **περίψημα***

„Nikdo at' vás nesvádí, a sami se nenechte – jste celí Boží. Neboť dokud se u vás nezahnízdil žádný svar, který by vás mohl trápit, žijete podle Boha. Život bych za vás

¹⁰¹ Ton upozornil, že překladatelé Písma, resp. jeho New International Version, přeložili tento úryvek jako „*God has put us apostle on display at the end of the processions, like men condemned to die in arena.*“ Zde je jednoznačně poukázáno, že Pavel potvrzuje, že apoštolská služba je spjata s rizikem smrti. Jednalo se o reflexi jeho vlastní zkušenosti, kdy on sám byl vystaven nebezpečí ztráty života při kázání Evangelia. TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 147.

¹⁰² TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 147-148.

¹⁰³ BRUCE F. F., *1 and 2 Corinthians*, Grand Rapids 1980, s. 50-51. cit. In: TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 148.

¹⁰⁴ *Ibidem.*

ὁμῶν καὶ ἀγνίζομαι ὁμῶν Ἐφεσίων, ἐκκλησίας
τῆς διαβολῆ-του τοῖς αἰῶσιν. ¹⁰⁵

obětoval, Efezští, za církev na věky
vyhlášenou. ¹⁰⁶

*

*

„**Περίψημα** τὸ ἐμὸν πνεῦμα τοῦ σταυροῦ, ὃ
ἐστὶν σκάνδαλον τοῖς ἀπιστοῦσιν, ἡμῖν δὲ
σωτηρία καὶ ζωὴ αἰώνιος. ¹⁰⁷

„*Můj duch se pokořuje před křížem, který je
pro nevěřící pohoršení, ale pro nás spása
a věčný život.* ¹⁰⁸

Z Ignácova textu plyne, že slovo *περίψημα* odkazuje na oběť pro celou komunitu, nesení kříže po vzoru Krista po své bratry a sestry ve víře. Ignác se podle C. K. Barretta inspiroval Pavlovými slovy, kdy se apoštol definoval jako služebník všech lidí. Ačkoli jsou apoštolové vnímáni jako osoby na okraji společnosti, slouží po vzoru Krista všem lidem.¹⁰⁹ V případě Pavla i Ignáce, jenž se jeho slovy očividně inspiroval, se jedná o vyjádření přesvědčení, že za pravdu Evangelia stojí za to umírat¹¹⁰. Je to způsob života po vzoru Krista. Kristova moc, resp. Milost, posiluje apoštola, aby mohl jít v jeho stopách¹¹¹. Sám vyznává, že rád přijímá utrpení pro Krista, doslova rád pro Krista přijímá slabost, urážky, útrapy, pronásledování a úzkosti (*εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, καὶ στενοχωρίαις ὑπὲρ Χριστοῦ*)¹¹². Pavel byl podle Tona přesvědčen, že „*jeho utrpení je následkem jeho snahy zvěstovat Kristovo učení*“¹¹³. Pavel nikdy netoužil trpět, ale byl si vědom, že jeho služba přináší utrpení. Pavel byl přesvědčen, že víra v Krista a naděje ve zmrtvýchvstání překonává každodenní nebezpečí smrti¹¹⁴.¹¹⁵ Před pronásledováním křesťanů varoval apoštoly i samotný Kristus, např. v *Evangeliiu podle Jana* (15,18-21):

¹⁰⁵ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Εφεσσιους*, 8, 1

¹⁰⁶ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΪΣΚΥ, „Efezským“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 119.

¹⁰⁷ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Εφεσσιους*, 18, 1.

¹⁰⁸ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΪΣΚΥ, „Efezským“, s. 121.

¹⁰⁹ BARRETT C. K., *The Second Epistle to the Corinthians*, New York 1973, s. 112, 113. – cit. In: TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 149.

¹¹⁰ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 149.

¹¹¹ Srov. 2K 12,9-10.

¹¹² 2K 12,10.

¹¹³ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 153.

¹¹⁴ Srov. 1K 15,29-34.

¹¹⁵ Viz podrobněji TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 153-155.

„Nenávidí-li vás svět, vězte, že mě nenáviděl dříve než vás. Kdybyste náleželi světu, svět by miloval, co je jeho. Protože však nejste ze světa, ale já jsem vás ze světa vyvolil, proto vás nenávidí. Vzpomeňte si na slovo, které jsem vám řekl: Sluha není nad svého pána. Jestliže pronásledovali mne, i vás budou pronásledovat (ὁμᾶς διώξουσιν) – jestliže mé slovo zachovali i vaše zachovají. Ale to vše učiní pro mé jméno, poněvadž neznají toho, který mě poslal.“

O Kristově varování před pronásledovateli jsme pojednávali výše v souvislosti s jeho Horským kázáním. Ti, kteří jsou pronásledováni, jsou v Kristových očích jeho následovníky – vyvolení z pozemského života k životu věčnému. Již v období rané Církve se toto Kristovo varování naplnilo a Pavel jej zřejmě přijmul jako součást své misijní práce. Takto je třeba vnímat i samu mučednickou smrt, která není jen následkem pronásledování pro Kristovo jméno, ale především důkazem oddanosti Pravdě, jež přináší utrpení i oběti, které ale stojí za odměnu v podobě zmrtvýchvstání, což dokreslují tato jeho slova (1K 15,20):

„Máme-li naději v Kristu jen pro tento život, jsme nejubožejší z lidí.“

Víra ve zmrtvýchvstání křesťany natolik posilovala, že byli za ni dokonce ochotni i podstoupit smrt, ztratit život v tomto světě, neboť skutečný pravý život na ně čeká v Boží přítomnosti¹¹⁶. Ve *Druhém listu Korintským* dokonce Pavel vyjádřil, že doma křesťané nejsou v tomto pozemském těle, ale až u Pána. A z tohoto důvodu je touha odejít z tohoto těla a být u svého Stvořitele pochopitelná a podle mého názoru se jedná o velmi dobrý argument v debatě o mučednictví, resp. pro zdůvodnění touhy po něm.¹¹⁷ Na základě pavlovské theologie přichází Ton s vyjádřením, ve kterém akcentuje, že ačkoli propast mezi Bohem a člověkem byla překonána Kristovým vykupitelským dílem, musí člověk dokazovat ve svém životě, že je takového daru, totiž přebývání v Božím domě, hoden. To s sebou nese mnohá utrpení, která člověka očišťují od tohoto světa a vedou ke svatosti, jež je podmínkou pro sdílení Boží slávy.¹¹⁸ Ve *Druhém listě Korintským* apoštol navíc říká, stejně jako Ignác, že vynaloží vše, aby své milované děti, jak nazývá korintské křesťany, přivedl na cestu vedoucí ke Kristu.¹¹⁹ Odměnou pro věrnost Bohu – naplňování Božího obrazu v sobě – je pak zmíněné Boží království, kde vládne nevinnost, nesobeckost, obětavost, vytrvalost, věrnost a oddanost ke Stvořiteli, ctnosti, kterými by měli disponovat Boží děti.¹²⁰ Ton

---

¹¹⁶ Srov. 2K 5,1.

¹¹⁷ Srov. 2K 5,4-9.

¹¹⁸ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 156.

¹¹⁹ Srov. 2K 12,14-15.

¹²⁰ Viz TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 168.

zformuloval myšlenku, kde podotkl, že Bůh své děti zkouší během jejich pozemského života, zda jsou jeho děti věčného života a odměny v Nebesích hodny, jak bylo zmíněno, a to i včetně překonávání mnoha útrap.¹²¹ Hovoříme-li o křesťanských ctnostech v souvislosti s mučednictvím, svatý Justin Popovič v tomto ohledu zmínil dvě – vytrvalost a pokoru, ale též neustálou připravenost být po vzoru Krista ukřižován a také po jeho příkladu nést utrpení s radostí a projevem odpuštěním těm, kdo utrpení činí. Otec Justin prohlásil, že mučednictví je stadium, kdy křesťan přináší víře ovoce. Je to stav, kdy křesťan trpí pro lásku ke Kristu, snáší veškeré těžkosti a zároveň dokáže trýznitelům odpustit.¹²² Potřebujeme snad více důkazů, abychom dokázali, že křesťané již od rané Církve následovali ctnosti Spasitelovy, včetně příkladu jeho smrti, aby s ním mohli přebývat v Nebesích? Dovolujeme si ještě prohloubit Ignácovo chápání martyria, jehož slova prostupují celou prací.

Ton předně na Ignácově příkladu ukázal, že křesťané vnímali martyrium jako cestu k Bohu a zároveň důkaz oddanosti ke Kristu. Ignác vnímal mučednickou smrt jako naplnění svého poslání na tomto světě, neboť za něj považoval setrvání ve víře v Ježíše Krista až do smrti. Pro něj bylo martyrium způsobem, jak křesťané svědčí o Bohu. Jednalo se o napodobení Kristova utrpení. Ale také šlo v podstatě o způsob, jak překonat smrt. K vítězství nad smrtí mu pomáhala víra ve Vykupitele, který sice též trpěl, ale byl schopen přemoci smrt a přinést spásu těm, kteří jej následují a zůstávají mu věrni.¹²³ Podobně, jako Pavel, i Ignác byl odhodlán pro Evangelium položit svůj život. Nechme však promluvit samotného antiochijského biskupa a mučedníka:

*„αφετέ με θηρίων είναι βοράν, δι' ὧν ενεστιν
θεου ἐπιτυχεῖν. σιτός εἰμι θεου, και δι' ὀδόντων
θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρος αρτος εὔρεθω.
μαλλον κολακεύσατε τα θηρία, ἵνα μοι τάφος
γένωνται και μηθεν καταλίπωσιν των του
σώματός μου, ἵνα μη κοιμηθεις βαρύς ηνι
γένωμαι. τότε εσομαι μαθητής ἀληθῶς Ἰησου
Χριστου, οτε οὔδε το σωμά μου ὁ κόσμος
οψεται. λιτανεύσατε τον κύριον ὑπερ ἔμου, ἵνα*

*„Nechte mne stát se potravou šelem, skrze něž
mám dojít Boha. Jsem pšenice Boží a když mne
rozemelou zuby šelem, budu shledán čistým
chlebem Kristovým. Raději domluvte šelmám,
aby se mi staly hrobem a nic nenechaly z mého
těla, abych se po smrti nestal někomu obtíží.
Pak budu pravým učedníkem Ježíše Krista, až
svět neuvidí mé tělo. Proste za mne Krista
úpěnlivě, abych se skrze tyto nástroje stal*

¹²¹ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 168.

¹²² FATHER JUSTIN POPOVICH, *Orthodox Faith and Life in Christ*, přel. A. Gerostergios, Belmont 2005, s. 28.

¹²³ Viz TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 326-327.

<p>δια των οργάνων τούτων θεου θυσία εύρεθω. ούχ ώς Πέτρος και Παυλος διατάσσομαι ύμιν' έκεινοι άπόστολοι, έγω κατάκριτος έκεινοι έλεύθεροι, έγω δε μέχρι νυν δουλος. άλλ' έαν πάθω, άπελεύθερος Ίησου Χριστου, και άναστήσομαι έν αύτω έλεύθερος.¹²⁴</p>	<p>pravou obětí Bohu. Nepřikazuji vám jako Petr a Pavel. To byli apoštolové, já jsem odsouzeným, oni svobodní, já jsem dosud otrok. Ale budu-li trpět, stanu se propuštěncem Ježíše Krista a v Něm vstanu svobodný.¹²⁵</p>
---	---

Ignác na tomto místě v listu *Římanům* v podstatě zformuloval své přesvědčení, že pokud člověk chce být opravdovým učedníkem Ježíše Krista (*μαθητής αληθώς Ίησου Χριστου*), je nutné pro víru v něj snášet utrpení i čelit nebezpečí smrti. Sama mučednická smrt má křesťanu pomoci odtrhnout se od nesvobody tohoto světa a stát se opravdu svobodnou bytostí v Ježíši Kristu. Ignác zašel ve svém vyznání ještě dál, když napsal ve stejném listu, že raději zemře pro Krista, než aby vládl všem končinám země.¹²⁶ Smrt ve jménu Krista je pro tohoto mučedníka nejvyšší hodnotou, která ve všech ohledech přesahuje skutečný i pomyslný žebříček hodnot. V takové smrti spatřoval vidinu nového narození (*τοκετός*)¹²⁷ či naplnění plného lidství. Napsal:

„έκει παραγενόμενος άνθρωπος έσομαι.“¹²⁸

„Stanu se člověkem.“¹²⁹

Podle Tona navíc Ignác rozlišoval mezi termínem křesťan a pojmem učedník Kristův. Křesťan je podle něj „ten, kdo obdržel tento titul skrze Kristovu obět“¹³⁰, kdežto učedník je „ten, kdo tuto svou odlišnost [křesťanskost] prokáže i při utrpení a mučednické smrti“¹³¹. To ostatně dokazuje Ignác ve výše citovaném výroku z listu *Římanům*. Právě učednictví a příslušnost ke Kristu se prokazuje právě přes útrapy.¹³² Víra v Krista tak není podle antiochijského biskupa záležitost, která by s sebou nesla společenské výhody nebo

¹²⁴ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Ρωμαίους*, 4, 13.

¹²⁵ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΪΣΚΪΪ, „Římanům“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 130.

¹²⁶ Viz ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Ρωμαίους*, 6, 1.

¹²⁷ Viz ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Ρωμαίους*, 6, 1.

¹²⁸ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Ρωμαίους*, 6, 2.

¹²⁹ ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΑΝΤΙΟΧΕΪΣΚΪΪ, „Římanům“, s. 131.

¹³⁰ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 327.

¹³¹ Ibidem.

¹³² Viz TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 328.

zajišťovala život v komfortu, nýbrž je to cesta proměny lidské přirozenosti, která přimkne k Bohu. Podobně Ignácova slova interpretuje John Behr, soudobý pravoslavný theolog britského původu. Ignácova mučednická koruna je důkazem nejen jeho absolutní lásky ke Kristu, ale též přerodu v nového člověka, který bude přebývat u Krista právě přes napodobení jeho následování, a to dokonce i v případě utrpení a smrti.¹³³ Je též možné hovořit o návratu k Bohu a naplnění původního Božího plánu, jenž byl zmařen prvotním hříchem.¹³⁴ V podobném duchu hovoří Behr o mučednictví ve své monografii o antropologii a asketismu v díle Klementa Alexandrijského a Ireneje z Lyonu. Podle něj se smrtí pro Krista připodobňuje ke svému Spasiteli, a to právě především prostřednictvím snášení utrpení.¹³⁵ Proces připodobňování se ke Kristu přes utrpení ilustroval na případu svaté mučednice Blandiny, jejíž martyrium bylo popsáno v tzv. *Listu církvi ve Vienne a Lyonu církvim v Asii a Frýgii*, který se, jak poznamenal Behr, dochoval v Eusebiových *Církevních dějinách* a jehož autorem je pravděpodobně samotný Irenej¹³⁶. Po Behrově vzoru přikládáme výňatek z tohoto listu obsažený v *Církevních dějinách*:

„Ačkoliv byla Blandina pověšena na kůl, aby byla nechána na pospas jako potrava pro divoké šelmy. Na kůlu visela, jako by byla ukřižována, a její neutihající modlitby dodávaly sílu těm, kteří trpěli s ní. Když viděli, že jejich sestra trpí jako Ukřižovaný, byli přesvědčeni, že všichni, kdo trpí pro Krista, budou mít věčné společenství s živým Bohem. Když se jí žádné ze zvířat nedotklo, byla snata z kůlu a znovu vsazena do vězení, aby zde snášela další utrpení a povzbuzovala další bratry k vítězství. Malá, slabá a opovrhovaná, oblékla na sebe velkého a nepřemožitelného atleta – Krista.“¹³⁷

Soudobý pravoslavný bohoslovec tuto pasáž o útrapách svěťce z Eusebiových *Církevních dějin* komentoval tak, že se v této situaci, totiž ukřižování na kůlu v aréně,

---

¹³³ BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, Crestwood 2006, s. 108-109.

¹³⁴ Viz podrobněji TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 8-9.

¹³⁵ BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, Oxford 2017, s. 77.

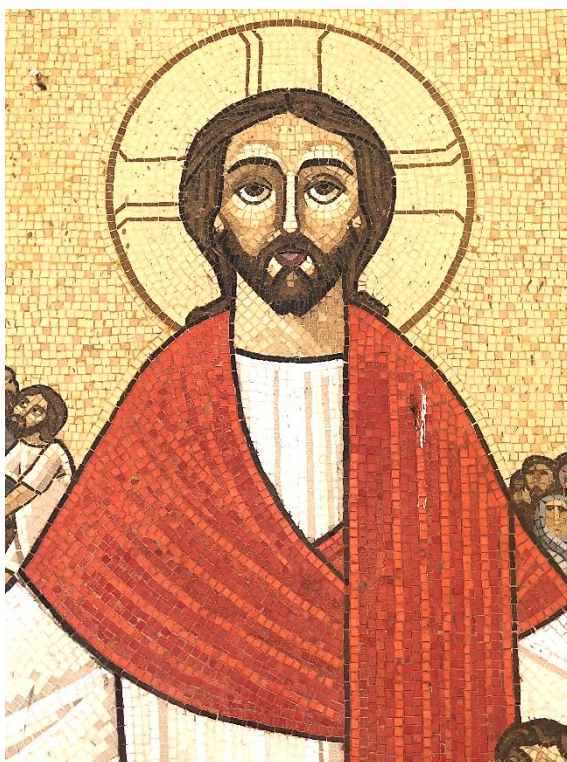
¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ „Blandina, however, was hung on a stake and offered as food to wild beasts that were let loose. She appeared to be hanging in the shape of a cross and her constant prayers greatly inspired her fellow victims, who saw the One who was crucified in the form of their sister, to convince all who suffer for Christ that they have eternal fellowship with the living God. When none of the animals would touch her, she was taken down from the post and returned to the jail, to be reserved for another ordeal so that her victory might encourage the brethren. Small, weak, and despised, she had put on the great, invincible champion: Christ.” EUSEBIUS, *The Church History*, přel. P. L. Maier, Grand Rapids 1999, s. 175-176.

„Blandina stala obrazem, živou ikonou, Kristovým pro ty, kteří trpěli spolu s ní“¹³⁸. Behr podtrhl mj. význam mučednickví slovy, že Bůh se zjevuje právě v těch slabých, ale jemu věrných osob, a těm, kteří chtějí žít podle jeho obrazu a podoby, a tudíž dosáhnout věčného života.¹³⁹ Upozorňuje taktéž na Ježíšova slova z *Evangelia podle Matouše* (16,24-25), čímž podtrhuje význam Kříže pro křesťanskou spiritualitu¹⁴⁰, o které hovořil taktéž Šinúda III.¹⁴¹:

„Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, vezmi svůj kříž a následuj mne (ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι). Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde; kdo však ztratí svůj život pro mne, nalezne jej.“

Ve zkratce lze říci, že Behr na základě díla Ireneje z Lyonu konstatuje, že Kristovi učedníci musí zapřít sebe samotné a nést svůj vlastní kříž po vzoru svého Spasitele, s nímž také budou sdílet jeho věčnou slávu, neb budou vzkříšeni.¹⁴²

Obr. 5 Detail moderní koptské mozaiky Ježíše Krista, Chrám velkomučedníka Míny v Hurghadě

¹³⁸ BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, s. 77.

¹³⁹ Ibidem.

¹⁴⁰ Viz BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, s. 76.

¹⁴¹ Viz POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, s. 36-37.

¹⁴² BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, s. 76.

V první kapitole o roli mučedníka v Církvi byly uvedeny Pavlova slova z jeho listu do Filip, konkrétně jde o 29. verš 1. kapitoly. Pavel v nich slibuje spásu těm, kdo dodržují slova Evangelia i přes utrpení. Podle Tona utrpení představuje unikátní Boží milost, jež člověka, který se dobrovolně rozhodne trpět pro Krista, obdaří podílem na Kristově království.¹⁴³ Sám Pavel vyslovil v tomto listu své přání „odejít a být s Kristem (τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι)“ (Fp 1,23). Z tohoto výroku jednoznačně plyne Pavlova jistota, že smrt neznamena konec, ale naopak nový začátek – vstup do Kristovy přítomnosti. Ton v této souvislosti též zdůraznil, že hlavním cílem mučednické smrti, jež je spojena s rizikem kázání Evangelia lidem a službě pro Krista na tomto světě, je oslava Boha.¹⁴⁴

V rané Církvi byli, jak uvedl Bowersock, lidé, kteří vyloženě toužili zemřít z důvodu, že jsou křesťany. Chtěli stejně jako Pavel již být u Krista? Nicméně mnozí církevní intelektuálové fenomén dobrovolného mučednictví (*voluntary martyrdom*)¹⁴⁵ vnímali negativně. Postupem času došlo k distinkci mezi mučednictvím, které podstupovali křesťané v rámci perzekucí jako nezbytný důkaz lásky ke Kristu, a mezi mučednictvím, jež bylo podstupováno v podstatě na vlastní žádost křesťana. Není zřejmě potřeba rozvádět, že pohané tyto jedince, kteří chtěli být zabiti z důvodu, že jsou křesťané, vnímali jako osoby trpící slabomyslností.¹⁴⁶ Dobrovolné mučednictví bylo nabyto tak, že křesťan dobrovolně vyznal svou víru před pohany či pohanskou autoritou, jež měla na starosti perzekuce křesťanů, s vědomím, že toto vyznání pro něj bude znamenat smrt.¹⁴⁷ Odbornice na období raného křesťanství Candida R. Moss poznamenala, že v prvních staletích Církve (hovořila o období 1. a 2. století po Kristu) ani v řečtině, ani v latině neexistoval specifický termín pro akt, kdy se křesťan rozhodl svobodně obětovat pro víru v Krista. Neexistovaly žádné subkategorie mučedníků. Všichni, jejichž krev byla prolita pro křesťanskou víru, byli označováni jako mučedníci. Sama expertka na rané křesťanství připustila, že tato kategorie, totiž dobrovolní mučedníci, se objevovala v anglicky psané odborné literatuře až

---

¹⁴³ Viz TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 187.

¹⁴⁴ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 189.

¹⁴⁵ Je zapotřebí rozlišovat mezi dobrovolným mučednictvím jako takovým a dobrovolným mučednictvím jako synonymem pro mnišství. Viz ЛУРЬЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египете*, Санкт-Петербург 2000, s. 32.

¹⁴⁶ BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 3-4.

¹⁴⁷ Viz MOSS C. R., *Ancient Christian Martyrdom: Diverse Practices, Theologies, and Tradition*, New Heaven – London 2012, s. 149-150.

v 17. století a byla plně rozpracována v 19. století.¹⁴⁸ V 19. století francouzský historik Edmon Le Blant upozornil na stejnou skutečnost, kterou zmínil Bowersock, a to na přílišnou ochotu křesťanů přijímat mučednickou smrti a nevoli církevních představitelů tyto mučedníky vnímat jako skutečné světce pro jejich přílišnou ochotu prolít krev za Krista.¹⁴⁹ Le Blant tak postavil, jak vyjádřila Moss, dobrovolné mučednictví mimo orthodoxii.¹⁵⁰

Kde se nachází hranice mezi „skutečným“ a „dobrovolným“ mučednictvím? Které je v souladu s orthodoxií a které se jí naopak vzdaluje? V koptských synaxářích nalézáme mnoho případů, kdy věřící dobrovolně vyznal svou příslušnost ke křesťanství a následně byl umučen. Uvedme dva příklady svatých Jana ze Senhout a Epimacha a následně je srovnáme:

Jan ze Senhout

(8. den měsíce Pašons)

„Když [Jan] pásl stáda ovcí svého otce, *zjevil se mu anděl Pána, ukázal mu korunu světla a řekl mu: ‚Proč tu jen tak sedíš, když mnoho [křesťanů] je pronásledováno? Ihned vstaň a jdi do města Atrib (Banhy) a bojuj pro jméno Krista Pána.‘* Poté se s ním anděl rozloučil pozdravem pokoje a odešel. *Rozloučil se tedy se svým rodiči, přistoupil ke guvernérovi a vyznal před ním Pána Krista. Guvernér ho nechal přivést k jednomu ze svých vojáků, který mu měl mírně domluvit, aby změnil své přesvědčení a podvolil se mu. Nicméně světec před tím vojákem vykonal několik zázraků, a tak i voják uvěřil v Krista Pána a obdržel taktéž mučednickou korunu z rukou guvernéra. Guvernér se rozčílil a světce nechal mučit všemi možnými způsoby,*

Epimachus

(14. den měsíce Pašons)

„*Když se [Epimachus] doslechl, že Youlamis, egyptský místodržící, začal mučit křesťany, promluvil ke svým přátelům [Theodorovi a Callinicovi] o marné slávě tohoto světa, rozloučil se s nimi a odešel do města El-Bakroug nedaleko Demery. Přišel za místodržícím, který zrovna mučil ženu a následně ji hodil do pece. Ohnivá pec se náhle ochladila. Nechal ji tedy vytáhnout z pece, aby ji mohl utnout hlavu. Když to Epimachus spatřil, předstoupil před guvernéra a vyznal před ním Pána Krista Jeho slávu. Guvernér ho nechal přísně mučit. Bylo mu pouze dvacet sedm let. Poté přikázal, aby byl lámán v kole a když jeho krev ukápla na oči jedné slepé ženy, náhle se jí vrátil zrak. Její rodina záhy uvěřila v Krista*

¹⁴⁸ MOSS C. R., *Ancient Christian Martyrdom: Diverse Practices, Theologies, and Tradition*, s. 150, 151.

¹⁴⁹ LE BLANT E., „Polyeuecte et le zèle téméraire“, in: *Mémoires de l'Institut Nationale de France. Académie des Inscriptons et Belles-Lettres* 28 (1876), s. 335, 337. cit. In: MOSS C. R., *Ancient Christian Martyrdom: Diverse Practices, Theologies, and Tradition*, s. 151.

¹⁵⁰ MOSS C. R., *Ancient Christian Martyrdom: Diverse Practices, Theologies, and Tradition*, s. 151.

ale Pán mu dával sílu, a tak vše dokázal přetrpět. Poté byl dopraven do Anseny (Antionoë), kde znovu podstoupil mučení.

Nakonec mu byla uřata hlava. ¹⁵¹

Pána a všichni byli umučeni a obdrželi mučednickou korunu. Guvernér se rozčílil a přikázal ho ukřižovat a následně mu utnout hlavu. Nicméně když popravčí chtěl vytasit meč, opustila ho síla a nebyl schopen meč vůbec zvednout. Nepodařilo se to ani dalším čtrnácti katům. Když se jim nepodařilo mu setnout hlavu, uvázali mu lano kolem krku a nechali vláčet, dokud svou duši neodevzdal Pánu a neobdržel mučednickou korunu. ¹⁵²

Příběhy zaznamenané v synaxári se zdají být velmi podobné. Historicitu osob není možné doložit a jedná se o převyprávění událostí s cílem kultivovat duchovní život Koptů žijících v minulosti, přítomnosti i v budoucnosti. Tyto příběhy jsme zvolili, aby si čtenář uvědomil, jak tenká je hranice mezi „skutečným“ a „dobrovolným“ mučednictvím. Zatímco

---

¹⁵¹ „It came to pass that when he was tending the sheep flock of his father, the angel of the Lord appeared to him, showed him a crown of light and said to him: ‚Why are you sitting here while many others are persecuted, now rise up and go to the city of Atrib (Banha), struggle for the Name of the Lord Christ‘; then the angel gave him the salutation of peace and departed from him. He bade farewell to his parents, went to the Governor, and confessed the Lord Christ before him. The Governor delivered him to one of the soldiers to entreat him kindly that perhaps he would change his mind and be obedient to him. However the Saint performed several miracles before the soldier that made him also believe in the Lord Christ and received the crown of martyrdom by the hands of the Governor. The Governor became angry and tortured the Saint with every kind of torture, but the Lord strengthened him and made him to endure it. Then the Saint was sent to Ansena (Antinoe), where he was again tortured. At the end they cut off his head by the sword.“ [autor neuveden], *Coptic Synaxarium*, Chicago 1995, s. 333.

¹⁵² „When he heard that ‚Youlamis‘ the governor of Egypt, had come to torture the Christians, he preached his friends explaining the vainglory of this world, then he bade them farewell and went to El-Bakroug, which was near Demera. He came to the Governor who was torturing a woman, and then threw her in a furnace. The fiery furnace became like cool dew to her. The Governor then took her out of the furnace and cut off her head. When Epimachus saw that, he came before the Governor, and confessed the Lord Christ, to Him is the glory. The Governor tortured him severely. He was twenty-seven years old. Then he ordered him to be squeezed on the wheel, and a drop of his blood splashed on the eyes of a blind maiden, and right away she was able to see. Her family believed in the Lord Christ. They were all martyred and received the crown of martyrdom. The Governor became angry and ordered him to be crucified, and then his head to be cut off. The executioner drew his sword but his strength failed and was unable to raise his sword. The same thing happened when another executioner tried and so with fourteen other executioners. When they failed to cut off his head, they tied a rope around his neck and dragged him until he delivered his soul into the hand of the Lord and received the crown of martyrdom.“ *Coptic Synaxarium*, s. 346.

v případě Jana ze Senhout (umučeného podle tradice ve 4. století) je k přijetí mučednického věnce vyzván samotným andělem (to není v koptské hagiografii něco neobvyklého, mnoho dalších mučedníků bylo vybidnuto k mučednictví andělem), tak v Epimachově případě nedochází k žádnému zásahu shůry. Epimachus (byl pravděpodobně umučen během Deciova pronásledování) se pro přijetí mučednictví rozhoduje zcela sám, vědom si pomíjivosti tohoto světa a odhodlán trpět s dalšími křesťany. Ubírá tato dobrovolnost či ochota k přijetí mučednictví bez zásahu shůry něco na jeho svatosti či účtě v koptské komunitě? Odpověď zní jednoznačně ne. V koptské spiritualitě mučednictví není možné rozlišovat mezi „dobrovolným“ a „skutečným“ martyriem. Můžeme snad tvrdit, že lidé, kteří se dobrovolně rozhodli přijmout mučednickou korunu, nebyli posílení shůry? Epimachus chtěl kráčet cestou mučednictví spolu s dalšími křesťany, chtěl trpět s nimi a následně s nimi sloužit Bohu v Nebesích. Jeho motivací byla láska k druhým, empatie a horlivost pro Pravdu, nikoli sobeckost a snaha vystavit na odiv svou víru.

G. E. M. de Ste. Croix k fenoménu dobrovolného mučednictví, kterému věnoval celou studii, poznamenal, že v rané Církvi bylo toto počínání skutečně odsuzováno, a to především, pokud křesťan vnímal dobrovolnou smrt jako prostředek k odpuštění hříchů či pokání, případně se domníval, že jeho souvěrci hřešili, a proto musí položit za ně život tím, že vyzná svou víru a následně bude popraven. Praktickým důvodem, proč dobrovolné mučednictví nebylo v kontextu raného křesťanství vnímáno pozitivně, je podle de Ste. Croixe nebezpečí, že člověk, který se sám vydá římským úřadům s cílem dosáhnout mučednického věnce, může svým počínáním ohrozit nejen svou vlastní spásu (stávalo se, že tito horliví uchazeči o martyrium při mučení odpadli od víry), ale i bezpečnost ostatních křesťanů v okolí. Místní římské úřady poté mohly zintenzivnit pronásledování.¹⁵³ Jako příklad uvedl de Ste. Croix pasáž z *Umučení Polykarpova*:

„Εἷς δέ, ὀνόματι Κόϊντος, Φρύζ προσφάτως
 ἑλλησθὼς ἀπὸ τῆς Φρυγίας, ἰδὼν τὰ θηρία
 ἐδειλίασεν. οὗτος δὲ ἦν ὁ παραβιασάμενος
 εἰσαυτὸν τε καὶ τινὰς προσελθεῖν ἐκόντας. τοῦτον
 ὁ ἀνθύπατος πολλὰ ἐκλιπαρήσας ἔπεισεν
 ὁμόσαι καὶ ἐπιθῆσαι. διὰ τοῦτο οὖν, **ἀδελφοί,**

„Byl tam jeden muž jménem Quintus, Frýžan,
 který přišel nedávno z Frýgie a který, když
 ušřel divoké šelmy, zachvátil ho strach. Tento
 muž přitom donutil i další, aby přistoupili
 dobrovolně. Prokonzul na něj velmi naléhal, až
 ho přesvědčil, aby odpřisáhl a obětoval.
Z tohoto důvodu, bratři a sestry, nechváli, kdo

¹⁵³ DE STE. CROIX, G. E. M., „Voluntary Martyrdom in the Early Church“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 155.

*οὐκ ἐπαινοῦμεν τοὺς προδιδόντας ἑαυτούς,
ἐπειδὴ οὐχ οὕτως διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον.*¹⁵⁴

*sebe vydávají, neboť toto Evangelium
neučí.*¹⁵⁵

V této pasáži je důležitý především zvýrazněný výrok, který se dokonce odvolává nejen na výrok z Evangelia, ale na samotný výrok Bohočlověka (Mt 10,23), který je často v souvislosti s tímto počínáním citován¹⁵⁶:

„Když vás budou pronásledovat v jednom městě, prchněte do jiného.“

Smysl celého výroku tkví v tom, že věřícím je dovoleno zachránit si v době perzekucí život, takový akt není vnímán jako projev zbabělosti. Naopak, jak tvrdí anonymní autor *Umučení Polykarpova*, původně hrdinsky motivovaný čin s cílem přijmout smrt pro Krista se může proměnit ve zbabělost, která se dostavuje pod hrozbami mučení, a následně takové jednání může ohrozit víru i život ostatních. Jako kompromis a zároveň konkluzi k tématu dobrovolného mučednictví můžeme chápat názor svatého alexandrijského arcibiskupa Athanasia, jenž vyjádřil ve svém spisu *Apologia de fuga sua* – po vzoru Evangelia – názor, že útěk před perzekucí je zcela legitimní. De Ste. Croix poznamenal, že toto pravidlo se stalo pro Athanasia *de facto* Božím zákonem.¹⁵⁷ Alexandrijský episkop napsal:

*„Τοῖς δ' ἄλλοις καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἡμῖν τοῖς
ἀνθρώποις νόμος οὗτος, φεύγειν διωκόμενους
καὶ κρύπτεσθαι ζητούμενους, καὶ μὴ
προπετεύεσθαι μὲν ἐν τῷ πειράζειν τὸν Κύριον,
περιμένειν δὲ αὐτούς, καθὰ προεῖπον, ἕως ἂν ὁ
ὠρισμένος τοῦ θανάτου χρόνος ἔλθῃ, ἢ ὁ κριτῆς
τι περὶ αὐτῶν βουλευῆται, ὅπερ ἂν αὐτῷ δόξῃ
καλῶς ἔχειν· εἶναι μέντοι τούτους ἐτοίμους,
ὥστε καιροῦ καλέσαντος καὶ κρατηθέντος
ἀγωνίζεσθαι ὑπὲρ τῆς ἀληθείας μέχρι θανάτου.
Ταῦτα καὶ οἱ μακάριοι μάρτυρες ἐν τοῖς κατὰ
καιροῦς διωγμοῖς ἐφύλαττον, καὶ διωκόμενοι
μὲν ἔφευγον, καὶ λανθάνοντες ἐκατέρηρον,*

*„A všem lidem, a dokonce i nám, je dán tento
zákon, utéci před pronásledováním a hledat
útočiště. A ne ukvapeně pokoušet Pána, ale
počkat, jak jsem již řekl, dokud nepřijde
stanovený čas smrti, nebo nebude stanoveno
soudcovo rozhodnutí, podle toho, jak [Bůh]
uzná za vhodné. Přesto by muži měli být
připraveni, až přijde čas, a bude potřeba
bojovat za pravdu až do smrti. Takto se
zachovali blažení mučedníci při několika
pronásledováních: když byli pronásledováni,
utekli, ale když byli nalezeni, podstoupili
svědectví [tzn. mučednickou smrt]. Pokud se*

¹⁵⁴ *Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου*, 4.

¹⁵⁵ [autor neuveden], „The Martyrdom of Polycarp”, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 311.

¹⁵⁶ DE STE. CROIX, G. E. M., „Voluntary Martyrdom in the Early Church“, s. 158.

¹⁵⁷ *Ibidem*, s. 161.

*ἐδρισκόμενοι δὲ ἐμαρτύρουν. Εἰ δὲ καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ἑαυτοῖς προσήρχοντο τοῖς διώκουσι, καὶ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς ἔπραττον· ἐμαρτύρουν γὰρ εὐθὺς καὶ πᾶσιν ἐγίνετο φανερὸν ὅτι παρὰ τοῦ Πνεύματος ἦν καὶ αὐτῶν ἡ προθυμία καὶ ἡ τοσαύτη πρόσοδος.*¹⁵⁸

někteří sami ze své vůle vydali do rukou pronásledovatelů, neučinili tak bez rozmyšlení. Všichni viděli, že jejich horlivost a ochota vydat se nepřátelům pocházela od Ducha. “

Athanasios tak v tomto spisu mj. vysvětluje, že pokud se někdo odhodlá přijmout mučednictví, aniž by byl odhalen pronásledovateli, je v tomto jednání veden Duchem Svatým. Jan ze Sehnout přijal mučednickou korunu poté, co jej k tomuto činu inspiroval anděl, zatímco Epimachus se rozhodl pro mučednictví sám. Pokud přijmeme tento názor církevního Otce, tak i Epimachus musel být k dobrovolnému mučednictví posilněn zásahem shůry – Duchem Svatým. Alexandrijský hierarcha ve svém spisu též argumentuje příkladem samotného Ježíše Krista, který se též stáhl po smrti Jana Křtitele¹⁵⁹. V takovém případě se Kristus nezachoval jako zbabělec (*δειλίαν*). Obhajuje tím plnou legitimitu stažení se do ústraní v době perzekucí.¹⁶⁰ Vše, co je řečeno o Kristu v Evangeliu, je podle Athanasia nutné vztáhnout na celé lidstvo, neboť to byl on, „*kdo vzal na Sebe naše tělo a zjevil v něm lidskou slabost (τὸ γὰρ ἡμῶν ἐκεῖνος ἐφόρεσε σῶμα, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν ἐνεδείκνυτο)*“¹⁶¹. Athanasios též zdůrazňuje, což je ostatně patrné i z výše citovaného úryvku z jeho spisu apologetického rázu, že každý má svůj čas určen samotným Bohem, Stvořitelem času, a pouze on uzná za vhodné, kdy konec pozemského života nastane. Boží vůle určuje délku pozemského života člověka. I čas Kristovy smrti na Kříži byl určen Bohem Otcem.¹⁶² Příhodný čas (*kairos*) zemřít určuje Bůh sám, nikoli člověk, a proto mučednictví přichází v okamžiku, který člověku vyhradí Bůh, nikoli on sám. V opačném případě, touží-li člověk po martyriu i proti Boží vůli, takové jednání může mít neblahé důsledky. Příkladem může být zmíněný Quintus. Athanasios též vyzdvihl i ty, kteří zemřeli při pronásledování nikoli rukou jejich perzekutorů, nýbrž přirozenou smrtí během skrývání:

„ὥστε καὶ τοὺς ἐν τῇ φυγῇ τελειωθέντας μὴ ἀκλεῶς ἀποθνήσκειν, ἀλλ' ἔχειν καὶ αὐτοὺς τοῦ μαρτυρίου τὸ καύχημα. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Ἰωβ

„A ti, kteří dovršili svůj životní běh na útěku, nezemřeli nečestně, neboť i jim se dostala sláva mučednictví. Job byl proslulý svou

¹⁵⁸ ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 22.

¹⁵⁹ Srov. Mt 14,13.

¹⁶⁰ Viz podrobněji ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 13.

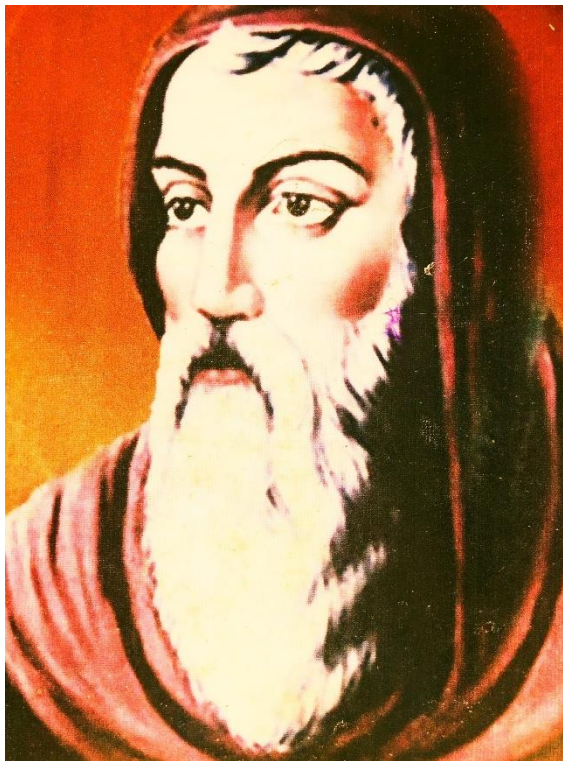
¹⁶¹ ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 13.

¹⁶² Viz podrobněji ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 13, 14.

ἐν ἀνδρείᾳ μέγας ἐγνώσθη, ἐπειδὴ ζῶν
τοσούτους καὶ τηλικούτους ὑπέμεινε πόνους, ὧν
οὐδεμίαν αἴσθησιν ἐλάμβανεν εἰ τελευτήσας ἦν.

Διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ μακάριοι πατέρες
τοιαύτην εἶχον τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγήν.
διωκόμενοι μὲν γὰρ οὐκ ἐδειλίων, ἀλλὰ καὶ
μᾶλλον ἐδείκνυον ἑαυτῶν τὴν τῆς ψυχῆς
ἀνδρείαν, οὕτως ἐν πνιγηροῖς καὶ σκοτεινοῖς
τόποις ἑαυτοὺς κατα κλείοντες, καὶ σκληρῶς
ἑαυτοὺς ἄγοντες· παρόντα δὲ πάλιν τοῦ θανάτου
τὸν καιρὸν οὐ παρητοῦντο.¹⁶³

velkou odvahou, protože dokázal žít pod tak
velkým a tolik těžkým utrpením, že by ani
nepoznal, že nadešel konec. A tak jednali i
blažení Otcové: ačkoliv byli pronásledováni,
neprojevíli žádnou zbabělost, ale spíše dávali
najevo neohroženost své duše, když se
uzavírali do úzkých a temných úkrytů a vedli
těžký život. Netoužili se však vyhnout hodině
smrti, nadešla-li.“

Obr. 6 Svatý Athanasios Alexandrijský

Svatý alexandrijský episkop tak vyzdvihuje i ty, kteří zemřeli během ukrývání před svými pronásledovateli, navíc je považuje za mučedníky. Apologetický spis napsal během svého pobytu v poušti u egyptských mnichů. Spis je reflexí jeho bohaté zkušenosti s vyhnanstvími spojenými s bojem za nikájskou orthodoxii.¹⁶⁴ Mezi mnichy Athanasios pobýval šest let, během kterých se na Východě tříbilo nejen trinitární dogma nikájské

¹⁶³ ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 17.

¹⁶⁴ Viz QUASTEN J., *Patrology*, sv. III: The Golden Age of Greek Patristic Literature From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon, Notre Dame [datum vydání neuvedeno], s. 21, 36.

orthodoxie, nýbrž bylo také zapotřebí se vyrovnat i s radikálním ariánstvím. Athanasios celé dění pozoroval. V tu dobu též psal svá významná theologická díla.¹⁶⁵ Významný církevní Otec možná nepřímo narážel na mnichy, kteří jej při tomto pobytu významně ovlivnili (v tu dobu sepsal *Život Antonínův*¹⁶⁶), kteří se též uchýlovali jako pronásledovaní křesťané do opuštěných míst, aby vedli těžký (můžeme říci asketický) život. Horliví křesťanští asketové se uchýlovali do prázdných hrobů a jeskyní¹⁶⁷ i pyramid¹⁶⁸, stejně jako pronásledovaní pro svou víru v Krista před nimi. Nelze s jistotou říci, zda Athanasios na základě tohoto krátkého úryvku vnímal mnišství jako pokračování mučednictví. Jisté je, jak dodal David M. Gwynn, že si alexandrijský biskup cenil mučedníků, stejně jako těch, kteří se vydali cestou pohlavní čistoty, totiž monachů.¹⁶⁹ Vztahu mezi mučedníky a mnichy bude věnována samostatná kapitola.

Ačkoliv je tato podkapitola zaměřena na percepci mučednické smrti v rané Církvi či (jak její nadpis napovídá) na první křesťanské mučedníky, nelze opomenout postavu svatého Eudaemona, jenž je koptskou tradicí považován za prvního mučedníka v celých církevních dějinách, křesťana, jenž přijal mučednickou korunu již za Kristova pozemského působení, konkrétně během pobytu Svaté rodiny v údolí Nilu¹⁷⁰. Pro důležitost chápání mučednictví v koptské církvi již v době raného křesťanství přikládáme Eudaemonův příběh, jak jej prezentuje *Koptský synaxář*:

„Tento den [18. den měsíce Mesori] byl umučen svatý Eudaemon (Wadamon) z města Armant (El-Armanti). Jednoho dne do jeho domu zavítali návštěvníci. Byli to pohané a mezi sebou hovořili: ‚Zaslechli jsme, že do města Ašmúnajn dorazila žena s malým Dítětem, které se podobá dětem Králů.‘ Jiní se ptali: ‚To dítě zavítalo do země egyptské?‘ A každý z nich hovořil o tom Dítěti. Poté, co hosté odešli, Eudaemon vstal, osedlal si osla a vypravil se do města Ašmúnajn. Když přijel, spatřil Dítě Ježíše a Jeho matku Marjam (Marii) a poklekl před Ním. Jakmile Dítě spatřilo, co Eudaemon učinil, usmálo se a pravilo: ‚Mír s tebou, Eudaemone, urazil jsi dlouhou cestu, abys přišel sem a na vlastní oči se utvrdil v tom, co říkali tví hosté o Mně. A od této chvíle budu přebývat

---

¹⁶⁵ ЕПИСКОП АТАНАСИЈЕ (ЈЕВТИЋ), *Патрологја*, sv. 2: источне Оцн н писци 4. и 5. века од Никеје до Халкидона (325-451.г.), Београд – Требиње – Лос Анђелес 2016, s. 176.

¹⁶⁶ Viz ЕПИСКОП АТАНАСИЈЕ (ЈЕВТИЋ), *Патрологја*, sv. 2: источне Оцн н писци 4. и 5. века од Никеје до Халкидона (325-451.г.), s. 176.

¹⁶⁷ Viz ARCIBISKUP KRYŠTOF, *Orientální pravoslavné církve*, Prešov 2004, s. 11.

¹⁶⁸ Viz AXMAN P. O., ALEŠ P., *Homiletika*, Olomouc 2003, s. 25.

¹⁶⁹ GWYNN D. M., *Athanasius of Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father*, Oxford 2013, s. 113.

¹⁷⁰ GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, s. 128-129.

ve tvém domě, který navždy bude domovem i pro Mě. ‘ Svatý Eudaemon byl udiven a pravil: ‚Ó můj Pane, přej si, abys přišel a žil v mém domě a já Ti byl služebníkem navždy. ‘ Dítě mu odpovědělo: ‚Tvůj domov bude domovem Mně i Mé matce navždy. Až se vrátíš domů a pohané se dozvědí, že ji za mnou přišel, budou litovat [že Ti o mně řekli] a zabolí je to [že jsi ve Mně uvěřil], a ve tvém domě prolejí tvou krev. Neboj se, neboť tě přijmu ve Svém věčném nebeském království, v místě nekonečné radosti, které nemá konec. Budeš prvním mučedníkem v Horním Egyptě ‘ Poté Eudaemon poklekl před Kristem Pánem, Dítětem, které mu požehnal, a vrátil se domů. Pohané se ihned dozvěděli o Eudaemonově návratu do Armantu. Po celém městě se šířily zprávy, že Eudaemon navštívil Dítě Ježíše. Přišli tedy ve spěchu za ním a ptali se jej: ‚Je vše, co se o tobě říká, pravda? ‘ Eudaemon jim odpověděl: ‚Ano, přišel jsem za Kristem Pánem, který mi požehnal a řekl mi, že bude přebývat v mém domě se Svou matkou navěky. ‘ Pohané začali křičet jako jeden muž, vytáhli své meče a zabili jej. A tak tento den Eudaemon získal mučednickou korunu. ‘¹⁷¹

Existuje také verze, kde se svatému Wadamonu zjevil ve spánku anděl a informoval jej o přítomnosti Svaté rodiny v Ašmúnajnu, kam se následně vypravil a uvěřil v Krista. Po návratu do své domoviny odmítl nadále vykonávat pohanské obřady, které křesťanská víra zakazuje. Za to byl umučen.¹⁷² Cílem nicméně není určit, která z verzí o tomto světcí, jenž je Kopty považován za prvního mučedníka, který podstoupil smrt po víru v Krista ještě

---

¹⁷¹ „On this day also, St. Eudaemon (Wadamon), of the city of Armant (El-Armanti), was martyred. One day, he had visitors in his house, who were heathen, and they were saying to each other, ‚We have heard that a lady arrived to the city of Ashmonain carrying a young Child who resembled the children of Kings. ‘ Others asked, "Did this Child come to the land of Egypt?" and everyone was talking about this Child. After the guests had left, Eudaemon rose up, rode his donkey and went to the city of Ashmonain. When he arrived, he saw the Child Jesus with his mother Mariam (Mary), and he kneeled before Him. As the Child saw what Eudaemon had done, the Child smiled and said, ‚Peace be with you Eudaemon, you have labored and come here in person to assert what you have heard from your guests about Me. Thence I will stay in your home, which will be a house for Me forever. ‘ St. Eudaemon marvelled and said, ‚O My Lord I wish that You will come and live in my house and I will be Your servant forever. ‘ The Child replied saying, ‚Your home will be a house for Me and My mother forever. When you return home and the heathen hear that you came to Me, they will be sorry and hurt, and they will shed your blood in your house. Don't be afraid because I will receive you in My heavenly kingdom forever, the place of perpetual joy, which has no end. You will be the first martyr in Upper Egypt. ‘ Then Eudaemon kneeled down before the Lord Christ, the Child, Who blessed him, then he returned to his home. Upon Eudaemon's return to Armant, the heathen heard about his arrival. The news that Eudaemon had visited the Child Jesus, spread in the city. They came to him in haste asking, ‚Is all that they say about you true? ‘ Eudaemon replied saying, ‚Yes, I went to the Lord Christ, Who blessed me and said, I am coming to dwell in your house with My mother, forever. ‘ The heathens shouted out as one person, drew their swords, and killed him. Thus, Eudaemon received the crown of martyrdom on this day. ” Coptic Synaxarium, s. 475.

¹⁷² GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, s. 128-129.

za Spasitelova pozemského života, dokonce ani verifikovat plauzibilitu této tamní legendy. Jedná se o jeden z mnoha příběhů spjatých s pobytem Svaté rodiny v údolí Nilu a není možné jejich historičnost ověřit (ani vyvrátit, ačkoliv musíme být vůči těmto příběhům skeptičtí). Podstatné je, vzhledem k povaze práce, jež se zaměřuje na koptskou spiritualitu, že věřící koptské církve zasazují prvního mučedníka do doby Kristova pozemského života, dokonce do jeho dětství. To je důkaz, že Koptové jsou přesvědčeni, že semeno mučednictví bylo zaseto do jejich vlasti již v době před velikonoční událostí, tedy dávno předtím, než byla prolita krev všeobecně přijímaného prvního mučedníka, svatého Štěpána. Které z církevních společenství se může pochlubit, že má tradici (nejedná se v žádném případě o historicky doloženou událost) o mučedníku, jenž podstoupil martyrium již za pobytu Svaté rodiny v Egyptě, kam se uchýlila před Herodovým pronásledováním, jak stojí v Evangeliiu? Z tohoto důvodu není možné hovořit o koptském křesťanství, aniž by se nehovořilo o mučednictví. Fenomén mučednictví je v koptské církevní tradici hluboce zakořeněn. Ať už je to s Wadamonovou historicitou jakkoli, je jisté, že podle místní tradice se Kristova zaslíbení, která byla Wadamonovi dána, naplnila. V hornoegyptském Armantu stojí chrám, jenž je zasvěcen Panně Marii a jejímu synu. Chrám vznikl v době vzestupu křesťanství (pravděpodobně po konstantinovském obratu) na místě světcova domu. Jeho dům se tak stal příbytkem Bohočlověka a Bohorodičky, jak bylo Eudaemonovi zaslíbeno při setkání s Kristem v Ašmúnajnu.¹⁷³ Jeho památka je tak dodnes v koptské církvi slavena a věřící se na něj obrací v modlitbách. Nejedná se tak o žádnou zapomenutou legendu, ale o každoročně připomínanou událost. Jeho martyrium dodnes povzbuzuje mnohé Kopty v jejich duchovním životě.

2.2 Císařský kult

Křesťané odmítali přinášet obětiny římskému císaři, který byl nejen autoritářským vládcem, ale byl svými poddanými vnímán jako zbožštěná bytost. Zbožštění osoby imperátora mělo, jak uvedl John Meyendorff, přední pravoslavný theolog 20. století, své kořeny v helénismu a sahalo v římských dějinách k osobám, jako byl Gaius Julius Caesar či první římský císař Augustus. Kult císaře byl podporován významnými římskými literáty, například Ciceronem, Ovidiem, Horatiem či Vergilem.¹⁷⁴ Meyendorff naznačil, že tato idea

---

¹⁷³ Viz *Coptic Synaxarium*, s. 475.

¹⁷⁴ MEYENDORFF J., *Imperial Unity and Christian Divisions: The Church 450-680 A.D.*, Crestwood 1989, s. 28.

měla své kořeny v helénismu, konkrétně v sebepojetí helénistických vladařů východu¹⁷⁵. V období pohanské římské říše bylo na imperátora nahlíženo jako na vládce celého civilizovaného světa, či spíše možná jeho správce (*reparator orbis*). V náboženském kontextu byl vnímán jako prostředník mezi nesmrtelnými bohy a smrtelným lidstvem. A právě tato symfonie mezi viditelným a neviditelným světem sjednocená v osobnosti císaře římského měla představovat záruku míru a bezpečí všem obyvatelům impéria.¹⁷⁶ Počátky kultu zbožštěných vládců nacházíme již před helénismem. Egyptský faraón byl svým lidem vnímán jako zástupce bohů na zemi, resp. vtělený bůh, který udržoval řád světa – *maat* – aby svět nezachvátil chaos¹⁷⁷.¹⁷⁸ Úřad vladaře představoval podle Jiřího Janáka „*stěžejní pilíř celého náboženského, politického i myšlenkového systému starého Egypta*“¹⁷⁹. Primárním důvodem bylo, že faraón představoval prostředníka mezi božským a lidským světem.¹⁸⁰

---

¹⁷⁵ Viz FRENED W. H. C., *The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Six Centuries*, Cambridge 1972, s. 54.

¹⁷⁶ FRENED W. H. C., *The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Six Centuries*, s. 54.

¹⁷⁷ V náboženském myšlení starověkých Egyptanů byl vládce ztělesněním božstva na zemi, ale i zákona a spravedlnosti. V židovství představuje litera Tóry záruku dodržování Božího zákona. V křesťanství je osoba Ježíše Krista jakožto Spasitele a Božího Syna příkladem hodným následování na cestě k Bohu. Ve starověkém Egyptě to byl faraón, kdo byl udržovatelem božského řádu v pozemském světě. Tóra, Kristovo spásonosné dílo a panování faraóna v Obou zemích má společného jmenovatele, a to život člověka podle božského záměru. JANÁK J., *Staroegyptské náboženství*, sv. II: Život a úděl člověka, Praha 2012, s. 41.

¹⁷⁸ JANÁK J., *Staroegyptské náboženství*, sv. II: Život a úděl člověka, s. 13.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 15.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

Obr. 7 Socha Pinodžema I. v Karnaku

Hlavním důvodem, proč křesťané odmítli vzdávat císaři úcty jako bohu, bylo, že za jediného Pána a Boha považovali Ježíše Krista. Odmítnutí podílet se na obětinách vladaři bylo nicméně považováno za neloajlnost vůči státu.¹⁸¹ Chalupa však upozornil, že ne ve všech částech impéria byl císařský kult stejně silně zakořeněn. Popularity se těšil především ve východních provinciích, tedy v oblastech, které byly významně ovlivněny helénismem, Egypt nevyjímaje. Na Apeninském poloostrově jeho obliba nebyla tak silná a slovy Chalupy se císařovi nepodařilo snadno vyvýšit na stejný piedestal jako bohové.¹⁸² Pro mnohé obyvatele říše byl sice císař blízký bohům, nikoli bohem samotným. Někteří jej nepokládali ani za boha.¹⁸³ Chalupa dodal, že císař byl lidmi uctíván jako ochránce říše a garant bezpečí. Ostatně každá komunita vně říše chovala v úctě bohy, kteří jí mohli prospět, případně uškodit.¹⁸⁴ Pro úplnost dodáváme, že císař byl uctíván jako bůh obyvateli říše (některými méně, některými více), protože na něm leželo břímě vlády nad tak rozmanitou říší, která

---

¹⁸¹ MEYENDORFF J., *Imperial Unity and Christian Divisions: The Church 450-680 A.D.*, s. 28.

¹⁸² Viz CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, in: BUBÍK T., HOFFMANN H. (ed.), *Náboženství a politika*, sv. 1, Pardubice 2007, s. 155-156.

¹⁸³ Viz podrobněji CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, s. 155-156. 161.

¹⁸⁴ CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, s. 161, 157.

zajišťovala funkčnost tehdejšího světového řádu.¹⁸⁵ Podle římského náboženského chápání bylo možné za božstvo pokládat i „*takovou osobu, jejíž sociální status a z něj vyplývající moc mnohonásobně, snad až nepřekonatelně, převyšují status a moc toho, který uctívání této bytosti iniciuje*“¹⁸⁶, jak shrnul názor Ittaie Gradela Chalupa. A proto byly císařům zasvěcovány nejen některé oltáře, ale též chrámy. Ovšem podle Chalupova názoru nebyla vymezena hranice mezi božstvím bohů a božstvím císaře, resp. jejich vzájemného vztahu.¹⁸⁷ To však nemění nic na skutečnosti, že císařský kult zastával „*funkci důležitého stmelujícího prvku rozsáhlé a značně různorodé říše*“¹⁸⁸. A pokud někdo odmítal podílet se na tomto kultu, byl vnímán jako narušitel jednoty římského impéria. De Ste. Croix poznamenal, že nelze kult císaře oddělit od pohanského náboženství. Křesťané byli nařknuti, že odmítají obětovat božstvům (není kolikrát ani specifikováno římským božstvům), resp. těmto pohanským božstvům za blaho imperátora či za jeho génia¹⁸⁹.¹⁹⁰

Tertullianus ve svém *Apologeticu*, v němž se staví proti nespravedlnosti pronásledování křesťanů¹⁹¹, zdůrazňuje, že se za blaho římských císařů modlí:

<p>„<i>Nos enim pro salute imperaiorum Deum invocamus aeternum, Deum verum, Deum vivum.</i>“¹⁹²</p>	<p>„<i>My za blaho císařů prosíme Boha věčného, Boha pravého, Boha živého.</i>“¹⁹³</p>
--	---

*

*

<p>„<i>Precantes sumus pro omnibus imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum,</i></p>	<p>„<i>Křesťané vždy prosí za všechny panovníky. Vyprošujeme jim šťastný život, bezpečnou</i></p>
---	---

¹⁸⁵ Viz CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, s. 161.

¹⁸⁶ CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, s. 157.

¹⁸⁷ Ibidem, s. 161.

¹⁸⁸ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, in: KITZLER P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Praha 2009, s. 20.

¹⁸⁹ Génium se v antice označovala nadpřirozená síla, která sídlí v každém muži, vzniká při narození a zaniká smrtí. Měl též působit jako plodivá síla, která se projevuje v mužově potomstvu. Vysoce ctěn byl génius významných mužů, především císařů, a byly mu vzdávány oběti. SVOBODA L. (ed.), *Encyklopedie antiky*, Praha 1973, s. 212.

¹⁹⁰ DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 112.

¹⁹¹ Viz DATTRINO L., *Patrologie*, přel. J. V. Polc, Praha 1997, s. 84.

¹⁹² TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXX.

¹⁹³ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 53.

*domum tutam, exercitus fortes, senatum
fidelem, populum probum, orbem quietum, et
quaecumque hominis et Caesaris vota sunt.* ¹⁹⁴

*vládu, klid v jejich domě, věrný senát, mravný
lid, klid ve světě a vše, co si přeje císař i
lid.* ¹⁹⁵

*

*„Hoc agitate, boni praesides, extorquete
animam Deo supplicantem pro Imperatore.”* ¹⁹⁶

*

*„Jen to číňte, dobří vladaři, zmučte duši, která
prosí Boha za panovníka.”* ¹⁹⁷

V *Obraně křesťanů* Tertullianus dokonce, odvolávající se na slova Písma (např. Mt 5,44 či L 6, 27, 35) zmiňuje, že křesťané mají od samotného Krista uloženo, aby se modlili za své nepřátele (*εχθροί*), resp. aby je milovali, přestože je pronásledují. ¹⁹⁸

Kartaginský latinsky píšící apologeta rozvinul myšlenku, že ačkoli císaři patří náležitá úcta jako vladaři, nestojí nad Stvořitelem světa – je menší než nebesa (*magnus est, quia coelo minor est*) ¹⁹⁹. Tertulián též akcentuje, že blaho lidstva záleží na Božím milosrdenství, to on řídí svět a dává moc Césarům. Uvědomuje si důležitost řádu vně říše, kterou ztělesňuje mj. i samotný imperátor, a také realitu, že tento řád je udržován Boží vůlí. Římský císař byl uveden do úřadu Bohem pro obyvatele říše. Císařský úřad je tudíž podřízen Bohu. Z tohoto důvodu není možné císaři přisuzovat božský původ. ²⁰⁰ Šubrt dále upozornil, že křesťané byli ochotni skládat císaři pocty jako člověku, nikoli jako Bohu. V takovém případě by šlo o jednoznačný projev idolatrie a z ní plynoucí ztrátu naděje na spásu. ²⁰¹ Z důvodu, že spása je cílem křesťanského života, byl projev modloslužby naprosto nepřipustný.

Ostatně tato Tertuliánova slova vztahující se k postavení římského imperátora hovoří za vše:

---

¹⁹⁴ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXX.

¹⁹⁵ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 53.

¹⁹⁶ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXX.

¹⁹⁷ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 53.

¹⁹⁸ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXI.

¹⁹⁹ Viz TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXX.

²⁰⁰ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXIII.

²⁰¹ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum: idea mučednictví v rané církvi*“, s. 21.

„Grande et hoc nomen est, quod a deo traditur. Negat illum imperátorem, qui deum dicit. Nisi homo sit, non est imperator.“²⁰²

„Tento titul je úžasný a dán od Boha. Kdo tvrdí, že panovník je bohem, popírá, že je panovníkem. Není-li člověkem, není ani panovníkem.“²⁰³

Slavný irský historik E. R. Dodds na základě Tertuliánovy apologie poznamenal, že křesťané nebyli rozhodně žádní buřiči, neboť se rádi za vladaře státu, v němž žijí, pomodlí, nicméně nehodlali pohanskému kultu ustupovat. Obávali se, že by křesťanství bylo doslova pohlceno pohanským náboženským systémem jako jiná orientální náboženství.²⁰⁴

I když je Pantokrátorem Bůh, je potřeba se za vládce modlit, jak ostatně je psáno v *Prvním listě Timoteovi* (2,2). Nikoli modlit se k vládci jako k bohu, ale prosit za něj u Boha, aby vládl spravedlivě a křesťanům se v takovém státě dobře žilo.²⁰⁵ XXXI. kapitulu svého *Apologetica* zakončuje těmito výstižnými slovy:

„Cum enim concutitur imperium, concussis etiam caeteris membris eius, utique et nos, licet extranei a turbis, in aliquo loco casus invenimur.“²⁰⁶

„Když se totiž impérium otrásá neklidem, žijeme v neklidu s ostatními údy impéria i my, i když nás lidé považují za cizince.“²⁰⁷

Není vůbec překvapivé, že se křesťané odmítali účastnit všech pohanských náboženských rituálů, nejen těch, jež byly spjaty s císařským kultem.²⁰⁸ Jejich pohanské okolí nechávalo takovou neochotu účastnit se pohanských rituálů a křesťany obviňovalo ze způsobování nejrůznějších neštěstí, neboť pohrdání tradičními kultury narušovalo harmonii mezi světem bohů a lidí.²⁰⁹ Obecně lze říci, že pohané křesťanskou komunitu vnímali jako sbor neloajálních občanů říše.²¹⁰ Výše bylo řečeno, že císař byl vnímán jako garant bezpečí a správce celé ekumeny, a na tomto místě bylo akcentováno, že tyto tradiční pohanské rituály

---

²⁰² TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXIII.

²⁰³ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 55.

²⁰⁴ DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, přel. M. Pokorný, Praha 1997, s. 130-131.

²⁰⁵ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXI.

²⁰⁶ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXI.

²⁰⁷ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 54.

²⁰⁸ Viz podrobněji ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 19-20.

²⁰⁹ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 19.

²¹⁰ Viz DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, s. 130.

zajišťovaly harmonii mezi viditelným a neviditelným světem (*pax deorum*)²¹¹. Křesťané tedy v očích svých pohanských sousedů představovali skupinu, která pohrdá nejen politickou mocí, ale zejména řádem světa, jehož i on je součástí. A narušení tohoto, v očích antického člověka, světového řádu by vedlo k morálnímu úpadku, ale především k destabilizaci státu či dokonce k anarchii.²¹² Dodds výstižně přirovnal neochotu obětovat – doslova – pár zrn kadidla za blaho císaře k odmítnutí povstat při znění státní hymny.²¹³ Zvláště důležité bylo udržet stabilitu přes politický a náboženský systém v tak rozmanitém státu, jakým bylo římské impérium, ve kterém žilo mnoha národů hovořících plejádou jazyků, ale též dodržujících nejrůznější náboženské zvyky. Římští imperátoři vždy chtěli zajistit ve své říši tzv. řád věcí (*ordo rerum*), aby mohli tak pestré říši vládnout a vložit do ní řád, který by zajistil moc a stabilitu jejich impéria.²¹⁴ Podle Yannarase mělo být *pax romana* – harmonické soužití mezi národy říše – zajištěno přes císařskou autoritu, funkční státní aparát (včetně místní správy v provinciích), římské právo, které by bralo na vědomí i rozsudky místních soudů) a náboženskou stabilitu.²¹⁵ Přes náboženskou toleranci římské společnosti (Římané neřešili osobní víru člověka, pokud jeho víra nepodřývala víru většiny) bylo křesťanství a jeho odpor k tradiční náboženské praxi, která mj. zajišťovala udržení *pax romana*, vnímáno jako nepřátelství vůči státu v celé jeho šíři²¹⁶, jak bylo výše uvedeno, jako nelояálnost vůči císaři a jeho impériu. Šubrt poznamenal, že přestože judaismus též odmítal pohanské obřady, měl v římské společnosti jakýsi „*status starobylého náboženství*“²¹⁷, na rozdíl od něj bylo křesťanství chápáno jako „*pouhá odpadlická sekta*“²¹⁸. Židé taktéž nebyli mezi pohany příliš oblíbeni. I oni, jak uvedl Dodds, byli pohanským okolím vnímáni jako neznabozi, ale zákon jim – na rozdíl od křesťanů – garantoval následovat víru svých předků. Garance takových privilegií pro křesťany jakožto domnělé příslušníky židovské sekty byla v tuto chvíli nemožná.²¹⁹

---

²¹¹ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum: idea mučednictví v rané církvi*“, s. 19.

²¹² Ibidem, s. 20.

²¹³ DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, s. 130.

²¹⁴ Viz YANNARAS C., *Against Religion: the Alienation of the Ecclesial Event*, přel. N. Russell, Brookline 2013, s. 135, 136.

²¹⁵ YANNARAS C., *Against Religion: the Alienation of the Ecclesial Event*, s. 136.

²¹⁶ Viz ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum: idea mučednictví v rané církvi*“, s. 20.

²¹⁷ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum: idea mučednictví v rané církvi*“, s. 20.

²¹⁸ Ibidem.

²¹⁹ DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, s. 128.

Dalo by se říci, že k posílení tradičních hodnot došlo za vlády císaře Diokleciána. Jelikož je postava tohoto císaře velmi důležitá, budeme se císařským kultem za jeho vlády blíže zabývat níže. Aby Diokleciánovy kroky ke zlepšení poměrů vně impéria „padly na úrodnou půdu“, nazýval se Joviem (vtěleným otcem všech římských bohů), aby zdůraznil svůj božský původ a neprezentoval se „pouze“ jako úspěšný vojevůdce. Významný britský církevní historik W. H. C. Friend uvedl, že císař nezaváděl nové inovace, ale prováděl restauraci starobylého systému.²²⁰ Záměrem byla renovace zmíněné *pax romana*. Friend připomněl například Trajána, který se na svém vítězném oblouku v Beneventu nechal zvětšit jako ten, kdo dostává vrhač blesků od samotného Jova. Dioklecián podporoval především bohy, kteří zajišťovali prosperitu císaře samotného, a tak umožňovali jeho nadvládu nad tehdy známým světem, ale též si přál, aby byl vyvýšen status císaře samotného. Britský historik byl toho názoru, že císařský majestát dosáhl za vlády Diokleciána nejvyššího vrcholu.²²¹ Dosvědčují to tato stanoviska:

„Ceremonie uctívání (adoratio), trojitý projev adorace ze strany prosebníka či úředníka v císařově přítomnosti, zdůrazňování termínu ‚sacer‘ [posvátný], pokud cokoliv souviselo s císařem či jeho vládou, a také určení Mithry za patrona impéria poskytlo tetrarchii určitou nadpřirozenou auru.“²²²

---

²²⁰ Viz FRIEND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 352.

²²¹ *Ibidem*, s. 352, 353.

²²² „The ceremony of the adoratio, a triple adoration of the supplicant or official in the imperial presence, the reiteration of the term ‚sacer‘ in connection with anything pertaining to the Emperor and his government, and possible selection of Mithras as patron of the Empire provided the Tetrarchy with a supernatural aura.“
FRIEND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 353.

3 Koptští mučedníci za Diokleciánova pronásledování

3.1 Pronásledování křesťanů před Diokleciánem

Předtím, než se budeme zabývat tzv. velkým pronásledováním, uvedeme periodizaci perzekucí křesťanů v období starověku, kterou sestavil britský historik de Ste. Croix. První etapu lze periodizovat od Kristovy smrti do velkého požáru Říma v roce 64. Během tohoto období se jednalo především o nepřátelské projevy židovské komunity vůči křesťanům. Tyto půtky mezi vyznavači obou náboženství nebyly v centru pozornosti římské moci. Druhé období de Ste. Croix zařadil do období následujícího po velkém požáru Věčného města až do roku 250.²²³ Pronásledování křesťanů po této katastrofě sice není ústředním tématem této práce, ale nutno poznamenat, že křesťané byli obviněni nejen ze žhářství, ale také z nenávisti vůči lidské rase (*odio humani generis*).²²⁴ Na tuto pomluvu reagoval mj. i několikrát citovaný Tertulián:

*„Quid tamen unquam denotastis de tam conspiratis, de tam animatis ad mortem usque pro iniuria repensatum, quando vel una nox pauculis faculis posset operari, si malum malo dispungi penes nos liceret? Sed absit, ut aut igni humano vindicetur divina sectae, aut doleat pati, in quo probatur.“*²²⁵

*„Proč pronásledujete ty, kteří nikdy neosnovali spiknutí? Proč se mstíte těm, kteří byli stateční až do smrti? Jediná noc by postačila vykonat dílo pomsty, kdyby nám bylo dovoleno zlé splatit zlým. Ne, nikdy Boží sekta se nechce mstít lidským ohněm, ale také nikdy křesťané nelitovali, že při těchto zkouškách trpí.“*²²⁶

Křesťanský apologeta se brání jakémukoli nařčení, že křesťané osnují spiknutí proti státu. Msta lidským ohněm (*igni humano*) s velkou pravděpodobností odkazuje právě na požár Říma. Tertulián v této kapitole navíc podotýká, že kdyby křesťané chtěli vykonat mstu na Římské říši, nebyl by to náročný úkol. Nejenže nepřátelé Říma žijí mimo říši, ale také křesťané jsou po celé zemi a mohli by se spiknout, zachtělo-li by se jim.²²⁷ On však dodává:

²²³ DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, s. 106, 107-108.

²²⁴ Ibidem, s. 108.

²²⁵ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVII.

²²⁶ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 59.

²²⁷ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVII.

„... *magis occidi liceret, quam occidere?*“²²⁸

„*Nám je dovoleno dát se zabít, ale ne zabíjet?*“²²⁹

Tertulián v předchozí kapitole své apologie zdůraznil, že křesťané projevují dobré skutky všem.²³⁰ Etický důraz, typický pro křesťanství, je položen na dobrém chování ke všem bližním bez ohledu na společenské postavení či náboženství, protože všichni lidé jsou Boží stvoření.²³¹ Záměrem této vsuvky bylo připomenout, že křesťané rozhodně nebyli žádnými odbojáři proti Římskému impériu, osnovatelé spiknutí, ani lidmi, kteří chtěli svrhnout dosavadní státní zřízení a nahradit ho jinou formou. V žádném případě se nejednalo o skupinu, která by se projevovala nepřátelsky i vůči občanům říše, kteří nebyli jejich souvěrci. Tertulián odhalil jasný záměr křesťanů – být plnohodnotnými občany Římské říše. Křesťané sami sebe neidentifikovali jako nepřátele říše, ale jako aspiranty na plné římanství.²³² O to více je musela rmoutit skutečnost, že jimi jejich pohanské okolí opovrhovalo²³³. De Ste. Croix vyslovil domněnku, že Neronova choť a římská císařovna Poppea Sabina neměla v lásce Židy, a proto nebylo tolik překvapující, že v případě velkého požáru byli za obětní beránky vybráni křesťané coby židovská sekta.²³⁴

Během 2. století a v první polovině 3. století nebyli křesťané vystaveni žádnému masovému pronásledování ze strany římského státu.²³⁵ Nelze ale říci, že by ke konfliktům mezi pohany a křesťany nedocházelo. Křesťané tak často hráli roli tzv. „obětních beránků“. Byli obviňováni, že jejich pohrdání božstvy způsobilo zemětřesení, jindy zase epidemii či vyvolání občanské války apod.²³⁶ V této souvislosti si i já po vzoru významných badatelů dovoluji odcitovat slavný Tertuliánův výrok obsahující zásadu „*křesťané lvům*“²³⁷:

---

²²⁸ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVII.

²²⁹ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 59.

²³⁰ „*Nullum bonum sub exceptione personarum administramus ...*“ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVI.

²³¹ Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVI.

²³² Viz podrobněji TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XXXVI.

²³³ Viz DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, s. 108-109.

²³⁴ DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, s. 109.

²³⁵ Viz GAŽÍK P., *Justín Martýr a jeho doba: pohľad do čias prenasledovania prvých kresťanov v Rímskej ríši v 2. storočí vo svetle pôsobenia Justína Martýra, obrancu cirkvi, filozofa a mučenika*, Martin 2003, s. 21.

²³⁶ DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, s. 132.

²³⁷ GAŽÍK P., *Justín Martýr a jeho doba: pohľad do čias prenasledovania prvých kresťanov v Rímskej ríši v 2. storočí vo svetle pôsobenia Justína Martýra, obrancu cirkvi, filozofa a mučenika*, s. 21.

„ ... *omnis popularis incommodi Christianos esse in causa. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si caelum stetit, si terra movit, si fames, si lues, statim Christianos ad leonem!*“²³⁸

„*Myslí si, že křesťané jsou příčinou každé pohromy, každého neštěstí. Rozlije-li se Tibera za městské hradby, nezavlaží-li Nil pole, nedá-li nebe vláhu, je-li zemětřesení, nastal-li hladomor, mor, ihned vykřikují: ‚Pusťte na křesťany lva.‘*“²³⁹

Křesťané byli v této době obviňováni také z důvodu, že se nazývali křesťany. De Ste. Croix vyjádřil stanovisko, které je patrné z dobových pramenů (křesťanských i pohanských), že běžným obviněním proti křesťanům byla pouhá skutečnost, že dotyčný řekl, že je křesťanem.²⁴⁰ Dokladem toho je např. vzájemná korespondence mezi Pliniem mladším, místodržícím v Bithynii, a císařem Trajánem. I přes svou erudici, jak poznamenal překladatel Pliniových listů Rudolf Kuthan, nebyl Plinius zasvěcen do křesťanské problematiky, resp. do soudních procesů s nimi²⁴¹, jak přiznává ve svém listu:

„*Soudnímu řízení s křesťany nebyl jsem přítomen nikdy; proto nevím, do jaké míry se co trestá nebo vyšetřuje.*“²⁴²

Plinius rovněž ve svém dopise naráží na skutečnost, že v tu dobu bylo jméno křesťan spojeno s podvratnými tendencemi, a proto, pokud se někdo vyznal, že je křesťan, zasloužil si být popraven. Ti z křesťanů, jež byli římskými občany, byli odesláni k soudnímu řízení do Říma.²⁴³ List se zmiňuje mj. o tom, že křesťané odmítali obětovat pohanským božstvům, a také uvádí výňatky výpovědi svědků, kteří byli přítomni křesťanským bohoslužbám, o tom, že křesťané se schází ne proto, aby organizovali spiknutí²⁴⁴, ale aby si odpřisáhli, že „*se nebudou dopouštět krádeže, loupeže ani cizoložnictví, že nebudou rušit daného slova a že nebudou upírat majetku jim svěřeného, bude-li na nich požadován*“²⁴⁵. I přes ujištění svědků, že nejde o tajný spolek, nebyl Plinius přesvědčen o pravé podstatě křesťanství.²⁴⁶ Traján na jeho dopis reagoval tak, že neexistuje žádné univerzální pravidlo o tom, jak vést soudní

²³⁸ TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, XL.

²³⁹ TERTULLIANUS, *Apologeticum*, s. 63.

²⁴⁰ DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, s. 110.

²⁴¹ GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, přel. R. Kuthan, Praha 1942, s. 239.

²⁴² *Ibidem*, s. 238.

²⁴³ Viz podrobněji GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 239.

²⁴⁴ Viz podrobněji GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 240-241.

²⁴⁵ GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 241.

²⁴⁶ Viz podrobněji GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 241.

procesy s křesťany. Zároveň svému místodržícímu doporučuje, aby křesťany nepronásledoval, resp. nevyhledával je, ale pokud bude někdo usvědčen, že je křesťan a odmítne obětovat římským bohům, pak musí být potrestán²⁴⁷:

„ ... jsou-li žalováni a také usvědčeni, pak musí být trestáni: ovšemže tomu, kdo prohlásí, že není křesťan, a osvědčí to také skutkem, tj. vzýváním božstev našich, má se dostat za tuto lítost odpuštění, i kdyby byl v minulosti podezřelý.“²⁴⁸

Kuthan v poznámce uvádí, že Traján sice kritizuje anonymní udání křesťanů a snaží se omezit rostoucí žaloby na křesťany, ale nestanovuje psané pravidlo, kdo může vznést žalobu proti skutečným či domnělým křesťanům, resp. jak má být žaloba právně odůvodněna, z tohoto důvodu se práva neodůvodněné žaloby zneužívalo dále až do Hadriánova nařízení, které stanovilo pravidlo, že žalobce musí svou žalobu vznést osobně.²⁴⁹ Zároveň, jak upozornil Peter Gažík, nebylo v Trajánově době křesťanství vnímáno jako zločinecké náboženství, nýbrž jako nedovolené, tedy nelegální náboženství a jeho praktikování se logicky trestalo smrtí.²⁵⁰

Roli „obětních beránků“ hráli křesťané i na území Egypta. Jednalo se však o lokální potyčky především v okolí Alexandrie. V roce 249 nastoupil na císařský trůn Decius, s jehož panováním nastala doba, kdy násilnosti vůči křesťanům přerostly z lokálních konfliktů na celostátní úroveň. Decius zahájil perzekuce křesťanů v roce 249 vydáním výnosu, v němž nařizoval, aby každý občan římské říše obětoval římským božstvům. Ti, co odmítli, byli systematicky pronásledováni. S nástupem Decia na trůn tak vypuklo první systematické pronásledování křesťanů, které bylo řízeno vládou. Císař se pravděpodobně snažil prostřednictvím tohoto ediktu nastolit tradiční římskou disciplínu v armádě a zároveň tradiční morálku v římské společnosti jako takové. Kdo obětoval pohanským božstvům,

---

²⁴⁷ Viz GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 243.

²⁴⁸ GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, s. 243.

²⁴⁹ *Ibidem*.

²⁵⁰ GAŽÍK P., *Justín Martýr a jeho doba: pohľad do čias prenasledovania prvých kresťanov v Rímskej ríši v 2. storočí vo svetle pôsobenia Justína Martýra, obrancu cirkvi, filozofa a mučenika*, s. 23.

obdržel od římských úředníků potvrzení o vykonání oběti (*libelli*)²⁵¹.²⁵² Kdo odmítl vykonat oběť, byl k tomu donucen násilím. V případě soustavného odmítání vykonat oběť přicházely na řadu různé tresty v podobě krutého mučení, konfiskace majetku, vyhnanství i smrti.²⁵³ Šubrt upozornil, že většina křesťanů se potrestání dokázala vyhnout. Důvodem byla ne příliš dokonalá římská byrokracie. Její nedokonalost, resp. nedostatečná efektivita, otevírala křesťanům několik možností, jak se vyhnout přímé konfrontaci s římskými úřady. Majetnější křesťané či křesťané s konexemi si byli schopni opatřit falešné osvědčení, že se obětování pohanskému božstvu účastnili. Jiní přesvědčili své pohanské známé, aby obětinu vykonali místo nich. Docházelo i k podplácení úředníků, aby bylo zinscenováno jejich mučení. Takovou možnost využívali i představitelé kléru. Chudší vrstvy křesťanského obyvatelstva se uchýlovaly na venkov, aby zde pronásledování přečkaly.²⁵⁴ Pronásledování křesťané se taktéž uchýlovali na poušť, do které se po roce 313 uchýlovali ne proto, aby tam přečkali pronásledování, nýbrž z důvodu, aby se tam věnovali askezi.²⁵⁵ V pouštích Egypta a Sýrie se začalo rodit mnišství²⁵⁶, které se často interpretuje jako náhražka mučednictví (o vztahu mučednictví a mnišství pojednává jedna z kapitol).

Marek Babic, slovenský odborník na pozdní antiku, ve své monografii o dějinách Římského impéria rozdělil pronásledování křesťanů do deseti etap, kterou připojují, abych rozšířil periodizaci, již předložil De Ste. Croix a čtenář měl ucelenější přehled o perzekucích křesťanů před rokem 313. Vzorem mu byla Augustinova periodizace deseti pronásledování křesťanů, jež předložil ve svém díle *O obci Boží* a která přirovnal k deseti egyptským ranám.²⁵⁷ Uvedeme pouze stručnou periodizaci perzekucí křesťanů bez podrobnějšího

---

²⁵¹ V Egyptě bylo několik takových, na papyru psaných, potvrzení nalezeno, datují se přibližně do léta roku 250. DAVIS S. J., *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and its Leadership in Late Antiquity*, Cairo – New York 2017, s. 29.

²⁵² DAVIS S. J., *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and its Leadership in Late Antiquity*, s. 28, 29.

²⁵³ KINZIG W., *Pronásledování křesťanů v antice*, přel. V. Drbal, Červený Kostelec 2022, s. 77-78.

²⁵⁴ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 28.

²⁵⁵ BUGIULESCU M. I., „The Organization and Role of Monasticism in the Christian Church Constitution and Activity“, in: *Bogoslovni vestnik* 78 (2018), s. 532.

²⁵⁶ *Ibidem*.

²⁵⁷ Viz BABIC M., *Od antiky k stredoveku: dejiny neskorého rimskeho cisárstva medzi rokmi 284-476*, Brno 2010, s. 55-56.

komentáře, která vrcholí právě tzv. Velkým pronásledováním, nejtvrďší ranou zasaženou křesťanstvu Diokleciánem²⁵⁸:

	Císař a doba jeho vlády	Významné oběti pronásledování
1	Nero (54-68)	Apoštolové Petr a Pavel
2	Domitianus (81-96)	Konzul Titus Flavius Clemens
3	Traján (98-117)	Simeon Jeruzalémský, Ignác z Antiochie
4	Marcus Aurelius (161-180)	Lyonští mučedníci, Justin Mučedník
5	Septimius Severus (193-211)	Perpetua a Felicitá, Órigénův otec Leonidas
6	Maximinus Thrax (235-238)	Hippolyt Římský
7	Decius (249-251)	Římský papež Fabián, Apolena z Alexandrie, Agáta
8	Valerianus (253-260)	Papež Sixtus II., Vavřinec, Cyprián
9	Aurelianus (270-275)	Papež Felix
10	Dioklecián (284-305)	Lucie, Jiří, Markéta Antiochijská

Tabulka 1 Přehled největších pronásledování křesťanů²⁵⁹

Tabulka 1 nabízí pouze stručný přehled perzekucí křesťanů, pro tuto práci a pro identitu koptských křesťanů je stěžejní především Velké pronásledování.

3.2 Velké pronásledování

Velké pronásledování za vlády imperátora Diokleciána se stalo pro křesťanské komunity v Římské říši zřejmě nejtěžší zkouškou jejich víry za celou dobu existence. Cílem čtyř dekretů vydaných Diokleciánem v letech 303 až 304 bylo zničit Církev.²⁶⁰ Důvod byl jasný – udržet ideu *pax Romana*.²⁶¹ Stejný zájem měli ostatně i jeho křesťanští nástupci na císařském trůnu. V dobách římského císařství po konstantinovském obratu byli císaři vnímáni jako garanti stability říše – jako služebníci Boží – jeho zástupci na zemi. Friend napsal, že císařská moc sjednocovala mnohonárodnostní státní útvar pod jednou vírou a císařovým předobrazem byl samotný Kristus, jenž přes Evangelium spojil mnohé národy

²⁵⁸ Viz BABIC M., *Od antiky k středověku: dejiny neskorého římskeho cisárstva medzi rokmi 284-476*, s. 53.

²⁵⁹ BABIC M., *Od antiky k středověku: dejiny neskorého římskeho cisárstva medzi rokmi 284-476*, s. 55-56.

²⁶⁰ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 29.

²⁶¹ Viz ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 30.

v jednu Církev.²⁶² Z tohoto důvodu bylo nutné překonávat všemožné heterodoxní (z pozice většiny křesťanstva nepovažované za pravověrné) nauky, které mohly způsobit oslabení impéria, dokonce roztržení církevního společenství (schizma). Vzorovým příkladem je tzv. koptsko-melchitský spor, který se vlekl téměř dvě staletí po chalkedonském sněmu (451) a který nebyl dodnes vyřešen. Císaři se církevní jednotu snažili hledat přes kompromisy (např. *Henotikon* vydaný Zenónem), ale i přes perzekuce, kupříkladu za vlády císaře Héraklia.²⁶³

Vraťme se k Diokleciánovi a perzekucím křesťanů za jeho vlády. Dioklecián vydal první dekret proti křesťanství v roce 303. Císařský výnos z tohoto roku znamenal začátek tzv. velkého pronásledování. První dekret nařizoval, aby všechny domy, ve kterých se schází křesťané, byly spáleny, a to včetně jejich spisů, které šíří Kristovo učení.²⁶⁴ Diokleciánovou motivací bylo podle slov profesora Azize S. Atiyi sjednotit impérium pod jeho vládu. Bylo to právě křesťanství, které podle něj ohrožovalo jednotu a stabilitu říše.²⁶⁵ Křesťané, především duchovní vůdci, byli proto vězněni a mučeni, dokud neobětovali pohanským božstvům.²⁶⁶ V roce 304 vydal Dioklecián další tři edikty proti křesťanství, které byly ještě přísnějšího charakteru²⁶⁷ – nejen, že byla zakázána shromáždění křesťanů, ale také byl věřícím zabavován majetek²⁶⁸. Vzhledem k povaze práce je nutné dekrety z let 303 a 304 více rozebrat po vzoru de Ste. Croixa.²⁶⁹ První výnos (E1) byl vydán a uveden v platnost v únoru 303 a nařizoval, aby všechny kostely a domy, kde je čteno Písmo, byly zničeny a všechny liturgické knihy spáleny. Obsahoval též nařízení, aby byl zkonfiskován veškerý církevní majetek. Zakázány byly všechny křesťanské bohoslužby. Křesťané, kteří by snad odpírali císařskému výnosu, měli být souzeni a ti, kteří měli nějaké právní výsady (jednalo se především o senátory, příslušníky jezdeckého stavu, dekuriony či císařské úředníky aj.)

---

²⁶² FRENCH W. H. C., *The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Six Centuries*, s. 57.

²⁶³ Viz podrobněji MIKULICOVÁ M., *Biskup Severus z Ašmúnajnu: křesťané a muslimové ve fátimovském Egyptě*, Praha 2012, s. 43-52.

²⁶⁴ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 21.

²⁶⁵ ATIYA A. S., *A History of Eastern Christianity*, London 1968, s. 30.

²⁶⁶ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 21.

²⁶⁷ Ibidem.

²⁶⁸ ATIYA A. S., *A History of Eastern Christianity*, s. 30-31.

²⁶⁹ Viz podrobněji DE STE. CROIX, G. E. M., „Aspects of the ‚Great Persecution‘“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 35-38.

měli těchto práv pozbyt, dokonce se mohli stát otroky. Druhý výnos (E2), který byl uveden v platnost na přelomu jara a léta roku 303, nařizoval zatýkání kléru.²⁷⁰ De Ste. Croix poznamenal, že „*neexistuje žádný spolehlivý důkaz, že byl edikt uveden v platnosti na Západě*“²⁷¹. Spoléháme-li na Eusebia, vydání tohoto protikřesťanského výnosu mohlo souviset s politickými nepokoji v oblasti maloasijské Meliténé a v Sýrii a s domněním, že tamní početná křesťanská komunita stála v jejich pozadí. Třetí edikt (E3) z podzimu 303 měl kleriky donutit, aby obětovali modlám, aby si zachránili život. Nakonec čtvrtý výnos (E4) z počátku roku 304 nařizoval všem obyvatelům říše pod pohrůzkou trestu smrti, aby obětovali pohanským božstvům.²⁷²

Ohroženo bylo nejen společenské postavení křesťanů, ale i jejich životy. Římský císař se navíc prohlásil za Jovova syna, syna nejvyššího římského božstva, které bylo odpovědné za řád. Na důkaz svého domnělého božského původu užíval přídomek Iovius. Zárukou stability impéria bylo právě podřízení se císařskému kultu. Není tedy vůbec překvapivé, že právě křesťany vnímala císařská moc jako ohrožení řádu uvnitř říše. Křesťané, jejichž počet se neustále zvyšoval, odmítali ctít tradiční pohanské kultury.²⁷³

Co ale stálo za rozpoutáním tak krvavého pronásledování? P. S. Davies pozadí Diokleciánova pronásledování detailně analyzoval ve své studii *The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303*. Na základě Lactantiova svědectví Davies poznamenal, že iniciátorem pronásledování nebyl císař osobně, ale jeho rádce Galerius, jenž byl Lactanciem vyličen jako pohanský fanatik. Vydání zmíněných dekretů předcházely podle Lactancia tajné konverzace mezi Diokleciánem a Galeriem. Rádce na imperátora naléhal, aby rozpoutal pronásledování křesťanů a ačkoli Dioklecián zpočátku nebyl pronásledování nakloněn, nakonec byl obměkčen, a i přes své osobní přesvědčení nakonec výnosy proti křesťanům vydal.²⁷⁴ Zde jsou některé úryvky z Lactantiova díla *De mortibus persecutorum (O smrti pronásledovatelů)*, v němž Lactantius zdůraznil, že Diokleciána přiměl k pronásledování křesťanů jeho zeť a spoluvládce v jedné osobě, totiž Galerius:

---

²⁷⁰ DE STE. CROIX, G. E. M., „Aspects of the ‚Great Persecution‘“, s. 35-37.

²⁷¹ Ibidem, s. 37.

²⁷² Ibidem, s. 37, 38.

²⁷³ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 30.

²⁷⁴ DAVIES P. S., „The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303“, in: *The Journal of Theological Studies*, 1 (1989), s. 66.

„Diocletianus a Galerius se tedy spolu celou zimu radili, nepřizvali k tomu však nikoho jiného, takže se všichni domnívali, že spolu jednají o státních záležitostech mimořádného významu. Starší z vládců dlouho vzdoroval Galeriovu běsnění a poukazoval na to, jak nebezpečné by bylo vyvolat nepokoje po celém světě a prolít krev mnoha lidí, že křesťané jdou ochotně na smrt a že bude stačit, když od tohoto náboženství odvrátí dvořany a vojáky. Přesto se mu však nepodařilo udržet na uzdě šílenství toho svéhlavého člověka. Proto se rozhodl zjistit, jaké je mínění představitelů jeho kanceláře. Diocletianus měl totiž špatnou vlastnost, že když rozhodl udělat něco dobrého, udělal to bez porady, aby chválu sklídl jen on sám. Když však plánoval něco špatného, o čem věděl, že bude terčem kritiky, svolal k tomu zástup poradců, aby vina padla na jiného. Přizval proto několik úředníků civilní správy a několik představitelů armády a postupně, podle jejich postavení se jich zeptal na jejich názor. ... Ani pak se však císař nedal přesvědčit, aby dal k něčemu takovému souhlas, místo toho se rozhodl, že se ještě poradí s bohy. Poslal proto jednoho haruspika do Apollónovy věštírny v Milétu a ten mu dal odpověď, jaká se dala očekávat od nepřítele Boží víry. Tak byl Diocletianus dohnán k tomu, aby se vzdal svého původního záměru. A protože se nemohl postavit proti svým přátelům, svému spoluvládci a Apollónovi, pokusil se alespoň zmírnit svoje nařízení tím, že přikázal provést vše bez krveprolití, ačkoli jeho spoluvládce chtěl, aby byli všichni, kteří odmítnou obětovat, zaživa upáleni.“²⁷⁵

Galerius nebyl s E1 spokojen a podle Lactantia nechal založit v paláci požár, z něho pak nechal obvinít křesťany, čímž k nim rozpoutal obrovskou nenávist. Obvinil je taktéž z toho, že se podíleli na spiknutí vůči císaři.²⁷⁶ Vše vedlo k vydání dalších protikřesťanských ediktů, a k eskalaci pronásledování. Šubrt však dodal, že obvinění, že Galerius měl podííl na požáru císařského paláce v Nikomédii, aby tak podnítil zpřísnění sankcí vůči křesťanům, je vykonstruované. Požár byl pravděpodobně způsoben úderem blesku (*Oratio ad sanctorum coetum*). Lactantia kromě toho k vyličení této události inspiroval nejspíše velký požár Říma, jenž měl taktéž podle Tacita proběhnout ve dvou fázích, stejně jako požár paláce vyličený Lactantiem²⁷⁷ (ačkoliv požár proběhl v jedné fázi), čímž chtěl vytvořit paralelu mezi Neronem a Galeriem. Nehledě na to další byl protikřesťanský edikt (E2) vyhlášen půl roku po tomto požáru, tudíž požár neměl nic společného s vyostřením perzekucí křesťanů.²⁷⁸

Jedná se však o velmi zjednodušený pohled na celou situaci. Když se Galerius stal vládcem Východu, pronásledování ochablo. V Egyptě se dokonce vrátil do svého úřadu

²⁷⁵ L. CAE(CI)LIUS FIRMIANUS LACTANTIUS, *O smrti pronásledovatelů*, 11.

²⁷⁶ Viz L. CAE(CI)LIUS FIRMIANUS LACTANTIUS, *O smrti pronásledovatelů*, 14.

²⁷⁷ Viz podrobněji Viz L. CAE(CI)LIUS FIRMIANUS LACTANTIUS, *O smrti pronásledovatelů*, 14.

²⁷⁸ ŠUBRT J., „Předmluva“, in: ŠUBRT J. (ed.), *O smrti pronásledovatelů*, Olomouc 2017, s. 30.

alexandrijský biskup, jenž se v době perzekucí musel uchýlit do ústraní, a dokonce vydal instrukce týkající se věřících, kteří během perzekucí odpadli od víry.²⁷⁹

Hall se též zabýval důvody vypuknutí tzv. Velkého pronásledování. Kromě výše zmíněných důvodů uvedl hypotézu, že za krutým pronásledování na začátku 4. století stály vlivy čím dál tím více v té době populární novoplatonské filosofie.²⁸⁰ Obecně lze říci, jak uvedl Hall, jednalo se o „*odbornou, duchovní a asketickou filosofii blízkou křesťanství, které praktikoval třeba Órigénés*“²⁸¹. Přestože šlo o určitý druh monoteismu, těšil se respektu u pohanů, neboť jim ponechával vlastní prostor. Novoplatonismus byl, jak je známo, nepřátelský vůči křesťanství.²⁸² Stačí si vzpomenout na všeobecně známý, v podstatě dnes již učebnicový Plótínův výrok o tom, že dokonalý Bůh se nemohl zrodit zabalen do plenu na nějakém špinavém místě.²⁸³ Novoplatonská protikřesťanská rétorika zesílila obzvláště krátce před vykuknutím pronásledování, a to i na poli literatury (příkladem jsou tzv. *Akta Pilátova*).²⁸⁴ Hlavním cílem nicméně bylo zachování stability říše na jednotě nábožensko-morálního principu.²⁸⁵ Podobné podněty vycházely i z Deciovy iniciativy pronásledovat křesťany. Pravdou však je, že pohanství bylo v úpadku. Friend dokonce byl toho názoru, že pohanské myšlení již nebylo schopno čelit křesťanství na poli apologetiky, resp. vést s ním hlubokou diskuzi. Řada Římanů, většinou se jednalo o vzdělanou vrstvu obyvatelstva, v tu chvíli křesťanství nepovažovala za smysluplnou reakci na krizi paganismu, neboť v tradičních božstvech stále viděli záruku stability říše²⁸⁶.²⁸⁷ Na řadu tedy přichází zmíněný novoplatonismus, který si oblíbily především vzdělané pohanské vrstvy²⁸⁸ a jehož nejvýznamnějším představitelem a zároveň horlivým odpůrcem křesťanství nebyl nikdo jiný než Porfyrios. Renomovaný odborník na rané křesťanství Henry Chadwick byl toho názoru,

---

²⁷⁹ Viz podrobněji DAVIES P. S., „The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303“, s. 71.

²⁸⁰ HALL S. G., *Doctrine and Practice in the Early Church*, s. 113.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ibidem.

²⁸³ VIZ BLAŽKOVÁ M., *Dějiny etických teorií I (od antiky po konec 18. století)*, Praha 2004, s. 64.

²⁸⁴ HALL S. G., *Doctrine and Practice in the Early Church*, s. 113.

²⁸⁵ Viz HALL S. G., *Doctrine and Practice in the Early Church*, s. 113.

²⁸⁶ Tradiční hodnoty se promítaly ve vzdělávacím systému, který zahrnoval nejen prvky pohanské mytologie a znalosti řecko-římského pojetí dějin. FRIEND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 354.

²⁸⁷ FRIEND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 354.

²⁸⁸ Ibidem, s. 355.

že Diokleciána ovlivnil jakýsi Heirolés, guvernér Bithýnie, který byl nakloněn novoplatonským myšlenkám a byl vůči křesťanům nepřátelský. Samotný Dioklecián v Bithýnii sídlil. Jeho palác se nacházel ve zmíněné Nikomédii.²⁸⁹

Obr. 8 Chrám bohyně Hathor, Dendera

Samotnému pronásledování za vlády císaře Diokleciána předcházelo posílení absolutistické moci panovníka a položení důrazu na jeho kult, o čemž bylo pojednáno v souvislosti s císařským kultem jako takovým. Na tomto místě je však nutné poznamenat, že si Dioklecián chtěl naklonit přízeň bohů, aby bylo zajištěno blaho říše²⁹⁰. Aby obyvatelé impéria nerozhněvali bohy, byl v roce 295 vydán rozsáhlý edikt *De nuptiis*, ve kterém bylo zakázáno uzavírat manželství mezi příbuznými osobami, jak bylo zvykem v tradiční morálce, která měla zajišťovat boží přízeň.²⁹¹ Návrat k římským tradicím se projevil i v ražbě nových mincí, na nichž byly raženy podoby „římských bohů – nejvyšších ochránců státu“²⁹². I měnová reforma odrážela císařovu vizi, že mír a prosperita budou zajištěny pouze, pokud

²⁸⁹ CHADWICK H., *The Early Church*, London 1993, s. 121.

²⁹⁰ Viz FREND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 353.

²⁹¹ FREND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees do Donatus*, s. 353.

²⁹² Ibidem, s. 354.

budou zachovány tradice a úcta k bohům. Docházelo též k renovaci pohanských chrámů.²⁹³ Dioklecián se snažil vyvést říši z krize taktéž pomocí různých reforem v oblasti obrany či měnové, daňové a cenové reformy.²⁹⁴

Jaký z toho plyne závěr? Davies, který se detailně zabýval důvody tohoto největšího pronásledování křesťanství v pozdní antice, se v mnoha ohledech shoduje s výše uvedenými názory, viděl hlavní příčinu pronásledování v nastolení tradičních římských praktik, pro které křesťanství představovalo zásadní ohrožení. A nejen křesťanství. Římský státní aparát pronásledoval i manichejce. Hlavním katalyzátorem pro rozpoutání perzekucí na počátku 4. století byla podle Daviesova právě expanze křesťanství a ohrožení římských tradic. Pronásledování Dioklecián rozpoutal mj. v době, kdy nevedl žádnou válku, a tudíž si mohl dovolit ztratit křesťanské vojáky ze svých armád. V tu dobu byla uzavřena mírová smlouva s Peršany a potlačeno povstání v Egyptě.²⁹⁵ V roce 311 byl však Galeriem vydán toleranční edikt, který, jak podotkl de Ste. Croix, znamenal první římskou státní mocí uznanou toleranci směrem ke křesťanům.²⁹⁶ Křesťanům bylo dovoleno vyznávat svou víru, dokonce obnovit stavby, kde se scházeli k modlitbám. Galerius ale požadoval, aby se křesťané modlili za blaho impéria a jeho čelní představitele, a tak pomáhali udržovat starobylý řád světa.²⁹⁷ Situace na Východě ale byla komplikovaná, tam relativní náboženská svoboda nastala až v prosinci roku 312²⁹⁸, o čemž se zmíníme v souvislosti s osobou Maximina Daiy.

Okrajově je nutné zmínit, jak podotkl Bowersock, že přijetí mučednického věnce se odehrávalo ve městech. Dějištěm mučednické smrti tak nebyly – cituji – „*hornaté regiony Řecka, odlehlých oblastí střední Anatólie, stepi Blízkého východu nebo okraje severoafrické Sahary*“²⁹⁹, ale především velká římská města, a to konkrétně ve východní části Římské říše³⁰⁰. Toto tvrzení platí o všech zmíněných pronásledováních. Vezmeme-li do rukou *Koptský synaxář*, zjistíme, že Bowersockova poznámka je zcela namístě. V egyptském

---

²⁹³ Viz podrobněji FRENCH W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*, s. 354.

²⁹⁴ CHADWICK H., *The Early Church*, s. 121.

²⁹⁵ DAVIES P. S., „The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303“, s. 92-93.

²⁹⁶ DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted“, s. 107.

²⁹⁷ KINZIG W., *Pronásledování křesťanů v antice*, s. 115.

²⁹⁸ Viz KINZIG W., *Pronásledování křesťanů v antice*, s. 117.

²⁹⁹ BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 41.

³⁰⁰ *Ibidem*.

prostředí se mučednická koruna získávala nejčastěji v Alexandrii.³⁰¹ Mučení a smrti samotné zpravidla předcházelo vyznání víry v Krista před guvernérem, který sídlil ve velkých městech říše. Zřídka je martyrium zasazeno do vesnického prostředí. Jako příklad může posloužit mučedník Viktor (Boktor) pocházející z oblasti kolem dnešního Asijútu, který byl sice vězněn pro odmítnutí obětovat pohanským božstvům ve městě, ale mučednický věnec přijal ve vesnici Moša.³⁰² Zde je vyličení jeho umučení, jež spadá též podle *Koptského synaxáře* do doby Velkého pronásledování:

„Guvernér [Asijútu] se rozzuřil a přikázal, aby ho [Viktora] přivázali ke koňským ocasům, aby byl vláčen do vesnice jménem Ebesidia. Tam se ho znovu zeptali, jestli obětuje modlám, ale on odmítl. Guvernér přikázal, aby byl usmrcen vhozením do vroucí vody ve vesnici Moša (Monsah), východně od vesnice Ebesidia (Ibsidya).“³⁰³

Kromě zmíněné Alexandrie podstupovali křesťané mučednickou smrt i v dalších významných městech impéria, ať už šlo o Řím, Lugdunum, Pergamon, Smyrnu, Caesareu, Kartágo či Soluň.³⁰⁴

Tuto rozsáhlou perzekuci Kristových následovníků nevynechaly ani *Dějiny patriarchů*, významné dílo koptského dějepisce³⁰⁵, jež o něm referují v souvislosti s osobností svatého mučedníka Petra I., arcibiskupa alexandrijského:

„A v devatenáctém roce Diokleciánovy vlády jeho dopisy [resp. výnosy] dorazily do Alexandrie a celého Egypta a proti křesťanům byly zahájeny soudní procesy, byly zničeny církve Boží a mečem bylo zabito mnoho osob a ti, kteří věřili v Krista, utíkali do pouště, do doupat a jeskyní. Poté Dioklecián ustanovil strážce a dozorce na všech místech v provincii Egypt a v Thebaidě až do Antinoë a nařídil jim, aby zabili všechny křesťany, které naleznou.“³⁰⁶

---

³⁰¹ Viz *Coptic Synaxarium*, s. 198, 214, 218.

³⁰² Viz podrobněji *Coptic Synaxarium*, s. 119-120.

³⁰³ *The Governor was enraged and ordered him to be tied to the tails of horses and be dragged to the village of Ebesidia. There, they asked him again to worship the idols, but he refused. The Governor ordered him to be killed by throwing him in boiling water in the village of Mosha (Monshah), east of the village of Ebesidia (Ibsidya). Coptic Synaxarium*, s. 120.

³⁰⁴ Viz BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, s. 41.

³⁰⁵ Viz podrobněji MIKULICOVÁ M., *Biskup Severus z Ašmúnajnu: křesťané a muslimové ve fátimovském Egyptě*, s. 137-141.

³⁰⁶ *„And in the nineteenth year of the reign of Diocletian, his letters came to Alexandria and Egypt; and he brought trials upon the Christians, and destroyed the churches of God, and killed many persons with the sword, and those that believed in Christ fled into the wilderness, and into dens and caves. Then Diocletian established*

Nejasný autor tohoto díla vykresluje toto pronásledování jako snahu vyhubit veškeré křesťanstvo na území Egypta, která rezonovala staletí po skončení těchto protikřesťanských perzekucí a rezonuje v koptské kolektivní paměti dodnes.

3.3 Maximinus Daia a obnovení pronásledování

Caesar, Galeriovův nástupce, Maximinus v dubnu roku 305 nařídil, aby guvernéri východních provincií vyžadovali od všech obyvatel, aby veřejně obětovali bohům. Rozpoutala se tak nová vlna perzekucí. Maximinus obnovil pronásledování ilegálně, tedy za zády svého adoptivního otce, neboť Galerius pronásledování ve své části říše zakázal. V roce 311 navíc vydal toleranční edikt, který postavil perzekuce křesťanů mimo zákon. Augustus ale záhy zemřel a Maximinus se literu nedávno vydaného výnosu rozhodl ignorovat a pokračoval jakožto horlivý podporovatel polyteismu v pronásledování vyznavačů jediného Boha.³⁰⁷

Podle Drahomíra Suchánka a Václava Dršky Maximinus nepronásledoval křesťany s takovou silou, kterou se vyznačovala předchozí pronásledování. Soustředil se především na všeobecné zastrašování, likvidaci církevních budov a podporu tradičních pohanských kultů.³⁰⁸ Církevní historik Eusebios z Caesareje tuto skutečnost ve svých *Církevních dějinách* potvrzuje, popisuje však i útrapy, které křesťané museli vytrpět během tohoto pronásledování. Píše, že Maximinus, kterého popisuje jako tyrana a opilce či sexuálního devianta, nechal skutečně budovat nové pohanské chrámy, a to v každém městě na jím spravovaném území, a pohanským kněžím dokonce zajistil ochranu svého vojska.³⁰⁹ Eusebios nicméně navíc popsal zvěrstva, která Maximinus přikazoval páchat na křesťanech, osobách, jež se nebály smrti a byly schopny vydržet útrapy pro svou víru:

„Lidé [křesťané] snášeli oheň, meč i hřeby, lité šelmy a ponoření v moři, pálení i utínání končetin, napichování, vydlabávání očí a mrzačení celého těla, ale také hladovění, držení v řetězech a práci v dole. Raději pro víru trpěli, než aby se klaněli modlám namísto Bohu. Pokud jde o ženy, které byly inspirovány Slovem Božím, projevíly stejnou mužnost jako muži. Některé z nich byly podrobeny stejnému mučení jako muži a získaly stejnou odměnu za svou odvahu.

---

guards and watchmen in every place of the province of Egypt and the Thebaid as far as Antioe, and commanded them to kill all Christians the they found.“ EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, Maidstone 2006, s. 76.

³⁰⁷ DAVIES P. S., „The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303“, s. 71-72.

³⁰⁸ SUCHÁNEK D., DRŠKA V., *Církevní dějiny: antika a středověk*, Praha 2013, s. 53.

³⁰⁹ EUSEBIUS, *The Church History*, s. 309-310.

*Ostatní, kteří byli odvedeni od svodu, raději odevzdali své duše smrti, než aby jejich těla byla zneuctěna.*³¹⁰

Wolfram Kinzig, německý církevní historik, dodal, že Daia v roce 308 tlak vůči křesťanům sice zmírnil, nicméně v roce 309 se pronásledování zesílilo. Dokonce nařizoval, aby všechny potraviny prodávané na tržištích byly pokropeny obětním vínem. Stejným vínem byli kropeni všichni návštěvníci veřejných lázní hned při vchodu. Z těchto důvodů, jak Kinzig dodal, pro křesťany nebylo možné vést normální všední život.³¹¹

Během tohoto pronásledování byl umučen zmíněný hierarcha Petr I., jehož osoba podle Stephena J. Davise, amerického odborníka na Blízký východ z Yaleovy univerzity, představuje postavu ideálního alexandrijského (egyptského) biskupa, neboť se ve své modlitbě odkazuje k zakladateli egyptské církve – Markovi, jehož příkladu následuje v duchovním pastýřství a především v mučednické smrti.³¹² Biskup Petr je podle Davisových slov charakterizován jako „*ideální biskup – mučedník – jako hodný následovník utrpení svatého Marka a Petrovy apoštolské autority*“³¹³. Níže je úryvek z Petrovy modlitby ke svatému Markovi před jeho mučednickou smrtí:

„Ó můj otče, evangelisto a posle Pána Krista, Jednorozeného Syna, ty, jenž jsi nesl svědectví Jeho utrpení, první mučedníku a patriarcho tohoto stolce. Ty, ó čistý a svatý, který jsi byl vyvolen nejsvatějším Kristem. Ty jsi hlásal Jeho jméno v zemi egyptské a v tomto městě [Alexandrii] a také v okolních provinciích a svědomitě jsi plnil úlohu, která ti byla uložena a za to jsi obdržel korunu mučednictví. Z tohoto důvodu, ó otče a evangelisto, učedníku [Krista] a mučedníku, jsi byl shledán věrným Bohu, Logu a Spasiteli, Kristu Ježíši. ... ačkoliv jsem hříšník, nehodný takové pocty [přijmout mučednictví], kterou jsem obdržel pouze z Jeho velkého soucitu. Pros prosím za mě,

---

³¹⁰ „*The men endured fire, sword, and nailings; wild beasts and submersion in the sea; branding and cutting off of limbs; stabbing, gouging out of eyes, and mutilation of the whole body; and, in addition, starvation, chains, and the mines. They preferred to suffer for the faith rather than transfer to idols the reverence due to God. As for the women, inspired by the divine Word, they showed themselves as manly as the men. Some were subjected to the same ordeals as the men and won the same prizes for valor; others, while dragged away seduction, surrendered their spirits to death rather their bodies to dishonor.*“ EUSEBIUS, *The Church History*, s. 310.

³¹¹ KINZIG W., *Pronásledování křesťanů v antice*, s. 113.

³¹² DAVIS S. J., *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and its Leadership in Late Antiquity*, s. 42.

³¹³ „*... the ideal martyr bishop – as the fulfillment and worthy heir of Saint Mark’s suffering and Saint Peter’s apostolic authority.*” DAVIS S. J., *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and its Leadership in Late Antiquity*, s. 42.

abych se stal opravdovým mučedníkem, pokud jsem skutečně shledán být hodný napodobit Kristovo ukřižování a vzkříšení, ať mě naplní vůní životadárné víry, aby moje krev, kterou prolíji pro Jeho svaté jméno, voněla sladce jako kadidlo. Čas mého skonu se přiblížil, proto se, ó můj otče, za mě modli, aby mé srdce, ani mé záměry nebyly rozděleny, a Pán mě posílil, dokud neodejdu z tohoto světa ³¹⁴

Petrova slova v modlitbě ke svatému Markovi jsou jasným důkazem, že prostředí koptské církve vnímá po celá staletí mučednictví jako jednu ze ctností, za napodobování Krista, které v sobě zahrnuje cestu přes utrpení k věčnému životu. Petrova mučednická smrt také podle *Dějin patriarchů*, resp. slov, která se zjevila jedné panně, jež byla přítomna této modlitbě, zakončila perzekuce křesťanů v Egyptě v pozdní antice, hlas z nebes jí pravil:

„Petr byl první z apoštolů a nyní je Petr posledním mučedníkem.“ ³¹⁵

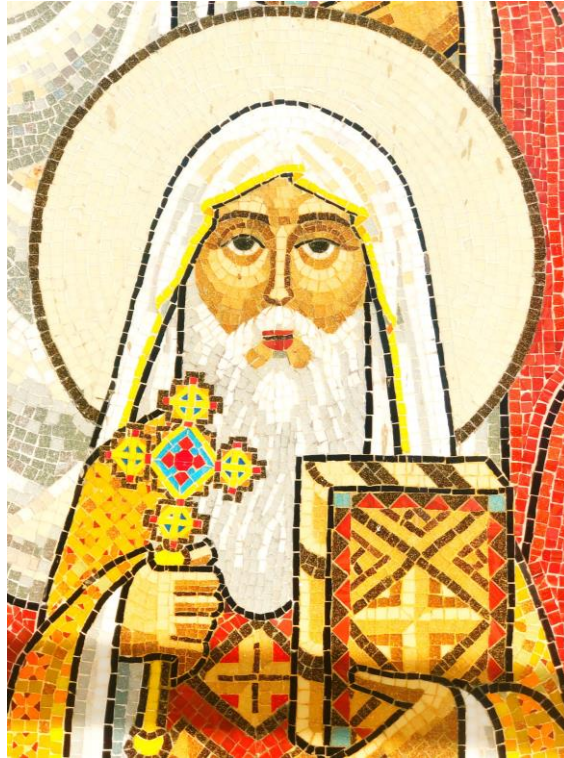
Zde je zdůrazněna apoštolská posloupnost, a také mučednický aspekt duchovních pastýřů věrných Kristu.

---

³¹⁴ „O my father, evangelist and messenger of the Lord Christ, the Only-Begotten Son, who dost bear witness to his passion, thou art the first martyr and the first patriarch of this see. Thou, O pure and holy one, art he whom Christ, truly the most holy, elected. Thou didst preach his name in the land of Egypt, and in this city, and in the provinces which surround it, and didst diligently exercise the ministry which was thy work; and thou didst receive the crown of martyrdom. For this reason, O father and evangelist, disciple and martyr, thou wast worthy to show forth thy faith in God, the Word and Saviour, the Lord Jesus Christ. ... I am sinner, unworthy of this honour which I received only by the greatness of his compassion. Therefore intercede for me, that I may be a martyr in truth, if indeed I be worthy to imitate Christ's crucifixion and resurrection; and that he may fill me with the perfume of life-giving faith, so that I may be to him sweet-smelling incense, by the shedding of my blood for his holy name. For the time is come for my decease; therefore pray, O my father, for me, that I may not be divided into two hearts or purposes; and that the Lord may strengthen me, until I depart from this world.“ EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 83-84.

³¹⁵ „Peter was the first of the apostles; and now Peter is the last of the martyrs.“ EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 84.

Obr. 9 Mozaika znázorňující svatého Petra I., arcibiskupa alexandrijského

3.4 Koptský kalendář

Dodnes jsou Koptové přesvědčeni, že jejich země, země na Nilu, byla místem, kde bylo během Diokleciánova pronásledování prolito největší množství křesťanské krve. Podle soudobého koptského theologa Tadrose Yabouba Malatyho byl římský imperátor přesvědčen, že centrum křesťanství se nachází v Egyptě, a proto se snažil křesťanství zcela v této provincii vymýtit s nadějí, že pokud bude v Egyptě křesťanství vykořeněno, dojde k úpadku této víry v celém impériu. Malaty též vyjádřil přesvědčení, že během Velkého pronásledování zahynulo v Egyptě na 800 000 křesťanů.³¹⁶ Takový údaj je však skutečně velmi nadsazený. Jak správně upozornil Dodds – ani ty nejhorší starověké perzekuce křesťanů se nemohly srovnávat s nacistickou genocidou Židů.³¹⁷ Pravda je, že Egypt patřil mezi nejlidnatější oblasti celého Středomoří³¹⁸, nicméně počet obyvatel Egypta podle odhadů současných badatelů se pohyboval ve druhé polovině 2. století kolem 5 milionů³¹⁹.

³¹⁶ MALATY T. Y., *Introduction to the Coptic Orthodox Church*, [místo a rok vydání neuvedeny], s. 27.

³¹⁷ DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, s. 125.

³¹⁸ Viz THOMPSON D. J., „Laying the foundations for Roman Egypt“, in: BAGNALL R. S. (ed.): *Roman Egypt: A History*, Cambridge – New York 2021, s. 29.

³¹⁹ HARPER K., „People, Plagues, and Prices in the Roman World: The Evidence from Egypt“, in: *The Journal of Economic History* 3 (2016), s. 806.

Je tedy velmi nepravděpodobné, že by došlo během Velkého pronásledování k vyhubení téměř jedné pětiny egyptské populace. Předpokládá se, že počet obětí nepřesáhl 10 tisíc.³²⁰

Přestože se počet egyptských mučedníků neblížil milionu, Velké pronásledování zanechalo v koptské duchovnosti velkou stopu. Koptové na počest svých svědků víry vytvořili tzv. kalendář mučedníků (*anno martyrum*), jenž je pro egyptské křesťany stejně důležitý jako letopočet od Kristova narození (*anno Domini*). Počátek kalendáře je stanoven na rok 284, kdy císař Dioklecián usedl na trůn.³²¹ Pro úplnost přikládáme tabulku 2 obsahující kompletní seznam měsíců, které jsou rovněž dědictvím starověkého Egypta³²²:

	Název měsíce	Datace (gregoriánský kalendář)	Stručná charakteristika
1	TUT	od 11. září do 10. října	Je zasvěcen bohu Thovtovi, měsíčnímu bohu s hlavou ibise. ³²³ Thovt byl ve starém Egyptě bohem vědění a byl považován za tvůrce písma. Z tohoto důvodu byl ochráncem písařů. ³²⁴
2	PAOPI	od 11. října do 9. listopadu	V tento měsíc byl slaven tzv. krásný svátek Opet ³²⁵ , který se připomínal především slavnostním procesím z chrámu v Karnaku do Luxoru, jež vzdávalo hold bohu Amon-Reovi ³²⁶ .
3	HATHOR	od 10. listopadu do 9. prosince	Je zasvěcen, jak její název vypovídá, bohyni Hathor. ³²⁷
4	KOIAK	od 10. prosince do 9. ledna	Název tohoto měsíce je odvozen od nádoby, která sloužila k vážení kadila pro pohřební rituály. V tento měsíc se též slavily svátky spojené s bohem Usirem. ³²⁸
5	TOBI	od 10. ledna do 7. února	Nejchladnější měsíc roku. ³²⁹
6	MEŠIR	od 8. února do 9. března	Tento měsíc je spojen s ohněm a jeho oslavou. ³³⁰

³²⁰ Viz ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 30.

³²¹ ATIYA A. S., *A History of Eastern Christianity*, s. 32.

³²² Viz MALATY T. M., *The Coptic Calendar and Church of Alexandria*, [místo a rok vydání neuvedeny], s. 9.

³²³ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, Cairo – New York 2006, s. 13.

³²⁴ MALATY T. M., *The Coptic Calendar and Church of Alexandria*, s. 9.

³²⁵ Ibidem.

³²⁶ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 13.

³²⁷ Ibidem.

³²⁸ Ibidem.

³²⁹ Ibidem.

³³⁰ MALATY T. M., *The Coptic Calendar and Church of Alexandria*, s. 10.

7	PAREMHAT	od 10. března do 8. dubna	V tento měsíc se připomínal faraón Amenohtep I. a také zabití Usira jeho bratrem Sutechem. ³³¹
8	PARMOUTI	od 9. dubna do 8. května	Měsíc byl ve starověkém Egyptě spojen s oslavami bohyně jménem Renenutet, bohyní sklizně. ³³²
9	PAŠONS	od 9. května do 7. června	Jméno měsíce je odvozeno od boha Chonsua – synem Amona a Mut. ³³³
10	PAONI	od 8. června do 7. července	V tento měsíc se slavil thébský „Svátek údolí“, který se připomínal procesím do Hatšepsutina chrámu a do thébské nekropole se soškou Amon-Rea. ³³⁴
11	EPIP	od 8. července do 6. srpna	Byl zasvěcen bohyni plodnosti Ipetě. ³³⁵
12	MESORI	od 7. srpna do 4. září	V tento měsíc je připomínáno zrození boha Slunce – Rea. ³³⁶
13	PI KOGI ENAVOT	od 5. září do 10. září	Měsíc je zasvěcen Usirovi. ³³⁷

Tabulka 2 Koptské měsíce

Jak je vidět, měsíce nesou jména božstev staroegyptského panteonu, případně po významném náboženském svátku. Egyptský rok je rozdělen na tři roční období a na třináct měsíců. Kalendář reflektuje rytmus zemědělského života v zemi na Nilu.³³⁸ Solární kalendář Egyptů³³⁹ byl následně implikován do nového kalendářního systému – tzv. kalendáře mučedníků.

I dnešní Koptové jsou, jak vyjádřil Matouš Chudý (Matta el-Maskin), významná duchovní autorita Koptské pravoslavné církve, toho názoru, že jejich předkové – starověcí Egyptané – byli prvními lidmi v historii, kteří „měřili čas, datovali roky a rozdělili rok na jednotlivé měsíce“³⁴⁰. Koptové se hrdě hlásí k odkazu starověkého Egypta a identifikují se jako potomci velkých faraónů. Egyptští křesťané jsou na toto historické období hrdí

³³¹ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 13.

³³² Ibidem.

³³³ Ibidem.

³³⁴ Ibidem.

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ Ibidem.

³³⁷ Ibidem.

³³⁸ Ibidem.

³³⁹ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 5.

³⁴⁰ FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 3.

i z důvodu, že v té době byla egyptská země na vrcholu moci. Jednalo se o suverénní a rozvinutý stát.³⁴¹ Kalendář není pro koptskou komunitu jediným dědictvím starověkého Egypta. Patří mezi ně symbol *anch* – klíč života, který představuje jakýsi předobraz kříže – symbolu smíření člověka s Bohem, i jiná symbolika, například populární paralela mezi Pannou Marií kojící Krista a bohyní Esetou kojící jejího syna Hora³⁴². Významnou roli v koptské teologii hrají mj. sny, které představují metodu k odhalení pravdy, správného návodu při řešení konkrétní situace či sdělení poselství od Boha³⁴³. Obdobnou funkci měly i v životě starých Egyptů. Staroegyptské představy o posmrtném životě se též promítly do koptského bohosloví.³⁴⁴

Obraťme pozornost zpět ke koptskému kalendáři. Meinardus, jenž se zabýval staroegyptským odkazem Koptské pravoslavné církve, zdůraznil, že je to právě egyptský kalendář, který představuje hlavní dědictví starověkého Egypta.³⁴⁵ Mučednictví, jehož dosáhly zástupy křesťanů během Diokleciánova Velkého pronásledování, zanechalo v koptské spiritualitě významnou stopu, proto se na počest mučedníků zavedl kalendář, jehož počátek, jak je uvedeno výše, je rok Diokleciánova nástupu na císařský trůn.³⁴⁶ Níže je reflexe této doby od Matouše Chudého:

---

³⁴¹ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 1.

³⁴² V religionistickém kontextu výjev matky – bohyně – kojící svého syna – boha – nepředstavoval žádné novum, příkladem toho je Afrodita držící Ěra ve své náruči či Rhea znázorněná s Diem položeném na její hrudi. Viz podrobněji MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 4.

³⁴³ Například byla prostřednictvím snu či vize sděleno jméno mučedníka, jehož ostatky nebyly dosud identifikovány. Viz podrobněji MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 5-6.

³⁴⁴ Viz podrobněji MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 6-12.

³⁴⁵ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 12.

³⁴⁶ FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 5.

„Když římský vládce Dioklecián nastoupil [na trůn], byl zděšen celý svět, a Egypt zejména, jeho krutostí a pronásledováním křesťanů. Žádná jiná křesťanská země nevsákla za tu dobu do sebe tolik krve mučedníků [jako Egypt].“³⁴⁷

---

³⁴⁷ *„The Roman ruler Diocletian came and horried the entire world, and Egypt in particular, with his violence and his persecution of Christians None among the Christian countries escaped having its soil stained by the blood of martyrs.“ FATHER MATTA EL-MASKEEN, Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church, s. 5.*

4 Vztah mezi mučedníky a mnichy

Ačkoli to není na první pohled patrné, obě kategorie světců – mučedníci a asketici – mají k sobě velmi blízko. Lurye poznamenal, že milánským ediktem (313) vstoupila Církev do nové epochy, kterou lze nazvat obdobím všeobecných sněmů i obdobím, kdy končí pronásledování křesťanů, neboť zmíněný edikt císaře Konstantina daroval křesťanům svobodu vyznání. V té době dochází ke vzestupu křesťanské asketiky, jež je ztělesněna právě egyptským mništvím.³⁴⁸ Ruský patrolog Lurye vyslovil (podle svých slov) všeobecně přijímaný názor, že se zformovalo v době, kdy křesťané nebyli vystaveni mučednické smrti, a křesťanská společnost se postupem času sekularizovala, resp. z křesťanského života, kdy věřící byli ochotni obětovat za Pravdu život, se ztrácela osobní angažovanost. Proto nastoupila nová cesta ke Kristu – dobrovolné mučednictví (*добровольное мученичество*), pro něž je synonymem právě monasticismus.³⁴⁹ Nadšení pro mučednickou smrt³⁵⁰ (jež německý církevní historik Karl Heussi označil jako *Märtyrerenthusiasmus*) nevymizelo ani v dobách míru a k jeho saturaci docházelo podle Heussiho právě prostřednictvím přísné askeze. Heussi nicméně podotkl, že nelze touhu po mučednictví za vlády Konstantina považovat za nějakou hnací sílu mnišství.³⁵¹ Touha nahradit mučednictví askezí bývá tudíž značně přeceňována a vznik mnišství má multifaktoriální dimenzi. Je však paradoxní, že v dobách pronásledování se egyptští křesťané uchýlovali do pouště a do hor, aby tam přečkali pronásledování, aby se v dobách náboženské svobody do nich navraceli s cílem praktikovat asketický život.³⁵² Typickým příkladem je postava svatého Pavla Thébského, který je – jak zdůraznil Šubrt – „s největší pravděpodobností výplodem Jeronýmovy fantazie“³⁵³, neboť neexistuje žádný na Jeronýmovi nezávislý historický pramen, na jehož základě by bylo možné jeho historicitu ověřit³⁵⁴, jež představuje prototyp křesťana, který se

---

³⁴⁸ Viz ЛУРЫЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египете*, s. 31.

³⁴⁹ ЛУРЫЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египете*, s. 32.

³⁵⁰ Křesťané, jež toužili po mučednické smrti, ale nemohli ji dosáhnout v prostřednictvím již křesťanského římského impéria, se rozhodli pro misii v nekřesťanských oblastech, kde mohli očekávat za šíření Evangelia podstoupení smrti po vzoru prvních apoštolů. YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 40.

³⁵¹ HEUSSI K., *Der Ursprung des Mönchtums*, Aalen 1981, s. 301.

³⁵² YANNEY R., „Symposium on Coptic Monasticism“, in: *Coptic Church Review* 4 (1980), s. 160.

³⁵³ ŠUBRT J., „Sv. Jeroným, volání pouště a legendy o poustevnících“, in: JERONÝM, *Legendy o poustevnících*, přel. J. Šubrt, Praha 2002, s. 34.

³⁵⁴ *Ibidem*.

do pouště sice uchýlil před pronásledováním za vlády římského císaře Decia (250), ale i po skončení pronásledování se v ní rozhodl setrvat a věnovat se asketickému způsobu života³⁵⁵. Podle Jeronýma se zbožný mladík Pavel původně ukrýval na opuštěném statku. Jeho úkryt ale znal manžel jeho sestry, který byl odhodlán prozradit jeho úkryt úřadům, aby získal velké dědictví, které zdědil Pavel po svých rodičích. Naštěstí mladík brzy pochopil nekalé záměry svého švagra a odešel do pouště³⁵⁶:

*„Quod ubi prudentissimus adolescens
intellexit, ad montium desert confugiens,
dumpersecutionis finem praestolererum.
Necessitatem in voluntatem vertit.“³⁵⁷*

*„Když to moudrý mladík pochopil, uchýlil se
do pustiny v horách, aby tam přečkal
pronásledování. V tom, co zprvu dělal
z nutnosti, však záhy našel zalíbení.“³⁵⁸*

Ačkoli Jeronýmova legenda není o prvním poustevníkovi Pavlovi historicky věrohodná, co se hlavní postavy týče, obsahuje pravdivé informace o tom, že křesťané přecházeli pronásledování právě v oblastech, kam nesahala moc římských úředníků, a je pravděpodobné, že někteří z nich následně v poušti setrvali, aby se zde askezi skutečně věnovali.³⁵⁹

---

³⁵⁵ Viz podrobněji ŠUBRT J., „Sv. Jeroným, volání pouště a legendy o poustevnících“, s. 16; JERONÝM, „O sv. Pavlovi, prvním poustevníku“, in: JERONÝM, *Legendy o poustevnících*, přel. J. Šubrt, Praha 2002, s. 45, 49; YANNEY R., „Symposium on Coptic Monasticism“, s. 160.

³⁵⁶ Viz JERONÝM, „O sv. Pavlovi, prvním poustevníku“, s. 49.

³⁵⁷ *Ibidem*, s. 48.

³⁵⁸ JERONÝM, „O sv. Pavlovi, prvním poustevníku“, s. 49.

³⁵⁹ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church as an Ascetic Church*, [místo a rok vydání neuvedeny], s. 3.

Obr. 10 Panorama z Mojžíšovy hory při východu Slunce

Anba Martyros (jehož jméno znamená mučedník) ve své knize o koptském mnišství poznamenává, že mnišskou cestu nastoupili ti křesťané, kteří chtěli být blíže k Bohu, ti, kteří chtěli odřít hmotné bohatství a zasvětit svůj život svému Stvořiteli. Uchylovali se do pouští, žili v jeskyních a pod horami. Zřekli se majetku a společenského postavení, aby žili v chudobě.³⁶⁰ Athanasios, autor *Života Antonínova*, se zmínil, že v době Antonínova mládí (tj. druhá polovina 3. století) sice neexistovaly kláštery, ale horliví křesťané se cvičili v askezi v blízkosti vlastních domovů³⁶¹:

„Οὕτω γάρ ἦν οὕτως ἐν Αἰγύπτῳ συνή
 μοναστήρια, οὐο ὅλως ἤδει μοναχός τήν
 μακρὰν ἐρημον, ἕκαστος δέ των βουλομένων
 ἑαυτῷ προσέχειν οὐ μακρὰν τῆς ἰδίας κόμης
 καταμόνας ἤσκεῖτο.“³⁶²

„V Egyptě totiž ještě neexistovaly kláštery
 a nikdo neznal kouzlo daleké pouště. Každý,
 kdo se chtěl věnovat cvičení v sebeovládání, žil
 v blízkosti svého domu.“³⁶³

³⁶⁰ ANBA MARTYROS, *Coptic Monasticism: The Mother of all Christian Monasticisms All over the World*, přel. F. Eshak, Cairo 2002, s. 10.

³⁶¹ Viz SV. ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, přel. V. Ventura, E. Mendelová, Olomouc 2010, s. 23.

³⁶² ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 3.

³⁶³ SV. ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 23.

Uvedený úryvek z Antonínovy biografie podává cennou informaci – první asketové se v církevních dějinách nevynořili s ustáním pronásledování křesťanů, ale mnohem dříve. Na druhou stranu je nelze ztotožňovat s dobrovolnými mučedníky, kteří askezi chápali jako náhražku mučednického ideálu. Je třeba poznamenat, že Lurye má zásadní pravdu v tom, že po konstantinovském obratu se z mnišství stala rozšířená „osobitá forma křesťanského života“³⁶⁴. Významná polská historička Ewa Wipszycka je toho názoru, že až s vystoupením svatého Antonína Velikého se z askeze praktikované křesťany na zcela individuální rovině stává masové hnutí. Jednalo se zkrátka o novum v oblasti duchovního života.³⁶⁵ Koptský biskup Martyrios zdůraznil, že bez Antonínovy osoby si nelze vůbec představit dějiny křesťanského mnišství, neboť to byl právě egyptský poustevník, který svým životním stylem ovlivnil zástupy křesťanů v celém tehdy známém světě. Jeho poselství se rozšířilo nejen po celém Egyptě, ale i do okolních a vzdálených zemích. Mnoho významných průkopníků monasticismu byli přímo jeho žáky nebo vrstevníky.³⁶⁶ V té době též vznikly nové formy křesťanského mnišství.³⁶⁷ Mezi jeho formy patřilo poustevnictví i koinobitství, ale také tzv. kolektivní poustevnictví (skitský život), jenž stojí na pomezí dvou uvedených základních forem monasticismu.³⁶⁸ Zásadní roli sehrál i jeho životopis sepsaným svatým Athanasiem Velikým³⁶⁹, o němž bude pojednáno níže.

Poušť byla podle Malatyho arénou, do které se uchýlovali ti, kteří toužili přijmout mučednictví, ale nebyli korunováni mučednickou korunou, aby se tam věnovali askezi, jež vnímali jako umrtvování vlastního těla, zkrátka jako boj proti vášním.³⁷⁰ Takto k odříkání odhodlaní křesťané opouštěli pohodlí měst a uchýlovali se do pustin, aby bojovali proti démonskému pokušení těla.³⁷¹ Malaty tak rozvinul Luryeho myšlenku, že mnišství jakožto duchovní hnutí bylo v podstatě náhradou mučednické cesty k Bohu v dobách míru:

---

³⁶⁴ ЛУРЬЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египете*, s. 31.

³⁶⁵ WIPSZYCKA E., *Drugi dar Nilu czyli o mnichach i klasztorach w późnoantycznym Egipcie*, Kraków 2014, s. 30.

³⁶⁶ Viz podrobněji ANBA MARTYROS, *Coptic Monasticism: The Mother of all Christian Monasticisms All over the World*, s. 27, 28.

³⁶⁷ WIPSZYCKA E., *Drugi dar Nilu czyli o mnichach i klasztorach w późnoantycznym Egipcie*, s. 30.

³⁶⁸ ЛУРЬЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египете*, s. 31.

³⁶⁹ Viz podrobněji SHERIDAN M., „Monasticism“, in: GABRA G. (ed.), *Coptic Civilization: Two Thousand Years of Christianity in Egypt*, Cairo – New York 2014, s. 41-42.

³⁷⁰ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church as an Ascetic Church*, s. 3.

³⁷¹ Viz YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 40.

„Není divu, že se ve 4. století, v dobách, kdy byl v Církvi již nastolen mír, naše [egyptské] pouště zaplnily hojnými zástupy poustevníků. ‚Krev mučednictví‘ byla nahrazena ‚mučednictvím svědomí, které se vyznačovalo bojem proti démonům, vášním těla a dalším hříchům.“³⁷²

Obr. 11 Vchod do kémie, Klášter svatého archanděla Michaela, Nakáda

Z výše uvedeného vyplývá, že k rozmachu mnišského života v Egyptě došlo především po konstantinovském obratu zejména proto, že se z křesťanů stala plně legální skupina obyvatel říše a horlivci hledali způsob, jak se vyhnout sekularizaci a žít plně autentický život s Bohem právě v odlehlých oblastech. Bylo to především z důvodu dosažení dokonalé koncentrace na odříkavý život, v němž by měl být minimalizován sklon k hříšnosti. Šlo především o prevenci výskytu – dalo by se říci – rušivých elementů, jež by asketovi komplikovaly žít asketickým životem, elementy, které by mohly způsobit asketovu inklinaci k hříchu. Úkolem askety je totiž umrtvování svých tělesných žádostí. Proto mnišství bývá nazýváno dobrovolným mučednictvím (Lyrue) nebo označováno jako náhrada mučednictví (Malaty), či lépe jako další možná cesta, jak dosáhnout svatosti (Cavarnos). Mark Sheridan zdůraznil právě společenské změny jako katalyzátor vzestupu monasticismu změnu

---

³⁷² „No wonder our deserts were peopled by numerous hermits in the fourth century, when the peace of the Church was established. Instead of the ‚blood of martyrdom‘ they submitted themselves to a ‚martyrdom of conscience‘, which consisted of a struggle against demons, carnal desires and other sins.“ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church as an Ascetic Church*, s. 3.

společenského postavení křesťanů, kteří stále celým srdcem toužili ve svém duchovním životě po společenství s Bohem.³⁷³ Hrozba perzekuce sice byla zažehnána, ale horliví křesťané se domnívali, že s růstem moci Církve přichází hrozba sekularizace a odcizení se evangelijní zvěsti. A stejně jako mučednictví, tak i mnišský život představoval způsob napodobování Krista. Mniši zkrátka toužili praktikovat askezi, jež byla spjata s umrtvováním žádostí těla a duše. Nová generace křesťanů se tak musela vyrovnat s novými výzvami tzv. nikájského křesťanství. Jedním z prostředků, jak odvrátit sekulární život, byl zcela jistě monasticismus.³⁷⁴

Ve výše citovaném Malatyho textu lze pozorovat distinkci mezi tzv. krvavým mučednictvím a mučednictvím svědomí. V duchovní literatuře je možné se též setkat s rozlišením tzv. červeným a bílým mučednictvím, jejichž odlišnost popsal ve své knize o pouštních Otcích a Matkách David G. R. Keller. Červené mučednictví odkazuje na akt, při němž byla prolita krev pro jméno Krista – šlo o obětování sebe sama pro Boha.³⁷⁵ O červeném mučednictví, jehož se dosahovalo během pronásledování, pojednává tato práce, nicméně jeho protipólu, totiž mučednictví oděného do bílého hávu, se dostalo nejvyšší popularity během doby, kdy křesťanství bylo státem tolerované náboženství. Bílé mučednictví je tak v podstatě synonymem pro praktikování askeze.³⁷⁶

Hluboce duchovním způsobem roli prvních mnichů – Otců pouště – popsal Pavel Nikolajevič Evdokimov, významný pravoslavný bohoslovec působící v minulém století na pravoslavném theologickém institutu Saint-Serge. Prohlásil, že tito Otcové pouště „*obnovují ovzduší boje prvních století a nacházejí obdobu agresivních podob pronásledování*“³⁷⁷. Nelze tvrdit, že mnichy se stali křesťané, kteří toužili v dobách perzekucí ze strany státu přijmout mučednickou smrt. Pravda, určitě mezi nimi byli tací, kteří měli tuto motivaci, ale není možné je vnímat jako většinu, naopak. Pro mnišský způsob života se v budoucnu rozhodly také zástupy křesťanů, kteří dobu pronásledování a útlaku nepamatovali. Asketický

---

³⁷³ Viz SHERIDAN M., „Monasticism“, s. 35.

³⁷⁴ DÉCARREAU J., *Monks and Civilization: From the Barbarian Invasion to the Reign of Charlemagne*, přel. C. Haldane, London 1964, s. 71.

³⁷⁵ KELLER D. G. R., *Oasis of Wisdom: The World of the Desert Fathers and Mothers*, Collegeville 2005, s. 48.

³⁷⁶ Viz KELLER D. G. R., *Oasis of Wisdom: The World of the Desert Fathers and Mothers*, s. 5, 48.

³⁷⁷ EVDOKIMOV P., *Epochy duchovního života: Od pouštních Otců do našich dnů*, přel. V. Ventura, Olomouc 2002, s. 113.

způsob života byl některými křesťany praktikován již dávno před Antonínem (běžně se tato doba označuje jako premonasticismus³⁷⁸) a před založením prvních monastýrů. Mnišství je proto zapotřebí chápat jako nový fenomén v křesťanském světě, k jehož rozmachu došlo ve 4. století a který má některé prvky společné s mučednictvím. Na druhou stranu kráčí po vlastní cestě, jelikož odpovídá na jiné výzvy, než na které reagují mučedníci. Cíl však mají stejný – přiblížit se Bohu. Blízkost Bohu má zajistit askeze, která si žádá utrpení, ale zároveň vede, jak poznamenala Pargačová, k transformaci dokonalého člověka či dokonalého křesťana přebývajícího u svého Stvořitele. Vyznačuje se sebekontrolou, jež vede k boji proti vášním, které znemožňují člověku dosáhnout spásy.³⁷⁹

Benediktinský mnich a římskokatolický theolog Sheridan vyzdvihl taktéž důležitost Athanasiova *Života Antonínova*, který sehrál díky jeho obrovské popularitě a rychlému překladu do dalších významných jazyků té doby (latina, koptština, syrština) důležitou roli pro šíření mnišského ideálu po celém tehdy známém světě. Kromě toho se jedná o první křesťanské hagiografické dílo, které popisuje život světce, jenž nepodstoupil smrt tím, že přijal mučednickou korunu.³⁸⁰ Nespatřujeme i v tomto ohledu návaznost mnišského života na mučednický ideál? Ačkoliv odpověď na tuto otázku není jednoznačná, lze říci, že ideály mučednictví se zcela jistě promítly do mnišské askeze, a to především plná oddanost k Bohu. Athanasios podle Sheridana chtěl ve *Vita Antonii* dokázat, že „*mnišský život je v podstatě pokračování věku hrdinství a života mučedníků*“³⁸¹. V době pronásledování křesťané hrdinsky kráčeli, řečeno Malatyho slovy, do arén, aby zde podstoupili mučednickou smrt, ale v době míru pomyslnou arénou byla pustina, ve které mniši podstupovali svůj asketický boj.

Askezi je opravdu možné přirovnat k boji, neboť v klasické řecké filosofii se slovem *ασκητής* označoval vycvičený a zkušený voják. Slovo *ἀσκησις* se mj. vztahovalo ke cvičení v oblasti fyzické i morální.³⁸² U Filóna Alexandrijského je slovo askeze definováno

---

³⁷⁸ Viz VENTURA V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1: od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého, Praha 2006, s. 13.

³⁷⁹ PARGAČOVÁ V., *Světcí a svěťice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismatem hagiografií*, s. 86.

³⁸⁰ SHERIDAN M., „Monasticism“, s. 41.

³⁸¹ *Ibidem*, s. 42.

³⁸² VENTURA V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1: od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého, s. 102.

v podstatě jako „příprava lidské duše na kontemplaci Boha“³⁸³. Přímá vazba askeze na mučednictví je zmíněna, jak uvedl Václav Ventura, v *Umučení Polykarpově*, kde je toto slovo chápáno jako příprava na mučednickou smrt³⁸⁴:

„ὄτως τε ἡμεῖς ὕστερον ἀνελόμενοι τὰ
τιμιώτερα λίθων πολυτελῶν καὶ δοκιμώτερα
ὑπὲρ χρυσίον ὅστ᾽ αὐτοῦ ἀπεθέμεθα ὅπου καὶ
ἀκόλουθον ἦν. νθα ὡς δυνατὸν ἡμῖν
συναγομένοις ἐν ἀγαλλιάσει καὶ χαρᾷ παρέξει
ὁ κύριος ἐπιτελεῖν τὴν τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ
ἡμέραν γενέθλιον εἰς τε τὴν τῶν
προηθληκότων μνήμην καὶ τῶν μελλόντων
ἄσκησίν τε καὶ ἐτοιμασίαν.“³⁸⁵

„A pak později jsme vzali jeho [Polykarpovy]
kosti, jež jsou cennější než drahé kameny
a ryzější než zlato, a uložili je na vhodném
místě. Tam, podaří-li se nám se společně
shromáždit, kéž nám Pán dovolí s jásotem
a radostí oslavovat výročí jeho umučení na
památku těch, kteří již dobojovali svůj boj
a také těch, kteří se na něj teprve cvičí
a připravují.“³⁸⁶

Mučednictví Polykarpovo představuje velmi důležitý text, kde se slovem ἄσκησις rozumí v podstatě, jak správně uvedl Ventura, proces přípravy na přijetí mučednictví. Staví se hned vedle pojmu *ετοιμασία*, jenž znamená taktéž přípravu. Z toho jednoznačně plyne, že první mniši vnímali svou cestu jako askezi, neboť připravovali své tělo i duši na přebývání u svého Stvořitele – na dokonalý život charakteristický zdrženlivostí³⁸⁷.

---

³⁸³ Ibidem, s. 103.

³⁸⁴ Ibidem.

³⁸⁵ *Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου*, 18, 2.

³⁸⁶ [autor neuveden], „The Martyrdom of Polycarp“, s. 327.

³⁸⁷ VENTURA V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1: od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého, s. 103.

Obr. 12 Svatý Antonín Veliký, Koptský pravoslavný chrám svatého Šenúty, Hurghada

Dovolují si též připomenout pasáž z 5. kapitoly *Prvního listu Klementova*, kdy jsou mučedníci Petr a Pavel označeni za atlety – bojovníky, jejichž boj pro šíření víry v Krista vedl až ke smrti (*ἕως θανάτου ἤθλησαν*).³⁸⁸ Tertulián představu mučedníků jako atletů podstupujících zápas rozvedl ve svém spise *Ad martyras*, který adresoval uvězněným křesťanům, jež čekali na mučednickou smrt, a které se snažil povzbudit v zápase pro víru v Boha³⁸⁹. Kartaginský rodák hovoří o mučednících jako o atletech (*athletae*), kteří podstupují taktéž četná cvičení (*exercitatio*), aby zvládli závěrečný zápas (*agon*)³⁹⁰. Podobně se i vojáci připravují v dobách míru na válku, aby dosáhli vítězství.³⁹¹ Tertulián těm, kdo svůj pozemský boj pro Krista vydrží, slibuje odměnu formou občanství v Nebesích (*politia in caelis*)³⁹², tedy přebývání v Nebesích ve slávě po věky věků³⁹³.

³⁸⁸ Viz ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ, *Κλήμεντος προς Κορινθίους*, 5.

³⁸⁹ KITZLER P., „Úvod“, in: TERTULLIANUS, *Mučedníkům*, přel. P. Kitzler, Praha 2019, s. 11.

³⁹⁰ Viz TERTULLIEN, *Ad martyras*, 3, 3-4.

³⁹¹ Viz podrobněji TERTULLIEN, *Ad martyras*, 3, 1-2.

³⁹² TERTULLIEN, *Ad martyras*, 3, 3.

³⁹³ Ibidem.

Za důkaz propojení asketického a mučednického ideálu lze považovat pasáž z *Vita Anotinii*, kde je mučednictví chápáno jako zápas, který byl ochoten podstoupit i Antonín, pokud by byl k němu přizván. Ty, kteří podstoupili mučednickou smrt, nazývali bojovníky – těmi, kdo zápasí (*αγωνιζόμενος*). V době Maximinova pronásledování křesťanů dokonce Antonín opustil svou poustevnu, aby podpořil tyto bojovníky – svaté mučedníky (*άγιοι μάρτυρες*).³⁹⁴ *Vita Antonii* celou událost líčí následovně:

„καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων ἀγομένων εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἠκολούθησε καὶ αὐτὸς, ἀφείς τὸ μοναστήριον, λέγων. Ἀπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀγωνιζώμεθα κληθέντες, ἢ θεωρήσωμεν τοὺς ἀγωνιζομένους. Καὶ πόθον μὲν εἶχε μαρτυρῆσαι; παραδοῦναι δὲ μὴ θέλων ἑαυτὸν, ὑπηρετεῖ τοῖς ὁμολογηταῖς ἔν τε τοῖς μετάλλοις καὶ ἐν ταῖς φυλακαῖς.“³⁹⁵

„A když byli svatí mučedníci vedeni do Alexandrie, následoval je i Antonín, opouštěje svoji poustevnu, pravil: ‚Pojďme i my, abychom bud’ bojovali do posledního dechu, budeme-li pozváni, nebo aspoň viděli ty, kteří zápasí. On si přál přijmout mučednictví, ale sám se nechtěl vydat, přísluhoval vyznavačům v lomech a ve věznicích.“³⁹⁶

³⁹⁴ Viz ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

³⁹⁵ ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

³⁹⁶ SV. ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 59.

Obr. 13 Klášter svatého Antonína

Tato pasáž nejenže vyjadřuje Antonínovu touhu stát se mučedníkem, ale je důležitá především proto, že formuje postoj k dobrovolnému mučednictví. Athanasios svůj postoj k této problematice nastínil ve výše citované apologii svého exilu.³⁹⁷ *Život Antonínův* arcibiskupův názor potvrzuje v jednání svatého Antonína, který dobrovolně opustil svůj *μοναστήριον* a vydal se do Alexandrie, která byla hlavním dějištěm perzekuce křesťanů v té době, aby přijal mučednický věnec. Neměl v úmyslu a ani tak neučil, aby se dobrovolně vydal římským úřadům, kteří by jej za jeho víru potrestali. Namísto toho vyznavače – ty, kteří byli pro víru v Krista zatčeni – posiloval v jejich víře a přijetí mučednické smrti.³⁹⁸ Jemu samotnému se mučednictví přijmout nepodařilo. Jeho pocity poté, co mu nebyla udělena mučednická koruna, shrnul Athanasios následovně:

*„Αὐτὸς μὲν οὖν λυπομένῳ ἔφκει, ὅτι μὴ
μεμαρτύρηκεν. ὁ δὲ Κύριος ἦν αὐτὸν
φυλάττων εἰς τὴν ἡμῶν καὶ τὴν ἑτέρων
ὠφέλειαν, ἵνα καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει, ἦν ἐκ τῶν*

*„Jeho samého, zdálo se, bolelo, že nebyl
uznán za hodna mučednictví. Ale Pán ho
chránil k prospěchu našemu i druhých, aby*

³⁹⁷ Viz podrobněji ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, 22.

³⁹⁸ Viz ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

Γραφῶν μεμάθηκε, πολλοῖς διδάσκαλος   *se stal učitelem mnohých v asketickém životě,*
*γένηται.*³⁹⁹   *jakému se naučil z Písem.*⁴⁰⁰

Stejně jako Hospodin určuje, komu bude přirknut mučednický věnec, tak i určuje, komu nebude dán. Antonínovi se mučednické koruny nedostalo, neboť mu Bůh vytyčil jinou cestu, a to přivést ostatní k asketické cestě⁴⁰¹, která vedla ke konsolidaci křesťanského monasticismu. Z Athanasiových slov jasně vyplývá, že taková cesta (*ἀγωγή*)⁴⁰² měla oporu v Písmu, stejně jako cesta mučednická. Po skončení doby pronásledování křesťanů se stal podle *Vita Antonii* mučedníkem svědomí (*μάρτυς τῆ συνειδήσει*), které s sebou neslo prvky horlivého odříkávaného života.⁴⁰³ V této souvislosti je rovněž askeze chápána jako duchovní zápas vyjádřený řeckými slovy *αγωνίζομαι* a *ἄθλον*, jež odkazují k boji či zápasu, resp. ke sportovně orientované aktivitě. Zde se naplňují Malatyho slova, která uvádí, že poušť se stala zápasštěm s vášněmi pro ty, kteří toužili dosvědčovat ve svém životě Krista, aniž by jejich životní cesta vedla k martyriu. V tomto ohledu se obě roviny – mučednictví a monasticismus – stýkají, a proto není od věci odlišovat tyto dvě cesty ke Kristu již zmíněným barevným rozlišením na červené mučednictví a na bílé mučednictví. Podle Gwynna tak po skončení pronásledování mnoho křesťanů následovalo příklad svatého Antonína (proto mu podle Athanasia Bůh odepřel přijmout mučednickou korunu) a stali se horlivými askety. Stejně, jako mučedníci obětovali svůj život pro víru v Krista, tak oni zasvětili svůj život Kristu formou odříkání a sebekontroly.⁴⁰⁴ Nová epocha duchovního života začala. A byl to právě Athanasios, autor *Života Antonínova*, který se zasloužil o upevnění postavení mnichů v Církvi. Jeho dílo otevřelo nejen cestu mnohým zbožným mužům a ženám k asketickému životu, ale pouto mezi alexandrijskou církví a mnišskými komunitami bylo vytvořeno právě Athanasiem.⁴⁰⁵ Gwynn prohlásil, že toto „*vzájemné pouto mezi asketickým hnutím a církevní hierarchií, které nastolil Athanasios v Egyptě, přetrvává do dnešních dnů a tvoří zásobárnu síly, ze které čerpal nejen on, ale i další alexandrijští*

³⁹⁹ ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

⁴⁰⁰ SV. ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, s. 60.

⁴⁰¹ Viz podrobněji ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

⁴⁰² Viz ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 46.

⁴⁰³ Viz ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, 47.

⁴⁰⁴ Viz GWYNN D. M., *Athanasius of Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father*, s. 106-107.

⁴⁰⁵ Viz GWYNN D. M., *Athanasius of Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father*, s. 130.

biskupové“⁴⁰⁶. Athanasios je dodnes v prostředí Koptské pravoslavné církve vnímán jako přední obhájce mnišství. Osobně svatého Antonína znal a svatého Pachómia obdivoval ještě předtím, než byl vysvěcen na kněze. Koptolog Rodolph Yanney zdůraznil, že byl prvním alexandrijským biskupem, který mnichy jmenoval do významných církevních funkcí, či s nimi diskutoval četné církevní záležitosti.⁴⁰⁷

Bývalý koptský papež Šinúda III. spatřoval ještě jeden společný element mezi mnichy a mučedníky, a to jejich duchovní sílu. Mučedníci zápasili s ďáblem vedenými perzekutory, zatímco mniši s ďábelskými pokušeními. Obě kategorie světců disponují takovou duchovní silou, jež je schopna překonat pozemský svět, stejně tak nelpí na záležitostech tohoto světa, neboť jejich víra je přenáší do věčnosti.⁴⁰⁸ Ve svém díle *Ďáblová válka* (*Diabolic Wars* v anglickém překladu) dodává, že mniši, stejně jako svědci víry – mučedníci a vyznavači – mohou překonat všechny ďábelské nástrahy⁴⁰⁹, neboť „*ďábel nemá nad námi žádnou moc, jsme to my, kdo máme moc nad ním*“⁴¹⁰. Jak mnichům, tak mučedníkům pomáhá v jejich zápase víra⁴¹¹ a s ní spojená láska ke Kristu⁴¹², ďábel má totiž moc pouze nad tím, jak napsal Šinúda III., kdo se mu podvolí⁴¹³. Z tohoto důvodu jsou mučedníci i asketové počítáni mezi svaté. Jsou si totiž vědomi, že Boží moc dalekosáhle přesahuje moc Satanovu. Šinúda věřící nabádá, aby jejich cestu následovali a nepodvolovali se strachu, který do lidských srdcí zasévá ďábel, jenž následně získává kontrolu nad člověkem. Bůh dává svým věrným sílu, aby je ďábelská pokušení nesvedla na scestí.⁴¹⁴ Obě kategorie světců jsou tak chápány jako bojovníci proti Satanovým pokušením, vzory hodné následování v tomto boji.

---

⁴⁰⁶ GWYNN D. M., *Athanasius of Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father*, s. 121.

⁴⁰⁷ YANNEY R., „Saint Athanasius of Alexandria and Early Monasticism: A Symbiotic Relationship“, in: *Coptic Church Review* 4 (1996), s. 91-92.

⁴⁰⁸ HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, přel. R. Bassilious, E. Bassilious, Sydney 1998, s. 60.

⁴⁰⁹ POPE SHENOUDA III, *Diabolic Wars*, přel. Wedad Abbas, Cairo 1997, s. 150.

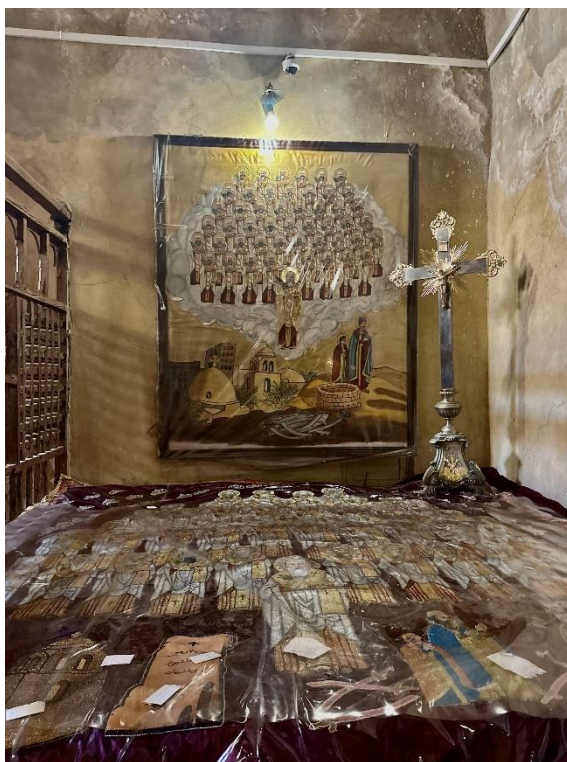
⁴¹⁰ Ibidem.

⁴¹¹ Viz podrobněji HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 53, 191.

⁴¹² Viz podrobněji HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 61.

⁴¹³ POPE SHENOUDA III, *Diabolic Wars*, s. 150.

⁴¹⁴ Viz podrobněji POPE SHENOUDA III, *Diabolic Wars*, s. 151-154.

Obr. 14 Relikvie 49 mučedníků z řad mnichů v Klášteře svatého Makaria ve Vádí Natrun

5 Význam kultu mučedníků v koptské spiritualitě

Kult mučedníků zaujímá v koptské spiritualitě velmi důležité místo v celé její téměř dvoutisícileté historii. Kupříkladu středověký koptský synaxář obsahuje celkem 184 jmen mučedníků. To je více než dvojnásobek oproti svatým asketům. Synaxář obsahuje „pouze“ 63 jmen této kategorie světců.⁴¹⁵ Mučedníci byli již od úsvitu křesťanství v Egyptě považováni za světce a společně s biblickými postavami a anděli tvořili objekty kultu, který rostl na oblibě nejen ve městech, ale i vesnicích napříč celou egyptskou zemí.⁴¹⁶

Mučednický věnec přijal i samotný svatý Marek, který je Tradicí považován za prvního biskupa Alexandrie⁴¹⁷ a apoštola Egypta. Byl to on, kdo se zasloužil o rozšíření křesťanství v zemi na Nilu.⁴¹⁸ Bývalý koptský papež Šinúda III. potvrdil, že Marek měl obrovskou zásluhu na konverzi celých zástupů židů i pohanů žijících v multikulturní helénistické metropoli na pobřeží Středozemního moře. Marek, poeticky řečeno, proměnil Alexandrii v město naplněné Kristovou vírou.⁴¹⁹ Koptové věří, že to byl právě on, kdo položil základy tamní katechetické školy či napsal text liturgie, kterou měl sloužit jeho nástupce na biskupském stolci Ananiáš a další kněží, které vysvětil.⁴²⁰ Markova misie zaznamenala obrovský úspěch, jenž byl „trnem v oku“ pohanům, ti se chtěli proto tohoto apoštola zbavit.⁴²¹ Pohané se obávali, že křesťané v čele s Markem mají zájem o svržení jejich tradičních božstev. To je velmi rozrušilo a začali přemýšlet o tom, jak šíření křesťanské víry zabránit. Za úhlavního nepřítele nebyl označen nikdo jiný než samotný Marek. Podle koptské tradice byl světec umučen na Paschu roku 68.⁴²²

---

⁴¹⁵ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 25.

⁴¹⁶ Viz SCHENKE G., „Ascetics and Holy Martyrs“, in: EL-SAYED R., LAKOMY C., EHLER E., FLUCK C., HERZBERG-BEIERSDORF A., ZORN O. (ed.), *Akhmîm – Egypt's forgotten city*, přel. H. a N. Strudwick, Berlin 2021, s. 80.

⁴¹⁷ POPE SHENOUDA III, *The Beholder of God Mark the Evangelist: Saint and Martyr*, přel. S. M. Mikhail, M. S. Mikhail, Santa Monica 1995, s. 45.

⁴¹⁸ Viz podrobněji POPE SHENOUDA III, *The Beholder of God Mark the Evangelist: Saint and Martyr*, s. 45-46.

⁴¹⁹ Viz POPE SHENOUDA III, *The Beholder of God Mark the Evangelist: Saint and Martyr*, s. 45, 46.

⁴²⁰ POPE SHENOUDA III, *The Beholder of God Mark the Evangelist: Saint and Martyr*, s. 47.

⁴²¹ Ibidem, s. 50.

⁴²² ATIYA A. S., *A History of Eastern Christianity*, s. 27.

V *Dějínách patriarchů* je zaznamenáno jeho umučení a jeho díkůvzdání Bohu, když podstupoval mučení:

„Když světce vláčeli [ulicemi Alexandrie] dobrořečil Bohu: ‚Děkuji Ti, ó Pane, protože jsi mě poctil, abych trpěl pro Tvé svaté jméno.‘“⁴²³

Podle Tradice se první alexandrijský biskup Marek stal i díky své mučednické smrti vzorem pro všechny své nástupce, a nejen pro ně, ale i pro všechna pokolení křesťanů. Přestože bylo jeho tělo rozdrásáno, jeho krev stékala po alexandrijských ulicích, zažil utrpení ve vězení, pociťoval obrovskou radost a cítil se poctěn, že může zemřít za Krista⁴²⁴, kterému zasvětil své poslání. Mučedníka Marka musela posilnit v utrpení slova anděla, který se mu podle *Dějin patriarchů* zjevil v žaláři:

„Ó Marku, služebníku Boží, hle, tvé jméno je zapsáno v knize života a jsi počítán do shromáždění svatých a tvá duše bude spolu zpívat chvály v Nebesích a tvé tělo nezahyne, ani nepřestane existovat na zemi.“⁴²⁵

Bůh mu přes Svého anděla slibuje věčný život, věčné přebývání s Kristem a věčné chválení Boha se sborem andělů v Nebesích. Jak mu anděl slíbil, jeho tělo nebylo zničeno, ačkoli se jej pohané pokoušeli spálit, naopak jej jeho souvěrci přenesli do chrámu, kam jej uložili. Ke svatému Markovi se od té doby modlili.⁴²⁶ Příkladem je výše uvedená modlitba arcibiskupa Petra k Markovi jako svému předchůdci a vzoru k následování před jeho mučednickou smrtí, o které bylo pojednáváno v souvislosti s pronásledováním křesťanů v Egyptě za vlády Maximina Daiy.

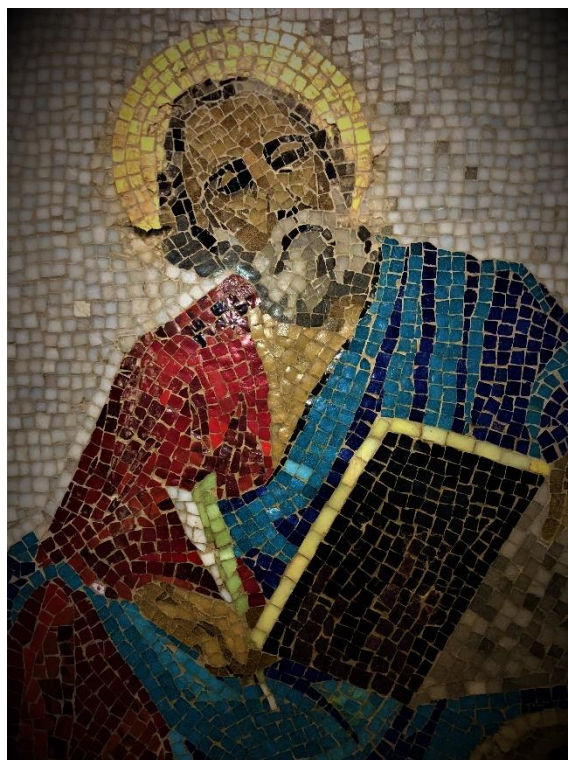
---

⁴²³ „But the saint, while they dragged him kept praising God saying: ‚Thanks to be thee, O Lord, because thou hast me worthy to suffer for thy holy name.‘“ EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 32.

⁴²⁴ Viz EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 32-33.

⁴²⁵ „O Mark, servant of God, behold thy name is written in the book of life; and thou art numbered among the assembly of the saints, and thy soul shall sing praises with the angel in the heavens; and thy body shall not perish nor cease to exist upon earth.“ EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 32-33

⁴²⁶ Viz podrobněji EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 33.

Obr. 15 Svatý Marek, Katedrála svatého Marka, Alexandrie

Kult mučedníků se těšil obliby mezi křesťany v podstatě od úsvitu křesťanství. Křesťané, kteří trpěli pro svou víru, byli vysoce ctěni mezi svými souvěrci, mučednický kult se stal pilířem křesťanské duchovnosti až po skončení perzekucí. Profesor Willy Clarysse vyslovil domněnku, že mučednický kult na čele s vyznavači byl inspirován obdivem pohanů ke svým hrdinům⁴²⁷. Úcta ke konkrétnímu světci či světici byla ovlivněna lokalitou, kde dotyčný působil, případně kde byly uchovány jeho ostatky.⁴²⁸ Domníváme se, že není od věci přirovnat lokální kulty světců v Egyptě k význačným poutním místům v zemi na Nilu, jež jsou spjaty s pobytem Svaté rodiny. Uvedme jako příklad poutní místo Matariya, jež se nachází na území egyptské metropole a jež je

---

⁴²⁷ Peter Brown se snažil vysvětlit rozdíl mezi kultem pohanských hrdinů a kultem mučedníků v pozdní antice. Zatímco mučedník zemřel jako „přítel Boží“, který díky přítomnosti u Boha může ochraňovat své souvěrce na zemi, pohanský hrdina neměl nikdy takovou funkci přímlyvce u bohů za smrtelníky. Na příkladu Euripidovy hry *Hippolytus*, kdy se hlavní hrdina za svého života sice těší přízně bohyně Artemis, smrt jejich vztah přerušil natolik, že Artemis není schopna se na něj ani dívat. Pohled na mrtvého muže jí dokonce poskvřňuje zrak. BROWN P., *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*, Chicago – London 2015, s. 5-6.

⁴²⁸ CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, in: LAMBERIGTS M., VAN DEUN P. (ed.), *Martyrium in Multidisciplinary Perspective*, Leuven 1995, s. 382.

zmíněno nejen v *Pseudo-Matoušově evangeliu*, ale též v koptských a etiopských synaxářích⁴²⁹, či dokonce v *Koránu*. Pro představu přikládáme dvě verze o zázračném stromu v této káhirské čtvrti – jednu ze zmíněného apokryfního evangelia a druhou z etiopského synaxáře:

„Třetího dne poté, co se vydali na cestu, padla na Marii únava, neboť Slunce příliš páliło, a když viděla palmu, řekla Josefovi: ‚Odpochnu si trošku v jejím stínu.‘ Josef ji rychle dovedl k palmě a sesadil z osla. Když se Maria posadila, pohlédla do koruny palmy plné ovoce a řekla Josefovi: ‚Jeli to možné, ráda bych dostala pár plodů z té palmy.‘ Josef jí řekl: ‚Divím se ti, že to říkáš, vidíš přece, jak je tahle palma vysoká, a ty myslíš na to, že bys jedla z jejich plodů. Já spíš myslím na nedostatek vody, protože už se nám jí v měsích nedostává, a nemáme, z čeho bychom mohli občerstvit zvířata.‘ Tu maličký Ježíš, který seděl s veselou tváří na klíně Svě matky, řekl palmě: ‚Ohni se, strome, a osvěž Mou matku ze svých plodů.‘ A na ta slova hned sklonila vrchol až k Mariiným nohám, tak z ní nasbírali plodů a všichni se jimi osvěžili. Když sesbírali všechno její ovoce, zůstala skloněná, neboť čekala, aby se zvedla na rozkaz toho, na čí rozkaz se sklonila. Tehdy jí Ježíš řekl: ‚Vztyč se, palmo, a buď silná, a přidruž se k Mým stromům, které jsou v ráji Mého otce. Otevři však u svých kořenů pramen, který je skrytý v zemi, a ať

„V ruce měl Josef hůl, kterou měl udeřit Ježíše, ale Josef Mu ji dal. Poté Ježíš řekl Svě matce: ‚Zůstaneme tady.‘ To místo a přilehlá poušť a studna je známá jako Matariya. A Ježíš vzal Josefovu hůl a rozdrtil ji na malé kousky a tyto kousky zasadil na tom místě do země a Svýma Božskýma rukama vykopal sám studnu, odkud tekla sladká voda, jež vydávala sladkou vůni. A Ježíš si nabral do rukou vodu a pokropil s ním kusy dřeva, které zasadil, a ty rázem zapustily kořeny a vyrazily listy, které vydávaly vůni nesmírně sladkého parfému, sladší než všechny parfémy. A tyto kusy dřeva rostly a rozšířily a byly nazvány ‚balzámem‘⁴³¹. A Ježíš řekl Svě matce: ‚Ó, Matko má, tento balzám, který jsem vypěstoval, tu bude stát navěky, a z něj budou brát olej pro křesťanský křest, až budou křtít ve jménu Otce, Syna a Ducha Svatého.‘⁴³²

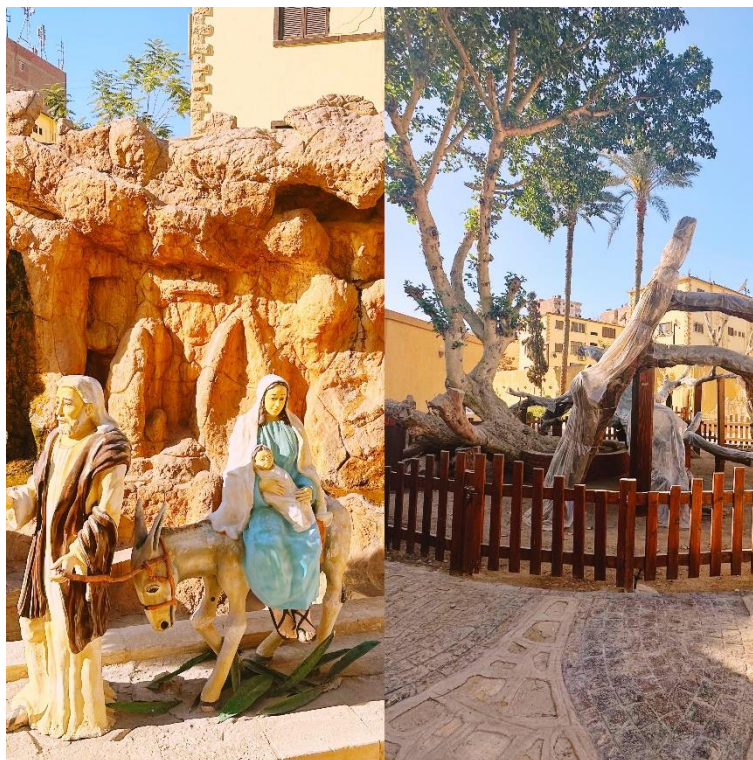
⁴²⁹ MEINARDUS O. F. A., *Two Thousand Years of Coptic Christianity*, Cairo – New York 2015, s. 21.

⁴³¹ V *Pseudo-Matoušově evangeliu* a v *Koránu* je balzám zaměněn za palmu. MEINARDUS O. F. A., *Two Thousand Years of Coptic Christianity*, s. 21.

⁴³² MEINARDUS O. F. A., *Two Thousand Years of Coptic Christianity*, s. 21.

z něho vytéká voda, abychom jí měli dost. ‘

A hned se palma vztyčila, a mezi jejími kořeny začal prýštit pramen křišťálové vody, studené a velmi dobré. Když viděli pramen vody, pojala je velká radost a napili se dosyta se všemi zvířaty i lidmi a při tom děkovali Bohu. ‘⁴³⁰

Obr. 16 Matariya

Dodnes je možné na území dnešní Káhiry navštívit studnu i Mariin strom, jež jsou zmíněny ve výše citovaných textech. Jedná se o velmi důležitou zastávku směřující z Egypta přes Sinajský poloostrov do Jeruzaléma. Významnou roli hraje i nedaleká studna, jejíž voda má podle místních obyvatel zázračné účinky a voda z ní se používá na výrobu různých vonných látek. Téma pobytu Svaté rodiny sice nesouvisí s tématem této práce, nicméně jsme poukázali na skutečnost, jak důležitou roli hraje místní tradice ve formování kultu světců. Přestože není možné mnohé příběhy vycházející z místní tradice spjaté s mučedníky v egyptském prostředí, stejně jako příběhy spjaté se Svatou

---

⁴³⁰ [autor neuveden], „Pseudo-Matoušovo evangelium”, in: DUS J. A., POKORNÝ P. (ed.), *Novozákonní apokryfy*, sv. I: Neznámá evangelia, Praha 2021, s. 302.

rodinou, historicky verifikovat, jsou nedílnou součástí koptské religiozity po celá staletí a spoluvytváří koptskou identitu. Podle slov významného německého koptologa Otty F. A. Meinarda představuje pobyt Svaté rodiny pro Kopty „*důležitou a živou tradici*“⁴³³. Jak je uvedeno výše, popularita kultu konkrétního světce se často odvíjela od jeho vazeb s konkrétní lokalitou, městem či širší oblastí. To by se dalo přirovnat k vazbám jednotlivých božstev ke konkrétním místům ve starověkém Egyptě. Staroegyptská města byla zpravidla spjata s kultem určitého boha či bohyně.⁴³⁴ Jelikož jsme se zmínili o Matariyi, nedaleko od tohoto posvátného místa (nejen pro křesťany, ale i muslimy) se rozkládala starověká Heliopole, která byla podle starověké egyptské náboženské tradice místem, kde byl stvořen svět, kde poprvé vyšlo Slunce a kde byli stvořeni bohové. Jednalo se o město slunečního kultu a jedno z nejvýznamnějších kultických center Egypta a vzor pro další kultická místa. Nicméně z religionistického pohledu by bylo zajímavé zhodnotit proces, kdy byly místní pohanské kultury nahrazeny kulty tamních mučedníků⁴³⁵. V žádném případě není účelem komparovat pohanská božstva (mající božský status) s mučedníky (kteří se snažili připodobnit svými činy Bohočlověku), přesto by si otázka lidové zbožnosti v údolí Nilu před christianizací země, během ní a po jejím dovršení zasloužila důkladné rozpracování. Nemusíme chodit do daleké minulosti. I v současném křesťanském světě existují místní kultury světců. Podle mého názoru jsou nejnázornějším příkladem kultury světců v místních pravoslavných církvích, kdy jsou některá jména světců z jiného prostředí pro jinou místní pravoslavnou církev někdy zcela neznámá. Hovoříme-li o vlivech na formování křesťanského kultu mučedníků, je namístě uvést názor předního amerického religionisty Davida Frankfurtera, jenž mezi vlivy, které ovlivnily konsolidaci křesťanského kultu světců, zařadil helenistickou pohřební praxi a židovskou úctu směrem k prorokům a těm, jež položili za víru život. Zároveň, kromě těchto populárních faktorů ovlivňujících kult mučedníků, zmínil spojitost mučedníků s místními posvátnými místy.⁴³⁶ Frankfurter tedy vyslovil názor, že kult mučedníků musel navazovat na místní náboženskou tradici a pracovat s náboženským vědomím místní komunity. Pracuje

---

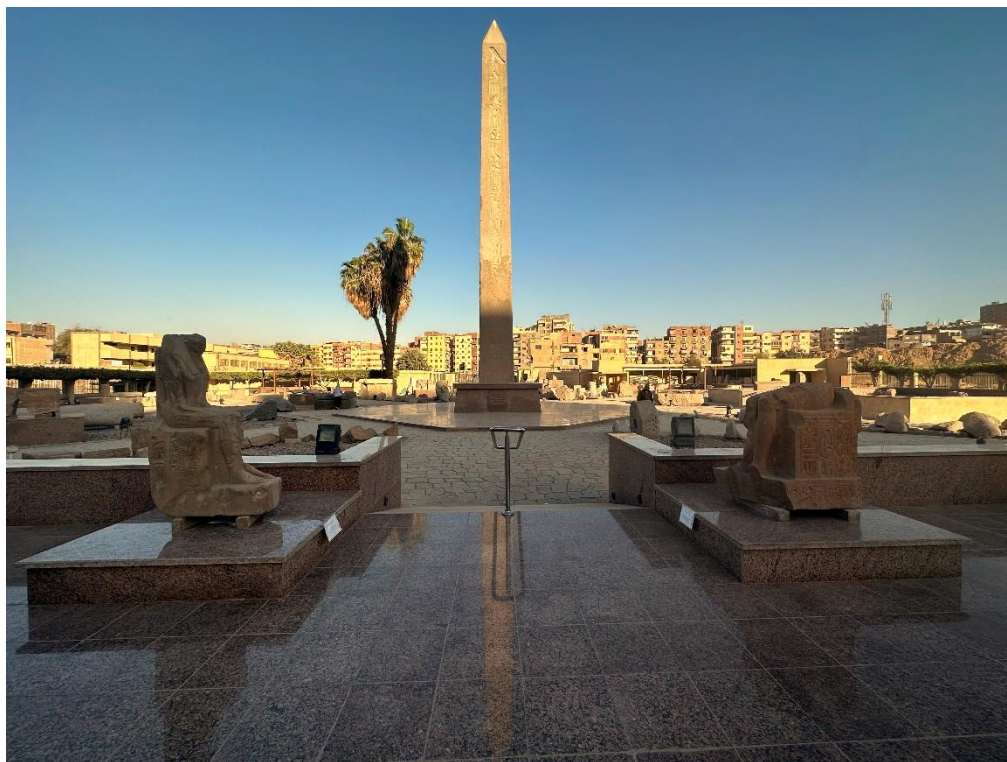
⁴³³ Ibidem, s. 13.

⁴³⁴ Viz podrobněji WALTON J. H., *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*, Grand Rapids 2006, s. 277.

⁴³⁵ Viz CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, s. 383.

⁴³⁶ FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, in: *Vigiliae Christianae* 48 (1994), s. 25.

dokonce s pojmem „*christianizace egyptského náboženství*“⁴³⁷ (*Christianized Egyptian religion*).

Obr. 17 Zbytky Heliopole s obeliskem faraóna Senusreta I.

Frankfurter se v jedné se svých studií věnoval *Eliášově apokalypse*, která obsahuje svědectví o kultu mučedníků před rokem 313. Podle názoru tohoto významného amerického religionisty obsahuje tento řecky psaný soubor proroctví, který je zasazen do egyptského prostředí a též je psán z pohledu člověka mající egyptský světonázor, popis vývoje úcty k mučedníkům v průběhu Deciova pronásledování (polovina 3. století). Anonymní autor tohoto apokalypticky laděného spisu rovněž pracuje v rámci egyptského náboženského myšlení, ale též židovské apokalyptiky.⁴³⁸ Uveďme několik příkladů, jež Frankfurter rozpracovává v této citované studii. *Eliášova apokalypsa* například světce prezentuje jako ochránce řádu nejen své země, ale i kosmu samotného. Je proto namístě je velebit, protože pokud světci nejsou přítomni, dostaví se katastrofy⁴³⁹.

---

⁴³⁷ Ibidem.

⁴³⁸ Ibidem, s. 25-26.

⁴³⁹ Ibidem, s. 29.

Frankfurter citoval tento výňatek⁴⁴⁰, který obsahuje Antikristovo obvinění svatých, že kvůli právě nim dochází ke katastrofám a žádá jejich smrt, ačkoliv jejich zásluhou je svět kultivován:

*„Přivádějte [na svět] svaté. Neboť díky nim země rodí plody. Protože díky nim Slunce svítí na zemi. Neboť jejich zásluhou je zavlažována zem.“*⁴⁴¹

V apokalypse je též líčeno, že Hospodinu se zželelo Antikristem pronásledovaných křesťanů a poslal své anděly, aby spravedlivé světce odvedli do svaté země, kde bude *„dáno jíst ze stromu života, budou oděni do bílého šatu a andělé je budou střežit a syn bezpráví [Antikrist] nebude mít nad nimi moc“*⁴⁴². Americkým badatelem je též akcentována tato pasáž, která zmiňuje následek vyvedení spravedlivých z pozemského světa do svaté země, kde jsou světci prezentováni právě jako udržovatelé řádu⁴⁴³:

*„A toho dne se oťrese země a Slunce bude zatemněno a ze země zmizí mír. Ptáci budou padat na zem mrtví. Zavládne sucho. Mořské vody vyschnou.“*⁴⁴⁴

I v náboženských systémech starověkého Blízkého východu můžeme spatřit, že pokud si lidé znepřátelili božské síly, postihly jejich země katastrofy.⁴⁴⁵ Mezi božský trest za porušení morálních či rituálních pravidel byla zařazována i nemoc.⁴⁴⁶ I v *Eliášově apokalypse* se můžeme dočíst, že ti, kteří uvěří slovům Antikrista, dojdou k názoru, že katastrofy, které je postihnou v nepřítomnosti svatých ve světě, budou způsobeny

---

⁴⁴⁰ Viz FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 28.

⁴⁴¹ „Bring up the saints. For because of them, the earth yields fruit. For because of them the sun shines upon the earth. For because of them the dew will come upon the earth.“ [autor neuveden], „Apocalypse of Elijah“, přel. O. S. Wintermute, in: CHARLESWORTH J. H. (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, sv. 1: Apocalyptic Literature and Testaments, Garden City 1983, s. 751.

⁴⁴² „Apocalypse of Elijah“, s. 750.

⁴⁴³ Viz podrobněji FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 28-29.

⁴⁴⁴ „And on that day the earth' will be disturbed, and the sun will darken, and peace will be removed from the earth. The birds will fall on the earth, dead. The earth will be dry. The waters of the sea will dry up.“ „Apocalypse of Elijah“, s. 750.

⁴⁴⁵ Viz podrobněji WALTON J. H., *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*, s. 139, 142.

⁴⁴⁶ Viz podrobněji MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 39.

neposlušností vůči pravému Bohu. Když Antikrist požádá, aby světci byli přivedeni na zem a zničeni, protože podle jeho výkladu oni způsobili ty katastrofy, které postihly zemi v době jejich nepřítomnosti, hříšníci odmítnou se do toho boje proti světcům zapojit, protože si uvědomí, že je Antikrist oklamal.⁴⁴⁷ Frankfurter upozornil na skutečnost, že v té době, tj. již před konstantinovským obratem, si egyptští křesťané snažili udržet těla mučedníků ve svých domech. Tato praxe převažovala až do 4. století, a to především na venkově. Samotný Athanasios Veliký tuto praktiku uchovávat nabalzamovaná těla mučedníků, která měla zajistit komunikaci mezi nebeskou a pozemskou sférou, kritizoval a uvedl, že i mrtvá těla mučedníků mají být uložena do země.⁴⁴⁸ Pro prostředí těchto „pověřivých“ Egyptanů byla těla svědků víry nejen objekty přebývání jejich přítomnosti, ale také prostředky k udržování stability v komunitě.

Pseudoepigraf, jak podotkl Frankfurter, též vybízí k přijetí mučednictví⁴⁴⁹. Antikrist je líčen jako pronásledovatel a vrah svatých, věrných Kristu Ježíši. Autor líčí i hrozné mučení těchto spravedlivých (jedná se například o vypichování očí či stahování z kůže nebo odtrhávání nehtů). V *Eliášově vidění* je též předpovězeno, že ti, kdo nebudou ochotni podrobit se mučení, vezmou svůj majetek a utečou do pouště.⁴⁵⁰ Jaký bude osud těch, kteří nebudou ochotni k přijetí mučednického věnce? Frankfurter považuje rétoriku apokalypsy za extremistickou, již se projevuje například tím, že jsou mučedníci vnímáni jako jediní a praví svatí. Kritika těch, kteří utekli před pronásledováním do pouště, je v rozporu s názory alexandrijských hierarchů, kteří tento postoj obhajovali.⁴⁵¹ Horlivost mučedníků má podle Frankfurtera spíše blíže k „*biblickým světcům než intelektuálnímu alexandrijskému křesťanství*“⁴⁵². Ve spisu je přítomna taktéž reflexe umučených křesťanů v hornoegyptském prostředí.⁴⁵³ Zde je ukázka, která tuto skutečnost dokonale vystihuje:

---

⁴⁴⁷ Viz podrobněji „Apocalypse of Elijah“, s. 750-751.

⁴⁴⁸ FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 31-32.

⁴⁴⁹ Ibidem, s. 26.

⁴⁵⁰ Viz podrobněji „Apocalypse of Elijah“, s. 748-749.

⁴⁵¹ Viz FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 27.

⁴⁵² Ibidem.

⁴⁵³ Viz FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 28.

„*Ulehnou [ti, kteří utekli před mučednickou smrtí do pustiny] k spánku jako jeden. Pán přijme jejich ducha a duši. Jejich tělo zkamení. Žádná divá zvěř nepožře jejich těla, dokud nepřijde den velkého soudu. A budou vzkříšeni a najdou místo svého odpočinku. Ale nebudou přebývat v Kristově království, jako ti, kteří vytrvali, neboť Pán řekl: ‚Daruji jim místo po mé pravici.‘ Oni budou chováni ve větší úctě než ostatní a zvítězí nad synem bezpráví [Antikristem]. A budou svědky zničení nebe a země. Získají trůny slávy a budou korunováni.*“⁴⁵⁴

Eliášovo vidění sice, jak je zřejmé, nezavrhuje ty, kteří utekli do pouště před krvavým pronásledováním křesťanů, nicméně ti, kteří prolili krev pro Krista, budou sedět po pravici Pánově.

Jiným důležitým vodítkem k odhalení významu mučednického kultu před konstantinovským obratem je podle amerického religionisty zmínka o posvátných místech či objektech, která navazovala na egyptské předkřesťanské náboženské myšlení a která byla v polovině 3. století spjata například s těly mučedníků a jejich nadpřirozenou mocí, lze-li to tak nazvat, resp. se schopností uzdravovat druhé⁴⁵⁵. Příkladem je postava panny Tabithy, která dle Frankfurterova názoru reflektuje v *Eliášově vidění* vlastnosti bohyně Esety, neboť byla uctívána pro svou magickou moc (která byla obsažena i v její krvi).⁴⁵⁶ Zázračnou moc má i krev této mučednice, jejíž martyrium je vylíčeno v tomto pseudoepigrafu:

„*Panna, jejíž jméno je Tabitha, uslyší o tom, jak se nestydatý [Antikrist] zjeví na posvátných místech. A oděje se do roucha z nejlepšího lnu. A bude ho pronásledovat až do Judeje a bude ho urážet, dokud nedosáhne Jeruzaléma a řekne mu: ‚Ó ty nestydatý, ó ty synu bezpráví, ó ty, který jsi nepřítel všech svatých. Poté se nestoudný rozzuří na tu pannu. Bude ji pronásledovat až do krajin, kde zapadá Slunce. Večer bude sít její krev. A odhodí ji do chrámu*

---

⁴⁵⁴ „*They will lie down as one who sleeps. The Lord will receive their spirits and their soul to himself. Their flesh will petrify. No wild animals will eat them until the last day of the great judgment. An they will rise up and find a place of rest. But they will not be in the kingdom of the Christ as those who have endured, because the Lord said, ‚I will grant to them that they sit on my right hand.‘ They will receive favor over other and they will triumph over the son of lawlessness. And they will witness the dissolution of heaven and earth. They will receive the thrones of glory and the crowns.*” „Apocalypse of Elijah“, s. 749.

⁴⁵⁵ Viz FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 29-30.

⁴⁵⁶ FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 30.

*a bude uzdravením pro lidi. Za úsvitu bude vzkříšena. Oživne a bude ho urážet: ,Ó ty nestydatý, nemáš žádnou moc nad mou duší a mým tělem, protože já stále žiji v Pánu. **A také moje krev, která byla prolita v chrámu, se stane uzdravující pro lidi.** ‘‘⁴⁵⁷*

Frankfurter podtrhl fakt, že se anonymní autor této apokalypsy zcela jistě inspiroval tamními posvátnými místy, jež byly spjaty s léčivými schopnostmi. Je zde možné spatřit i odkaz na úctu ke svatým ostatkům a jejich uzdravujícím schopnostem. Místa spojená se svatými mučedníky tak v podstatě nahradila místní svatyně určené pro uzdravování nemocných.⁴⁵⁸ Stačí vzpomenout na studnu u Mariina stromu v Matariyi, jejíž vodě se taktéž přisuzují léčivé účinky, případně studnu svatého Jiří v Koptské Káhiře.

---

⁴⁵⁷ „*The virgin, whose name is Tabitha, will hear that the shameless one has revealed himself® in the holy places. And she will put on her garment of fine linen. And she will pursue him up to Judea, scolding him up to Jerusalem, saying ,O shameless one, O son of lawlessness, O you who have been hostile to all the saints.’ Then the shameless one will be angry at the virgin. He will pursue her up to the regions of the sunset. He will suck her blood in the evening. And he will cast her upon the temple, and she will become a healing for the people. She will rise up at dawn. And she will live and scold him, saying, , O shameless one, you have no power against my soul or my body, because I live in the Lord always. And also my blood which you have cast upon the temple has become healing for the people. ’*” „Apocalypse of Elijah“, s. 746-747.

⁴⁵⁸ FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, s. 30-31.

Obr. 18 Studna svatého Jiří v Koptské Káhiře

Výše uvedené potvrdil i Meinardus, který se věnoval popisu role světců v uzdravování nemocných. Stejně jako Frankfurter potvrdil, že pohanská místa spjatá se staroegyptskými náboženství byla přebudována na křesťanské svatostánky⁴⁵⁹. Zmíněna byla v souvislosti případu mučednice Tabithy zázračná moc krve bohyně Eset. Staří Egypťané se modlili k celé řadě bohů, aby se jim dostalo uzdravení. Nejznámější bohyní, která byla spojena s uzdravováním (ale i s uvalením nemocí) byla Sechmet, bohyně se lví hlavou.⁴⁶⁰ Přestože nemáme ambice analyzovat z religionistického pohledu vztah mezi původními pohanskými božstvy a kultem svatých koptské církve, je potřeba alespoň stručně zmínit, že v Egyptě docházelo k budování křesťanských kultických míst na místech spjatých se zázraky z předkřesťanského období. Obyvatelé Egypta se tak již neobraceli se svými prosbami na pohanská božstva, ale na světce, kteří Boha prosili za vyslyšení jejich proseb.

---

⁴⁵⁹ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 39.

⁴⁶⁰ Ibidem.

Obr. 19 Nástěnný reliéf bohyně Sechmet, Hathorin chrám v Dendeře

Clarysse dále upozornil, že docházelo k přizpůsobení životů některých neegyptských světců pro koptské posluchače, resp. jejich martyrium bylo zasazeno do egyptského prostředí. Jako příklad uvedl mučedníka Viktora z Nikomédie.⁴⁶¹ Svatý Viktor byl spolu se svými souvěrci umučen během Diokleciánova pronásledování v Nikomédii. Podle egyptské verze byl tento světec vyhnán z Alexandrie a umučen v Horním Egyptě.⁴⁶² Otec Cyril ve své studii o koptském křesťanství na území dnešního Egypta a Súdánu sice hovořil, že Koptové ctí kolem 144 000 mučedníků (tento počet paradoxně koresponduje s počtem vyvolených neposkvrněných křesťanů ze *Zjevení Janova*⁴⁶³, jde tedy zcela jistě o číslo symbolické), a že jejich životy jsou sepsány nejen v synaxářích, ale i ostatních legendách⁴⁶⁴, nicméně podle Clarysse, když hovořil o synaxářích, poznamenal, že obsahují pouze základní fakta o světcích, případně jen střípky z jeho života. Z tohoto důvodu je jejich historická hodnota velmi omezená a z legend

---

⁴⁶¹ CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, s. 382.

⁴⁶² Ibidem.

⁴⁶³ Srov. Zj 14,1-5.

⁴⁶⁴ FATHER CYRIL, *Coptic Christianity in Egypt and Nubia: A Modern Miracle in Egypt and Three Christian Kingdom in Nubia*, Tadjique 1984, s. 2.

a poznámek ze synaxářů není možné poskytnout věrohodný obraz světcovy postavy.⁴⁶⁵ Uvedme například ukázkou z *Koptského synaxáře* (anglické verze z roku 1995), ve kterém je poměrně detailně popsáno umučení svaté Rebečky a jejích pěti dětí:

„V tento den [7. dne měsíce Tut], svatí Agathón, Petr, Amún a Amúna a jejich matka, Rebeka, byli umučeni. Pocházeli z Kemoly nedaleko města Kus. Náš Pán Ježíš Kristus se jim zjevil a vyjevil jim, co se jim stane, že přijmou mučednickou korunu ve městě Šubra nedaleko Alexandrie a že jejich těla budou odneseny do města Nakraha v provincii El Behairah. Svatí se z tohoto vidění radovali, nato povstali a rozdali svůj majetek chudým. Agathón, nejstarší bratr, byl muž vysokého společenského postavení a byl ve městě všemi milován. Jejich matka Rebeka je všechny posilňovala a povzbuzovala, aby vydrželi mučení pro jméno Pána Krista. Přišli do města Kus a vyznali svou víru v Krista před guvernérem Dionýsiem, který je nechal přísně mučit. Jako první byla mučena jejich matka, která muka zvládla s trpělivostí a s radostí. Následně bylo mučeno jejich pět dětí. Když byl již znaven jejich mučením, byla mu dána rada, aby je poslal do Alexandrie, aby nebyli inspirací pro ostatní, neboť je tam všichni milovali. V jejich stopách šli mnozí, kteří vyznali svou víru v Pána Krista a přijali mučednickou korunu.

Když světce přivedl před Armenia, guvernéra Alexandrie, který sídlil ve městě Šubra, a seznámili jej s jejich případem. Nechal je proto velmi přísně mučit. Rozsekal jejich těla, vařil je v kotli, lámal je koly či je nechal ukřižovat hlavou dolů. Ze všech těchto útrap je Pán Kristus vzkřísil a guvernéra a všechen jeho lid se zastyděli. Nakonec jim přikázal, aby jim byly uťaty hlavy a jejich těla utopena v moři. Uřízli jim hlavy a zbytky jejich těl naložili do lodě, kterou zanechali v moři. Bůh poslal Svého anděla k bohatému muži z města Nakraha a přikázal mu, aby přinesl těla svatých, za což byl ten muž velmi potěšen. Přišel do místa, kde se těla nacházela, a daroval vojákům [kteří těla střežili] mnoho stříbra, aby si mohl jejich svatá těla vzít. Uložil je v chrámu a v tu uslyšel hlas říkající: ‚To je přibýtek spravedlnosti.‘ Těla tam zůstala uložena, dokud vlna pronásledování neustala. Poté byla těla odhalena a byl pro jejich uložení zřízen veliký chrám. Bůh učinil mnohá znamení a zázraky skrze jejich svaté ostatky. Poté byla těla odnesena do města Sonbat, kde jsou uložena dodnes v chrámu známém jako ‚Pět a Jejich Matka‘ či ‚Paní Rebeka (El-Sitt Refka)‘. Mnoho lidí dodnes navštěvuje tento chrám, aby si tam vyprosili požehnání.“⁴⁶⁶

---

⁴⁶⁵ CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, s. 382.

⁴⁶⁶ „On this day also, Sts. Agathon, Peter, John, Amun, and Amuna and their mother, Rebecca, were martyred. They were from Kemola of the district of Kus. Our Lord Jesus Christ appeared to them and informed them of what would happen to them, and that they would receive the crown of martyrdom in the city of Shoubra which is near Alexandria, and that their bodies would be carried to the city of Nakraha in

Ne všechna martyria obsažená v koptských synaxářích jsou obsáhlá jako výše uvedené svědectví o umučené matce Rebece a jejích pěti dětech. Někdy se dokonce jedná i o heslovité zmínky, jako v případě svaté panny Melitiny (20. den měsíce Tut)⁴⁶⁷, případně se jedná o velmi stručná pojednání, například o smrti svatého Theofila a jeho ženy ve Fajjúmu:

„V tento den [19. den měsíce Paopi] byli za časů bezbožného císaře Diokleciána umučeni ve Fajjúmu svatí Theofilos a jeho žena. Byla proti nim vznešena před guvernérem obvinění, že jsou křesťany. Guvernér si je nechal předvolat a vyslychal je. Vyznali víru v našeho Pána Krista, jemuž patří všechna sláva, před ním. Ten přikázal, aby byla vykopána hluboká jáma a aby byli oba do ní uloženi, následně ji zasypal kameny. A tak svatí Theofilos a jeho žena přijali mučednickou korunu.“⁴⁶⁸

---

the province of El-Bhairah. The Saints rejoiced at this vision, and they rose up early and gave all their possessions to the poor. Agathon, their eldest brother, was a man of high position in the city and was loved by everyone. Rebecca, their mother, strengthened and encouraged them to endure the torture in the name of the Lord Christ. They came to the city of Kus and confessed their faith in Christ before Dionysius, the Governor. He tortured them severely, starting with their mother who bore the torture patiently and with joy, and then he tortured her five children. When he was weary of torturing them, he was advised to send them to Alexandria so that they might not lead other people astray, for they were loved by everyone. Because of them, many confessed their belief in the Lord Christ and received the crown of martyrdom. When they brought the saints before Armenius, the Governor of Alexandria, who was in a city called Shoubra, and learned about their case, he tortured them very severely. He hacked their bodies, cast them in a boiler, squeezed them with wheels, then crucified them head down. From all these tortures, the Lord Christ raised them whole until the governor and all his people were ashamed. Finally, he ordered to have their heads cut off and to have their bodies drowned in the sea. They cut their heads off and placed their bodies in a boat to cast them in the sea. God sent forth His angel to a rich man from the city of Nakraha and commanded him to take the bodies of the saints and the man was exceedingly glad. He came to where the bodies were, gave the soldiers much silver and took the holy bodies. He laid them in the church, and he heard a voice saying, 'This is the abode of the righteous'. The bodies remained there till the end of the era of persecutions They then revealed the bodies and a big church was built for them. God made manifest from their relics, many signs and wonders. Then they transferred the bodies to the city of Sonbat, where there is now a church known as 'The Five and Their Mother' or 'El-Sitt Refka' (Lady Rebecca). Many visit this church every year to receive their blessings.“ Coptic Synaxarium, Chicago s. 12-13.

⁴⁶⁷ Viz Coptic Synaxarium, s. 28.

⁴⁶⁸ „On this day also, St. Theophilus and his wife in Fayyum, was martyred, in the days of Emperor Diocletian the infidel. Some brought accusation against them before the Governor of being Christians. The Governor brought them and questioned them. They confessed our Lord Christ, to Him is the glory, before

Stěžejní výpovědi těchto připomínek smrtí mučedníků v koptských synaxářích je vyznání víry křesťanem a odhodlání položit za ni i život, jež by přineslo – prozaicky řečeno – odměnu v nebesích. Důležitým aspektem je mj. proces mučení, útrapy, jež si museli dotyční vytrpět předtím, než byli usmrceni. Na závěr příběhu o světcích se vždy dodává modlitba: „*Vydržel mnoho těžkých mučení pro víru v Ježíše, Jemuž náleží všechna sláva, dokud mu nebyl přetát krk, a pak obdržel korunu věčné slávy.*“⁴⁶⁹ Tak hovoří *Koptský synaxář* o svatém biskupu korintském, Dionýsiovi. Za mučedníka je též považován Makarios, biskup v Antaeopoli, který odmítal *Chalkedonské vyznání víry*, a za to byl císařovým poslem napaden. Na následky napadení episkop zemřel. Synaxář o něm praví, že „*odešel k Pánu Kristu s věncem slávy*“⁴⁷⁰. Hlavní roli hrála tedy tato výpověď, život světce často ustupoval do pozadí.

Odpověď na otázku, kdy se začal plně rozvíjet kult mučedníků v prostředí egyptské církve, nabízí Clarysse. Podle jeho názoru, který se opírá o historické prameny, k expanzi tohoto kultu došlo ve 4. století.⁴⁷¹ Dá se předpokládat, že s tím souviselo mj. skončení perzekucí a s ním spjaté budování nových chrámů, jež byly zasvěcovány právě lidem, kteří během krvavých pronásledování obdrželi mučednickou korunu. Ostatně příběh o Rebece a jejích pěti dětech je toho důkazem. Chrám, ve kterém byly uloženy jejich relikvie, byl zbudován po skončení Velkého pronásledování. Do té doby byly jejich ostatky drženy podle tradice v tajnosti v jednom kostele. Nejednalo se o nic neobvyklého. I ostatky jiných mučedníků, např. kněze Otima z města Fowwa, jenž byl též umučen za Diokleciánovy vlády⁴⁷², byly ukryty a po skončení perzekucí byly odhaleny a pro jejich uložení byly zbudovány svatyně, jež se staly poutními místy a dějišti zázraků, jako to bylo v případě Rebeky a jejích dětí či Otima, svatého Collutha⁴⁷³ aj. S Colluthovými svatými ostatky bylo spojeno mnoho zázraků. Dodnes se v chrámu nedaleko Asijútu, kde je pohřben, poutníci přimlouvají u světce, aby je vyléčil z řady chorob.⁴⁷⁴ Z 5. století

---

him. He commanded that a deep pit be dug for them, that they be cast into it, and covered by stones. They did so and St. Theophilus and his wife received the crown of martyrdom.” Coptic Synaxarium, s. 57.

⁴⁶⁹ *Coptic Synaxarium*, s. 63.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, s. 67.

⁴⁷¹ CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, s. 383.

⁴⁷² Viz *Coptic Synaxarium*, s. 324.

⁴⁷³ Viz *Coptic Synaxarium*, s. 357.

⁴⁷⁴ Viz *Coptic Synaxarium*, s. 357.

máme záznamy o tzv. svátku mučedníků (*ἀγάπη τῶν μαρτύρων*) a v tomtéž století Šenúta z Atripe, archimandrita Bílého kláštera, varoval před přemírou pobožností nad svatými ostatky.⁴⁷⁵ Peter Brown dosvědčil skutečnost, že hroby světců, jejich tělesné ostatky či předměty, které jim za jejich pozemského života patřily, byly považovány za posvátná místa, kde se střetávají Nebesa a země. Věřilo se totiž, že světec, který je v Nebi, je též přítomen ve svém pozemském hrobě. Není tudíž překvapivé, že tato místa se stala místy církevního života a cílem mnoha poutníků.⁴⁷⁶ Stačí vzpomenout na místo, kde byly uloženy Markovy ostatky. Podle *Dějin patriarchů* se tato lokalita vzápětí stala posvátným místem a místem působení Boží milosti.⁴⁷⁷ Brown na příkladu hrobu svatého Martina z Tours, resp. nápisu na jeho hrobu, doložil, jak křesťanská komunita chápala simultánní Martinovou přítomnost v Nebesích a v místě jeho posledního odpočinku:

*„Hic conditus est sanctae memoriae
Martinus episcopus
Cuius anima in manu Dei est, sed hic totus
est Praesens manifestus omni gratia
virtutum.“*⁴⁷⁸

*„Zde leží biskup Martin svaté paměti, jehož
duše je v rukou Božích a zároveň je plně
přítomen zde, což dosvědčují zázraky všeho
druhu, které činí.“*⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁵ CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, s. 383.

⁴⁷⁶ BROWN P., *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*, s. 3.

⁴⁷⁷ Viz EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 33.

⁴⁷⁸ BROWN P., *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*, s. 3.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, s. 4.

Obr. 20 Svaté ostatky mučedníků, Chrám Panny Marie, Koptská Káhira

Ačkoliv se Brown ve své práci věnoval kultu světců v prostředí západního křesťanství, poznamenal, že kult světců má své počátky na velkých hřbitovech za hradbami velkých římských měst, kde docházelo k manipulaci mrtvých těl křesťanů i k jejich uctívání⁴⁸⁰. Hřbitovy se vždy nacházely za hradbami měst. Jednalo se tak o dva oddělené světy – na jedné straně světa živých a na straně druhé světa mrtvých. K přerušení hranic obou světů došlo právě zásluhou křesťanů, kteří ostatky světců odnášeli do svých domovů vně měst.⁴⁸¹ Jak lze vidět z výše uvedené ukázky *Umučení Polykarpova*⁴⁸², křesťané si vysoce cenili ostatků mučedníků již od nejranějších dob. Autor tohoto raně křesťanského spisu zaznamenal, že kosti tohoto svědka víry byly cennější než „drahé kameny a ryzejší než zlato“⁴⁸³. I zde je uvedeno, že světcovy ostatky byly uloženy na vhodné místo, kde se mohli křesťané shromažďovat a vzpomínat na jednoho z mučedníků, jenž byl pro ně vzorem.⁴⁸⁴ Soudobý pravoslavný theolog

⁴⁸⁰ Ibidem.

⁴⁸¹ Ibidem, s. 4-5.

⁴⁸² Viz podrobněji *Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου*, 18.

⁴⁸³ *Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Πολυκάρπου*, 18, 2.

⁴⁸⁴ Ibidem.

ukrajinského původu Cyril Hovorun uvedl, že ostatky svatých mučedníků byly zcela jistě nejranějšími posvátnými předměty křesťanských sborů, míst, kde se křesťanská komunita scházela k bohoslužbám. V tu dobu neměli křesťané vlastní sakrální stavby, scházeli se v domech, a proto si do svých domovů nosili ostatky mučedníků. V domech, kde byly tyto ostatky uloženy, křtili, vyučovali Písmu svatému a shromažďovali se ke slavení Eucharistie.⁴⁸⁵ Brown i Hovorun se shodují, že místa pohřbení významných světců (především šlo o mučedníky a mučednice) a místa, kde byly uloženy jejich ostatky, se stala centry křesťanského kultu v prvních staletích církve⁴⁸⁶. Hovorun potvrzuje údaje z citovaného *Koptského synaxáře*, že po skončení pronásledování byly pro uložení svatých ostatků zbudovány nové chrámy.⁴⁸⁷ Dodnes jsou v chrámech ostatky svatých uloženy. V pravoslavných církvích jsou relikvie mučedníka zabaleny do antiminsu, látky, na které je vysluhována Eucharistie.⁴⁸⁸

Obr. 21 Otec Faltaous, Chrám svatého Abanouba, Hurghada

⁴⁸⁵ HOVORUN C., *Eastern Christianity in Its Texts*, London – New York – Dublin 2022, s. 46.

⁴⁸⁶ Viz HOVORUN C., *Eastern Christianity in Its Texts*, s. 46.

⁴⁸⁷ HOVORUN C., *Eastern Christianity in Its Texts*, s. 46.

⁴⁸⁸ Ibidem.

Jaká je role mučedníků v koptské spiritualitě? Pargačová výstižně vyjádřila primární roli světce v duchovnosti Koptů. Je vnímán jako přímluvce u Boha. Věřící prosí světce za orodování u Pána. Své prosby píší věřící na kousky papíru. Ty poté zasouvají za relikviář, kde jsou uloženy světcovy ostatky, případně za ikonu svatého. Pargačová k tomu uvedla, že koptští křesťané vnímají prostor chrámu či místa uložení svatých ostatků jako místo, kde světec opravdu přebývá, kde slyší prosebné modlitby k Bohu a následně je Bohu předává.⁴⁸⁹ Podobně jsou ostatky světců vnímány i v pravoslavných církvích. Pro srovnání s koptským pojetím stručně představíme názor snad nejvýznamnějšího rumunského bohoslovce minulého století Dumitra Stăniloae (1903-1993), jehož postoj ke svatým ostatkům (relikviím) je podobný tomu koptskému. Stăniloae napsal, že Pravoslavná církev (myšleno společenství místních pravoslavných církví) uctívá nejen světce samotné a jejich zpodobnění na ikonách, úctu projevuje i ke svatým ostatkům. Právě prostřednictvím relikvií svatých mohou věřící vstupovat do osobního vztahu se zesnulým věřícím – světcem.⁴⁹⁰ Osobní vztah ke světci v prostředí koptské církve přes jeho ostatky, resp. místo jejich uložení, akcentovala i Pargačová.⁴⁹¹ Rumunský dogmatik o svatých ostatcích napsal, že představují budoucí těla, která budou neporušena smrtí a zároveň budou sjednocena se svými dušemi. Tomuto procesu se ve východním prostředí říká deifikace – zbožštění (řecky *θεωσις* či rusky *обожение*). Relikvie, stručně řečeno, jsou zárukou vzkříšení těla sjednoceného s duší. V tělech světců je přítomna Boží milost, kterou světec dosáhl za svého života. Stăniloae navíc zmínil, že věřící modlící se v blízkosti relikvií nesměruje své modlitby k relikviím jako takovým, ale ke světci, kterému relikvie patří.⁴⁹²

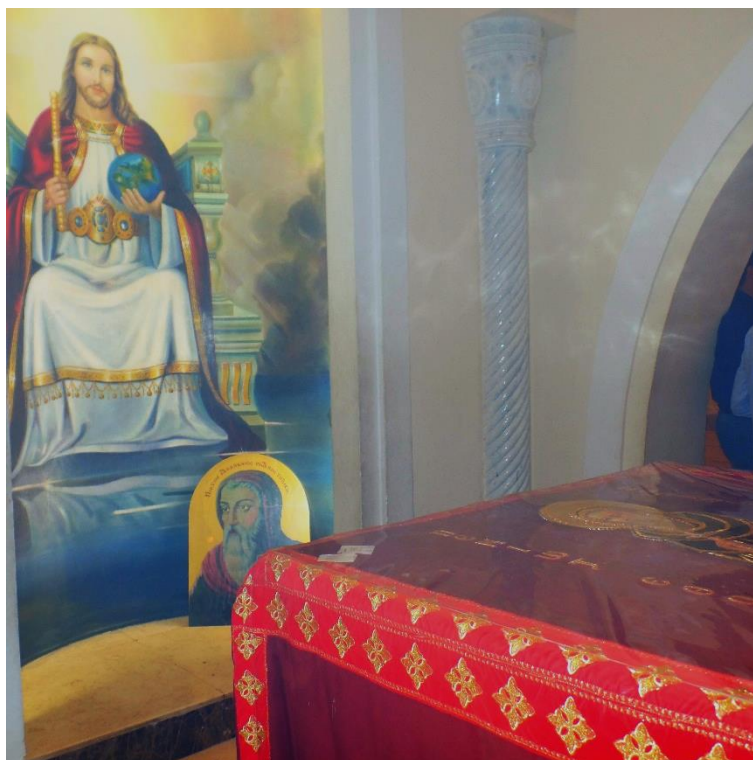
---

⁴⁸⁹ PARGAČOVÁ V., *Světci a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, s. 60.

⁴⁹⁰ STĂNILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, přel. I. Ioanita, Brookline 2013, s. 116.

⁴⁹¹ Viz PARGAČOVÁ V., *Světci a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, s. 60.

⁴⁹² STĂNILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 116.

Obr. 22 Místo uložení ostatků svatého Athanasia Velikého v Káhiře

Následně je uvedena pro ilustraci vztahu věřících ke světcům v modlitební praxi ukázka doxologie ke svatému Filopatórovi Merkuriovi (jenž je v egyptském prostředí znám jako Abú Sefein). Doxologie je zmíněna v jedné příručce o životě tohoto svěťce, kterou vydal koptský ženský klášter ve Staré Káhiře zasvěcený právě Merkuriovi. Tento klášter získal věhlas za působení matky Íríní (1936-2006) ve funkci abatyše. V té době došlo k vybudování chrámu na místě uložení svěťcových ostatků. Od té doby byly zázraky spojené s klášterem připisovány Merkuriovi. Samotná Íríní byla považována za svěťci, protože podle věřících byla spojována s mnoha uzdraveními, která se dostala věřícím právě přes její komunikaci s Abú Sefeinem v modlitbách. Mnišky pod jejím vedením též sepisovaly četné hymny k oslavení Merkuria.⁴⁹³ Níže je ukázka jedné z doxologií složená sestrami z Monastýru svatého Merkuria⁴⁹⁴ (pro srovnání a odlišení jednotlivých veršů přikládáme v tomto případě anglický text vedle přeloženého českého):

---

⁴⁹³ PARGAČOVÁ V., *Svěťci a svěťice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, s. 95.

⁴⁹⁴ [autor neuveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, Cairo 2005, s. 49-50.

*„Philopater Mercurius, the strong one of
Christ, put on the helmet, and the whole
armor of faith.*

*

*And took in his hand, the two-edged sword,
which angel of the Lord, placed in his right
hand.*

*

*He went to the war, with strength of Christ,
he smote the barbarians, with great wounds.*

*He refused earthly, and sought after the
heavenly, and fought in the field, of
martyrdom.*

*

*He embarrassed Decius, the impious
emperor, with great patience, and with of his
suffering.*

*

*With this he wore the unfading crown of
martyrdom, he celebrated with all the saints,
in the land of living.*

*

*Hail to you O Martyr, hail to the courageous
Hero, hail to the struggler, Philipater
Mercurius.*

*

*Pray to the Lord on our behalf, O struggler
and martyr, Philipater Mercurius, that He
forgive us our sins.“*

*„Filopatór Merkurios, jeden z Kristových
bojovníků, vzal na sebe helmici a celé své
brnění víry.*

*

*A vzal do ruky dvousečný meč, který mu
do pravice vložil anděl Páně.*

*

*Vyrazil do války se silou od Krista a uštědřil
barbarům četné rány.*

*Odmítl pozemské věci, neboť toužil po
Nebesích, a tak svůj boj zakončil jako
mučedník.*

*

*Svou velkou ochotou snášet utrpení ponižil
bezbožného císaře Decia.*

*

*A tak získal věčnou korunu mučednictví
a vstoupil do země života, kde přebývají
všichni svatí.*

*

*Sláva tobě, Mučedníku, sláva tobě statečný
Hrdino, sláva tobě, bojovníku Filopatóre
Merkurie.*

*

*Pros za nás u Pána, ó bojovníku
a mučedníku, Filopatóre Merkurie, aby
nám odpustil hříchy naše.“*

Zde si všimněme zejména zvýrazněného posledního verše, jež potvrzuje slova religionistky Pargačové, konkrétně že světec (v tomto případě mučedník) je chápán věřícími jako přímlovce u Boha. Výše jsou uvedena slova Atiyi, která popisují světce

jako člověka, který obětoval svůj pozemský život službě Bohu.⁴⁹⁵ Pargačová světce definuje jako osobu, která dosáhla stavu, kdy je orientována k tzv. „*sféře posvátna*“⁴⁹⁶. Ačkoliv autorka dále nedefinuje onu „posvátnou sféru“, mohou pomoci slova doxologie ke svatému Merkuriovi, která se mj. zpívá 25. den měsíce Hathor a týž den měsíce Epip⁴⁹⁷, kde se hovoří o tzv. zemi žijících, kam vstupují všichni svatí. Je to podle všeho „sféra posvátna“, kam přichází světci po smrti a kde přebývají v přítomnosti svého Pána a následně mohou komunikovat mezi oběma stranami – mezi sférou pozemskou a nebeskou – mohou slyšet modlitby žijících v pozemském světě a předávat jejich prosby Bohu, s nímž jsou ve společenství. Jde pravděpodobně o společenství svatých a andělů, které je vykresleno v umučení Marka Evangelisty v *Dějínách patriarchů*⁴⁹⁸, z nichž je tato pasáž výše citována. V publikaci o svatém Merkuriovi je uvedeno, že Bůh dává svatým mučedníkům sílu vydržet jejich utrpení, ale posilou pro jejich utrpení je vidina Boží slávy a věčné přebývání u Boha, které je lidem darováno z jeho milosti a lásky⁴⁹⁹. Staniłoae potvrzuje z pravoslavné perspektivy, že křesťanští světci mají důležitou roli přimlůvců modlících se věřících u Boha. Potvrzuje jejich blízkost ke Kristu. Odvolává se především na Janovu teologii, vyjádřenou zejména v 15. kapitole jeho evangelia⁵⁰⁰.⁵⁰¹ V této kapitole Kristus hovoří ke svým učedníkům a nazývá je přáteli (*φίλοι*), nikoli služebníky (*δοῦλοι*), neboť již poznali vše, co jim měl předat od svého Otce. Poznali Boží vůli. Zároveň jim sdělil, že kdokoli z těch, kdo znají vůli Boží, kdo přebývají v jeho společenství, mohou prosit Boha v modlitbách a jejich prosby budou, budou-li proneseny v Kristově jménu, vyslyšeny. Kristus řekl učedníkům: „*Zůstanete-li ve Mně a zůstanou-li Má slova ve vás, proste, oč chcete, a stane se vám.*“ (J 15,7) Věrným v Kristu je dána Boží milost a také věčné přebývání v něm. Proto i po smrti fungují světci jako mediátoři mezi Bohem a věřícím lidem, neboť možnost žádat Krista o splnění proseb přetrvává

---

⁴⁹⁵ Viz ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, s. 2081.

⁴⁹⁶ PARGAČOVÁ V., *Světci a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, s. 62.

⁴⁹⁷ Viz [autor neuveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, s. 49.

⁴⁹⁸ Viz EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, s. 32-33.

⁴⁹⁹ [autor neuveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, s. 11.

⁵⁰⁰ Srov. J 15,7, 15-16.

⁵⁰¹ Viz STANIŁOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 86.

i v jeho království. Rumunský theolog Stăniloae přirovnal svaté k andělům, neboť i oni pocítují radost, když se věřící snaží dosáhnout spásy, kterou si přeje sám Bůh. Proto svatí v Nebesích předávají prosby věřících k Bohu, aby byly vyslyšeny. Tak může být spása naplněna a s tím i radost Boží, andělů i svatých.⁵⁰² Nechme pro ilustraci promluvit významného rumunského dogmatika, jenž obratným způsobem vyjádřil funkci modliteb směrem ke svatým přebývajícím u Krista v pravoslavném prostředí:

*„Neprosíme je [svaté], aby nám pomohli a dali spásu oni sami, neboť lidské bytosti toho nejsou schopny, toho je schopen Kristus; toho si jsou vědomi více než my sami. My je můžeme prosit, aby se za nás modlili u Krista, který by nám daroval to, co potřebujeme nejen v tomto životě, ale i věčné spasení.“*⁵⁰³

Rodák z vesnice Vlădeni kromě toho poznamenal, že když jako věřící velebíme svaté a prosíme přes velebení jejich jména, prosíme zároveň Krista samotného, který přebývá v nich, neboť v nich přebývá Boží milost.⁵⁰⁴

Merkurius podstoupil mučednickou smrt za vlády římského císaře Decia, proto pro srovnání uvedeme i doxologii věnovanou svatému Pistavrovi Novému Mučedníkovi, jenž zemřel v roce 1512, tzn. přijal mučednickou korunu za panování muslimských vladařů. Sám před tribunálem, jenž ho nutil ke zřeknutí se víry, vyznal víru v Krista Ježíše slovy z Matoušova evangelia (10,32): *„Každý, kdo se ke mně přizná před lidmi, k tomu se i já přiznám před svým Otcem v nebi.“* Inspirací v jeho řeči před muslimskými žalobci mu byla i další slova z tohoto evangelia, kde jde uvedeno, že se člověk nemá bát těch, kdo zabíjejí křesťanovo tělo, ani duši samotnou. Mnohem větší strach má být z Toho, kdo dokáže zničit tělo i duši, tedy znemožnit věčný život.⁵⁰⁵ Ve své řeči též vyzdvihl slova

---

⁵⁰² STĂNILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 86, 87.

⁵⁰³ *„We do not ask them to give us help and salvation from themselves, for as human being they have nothing themselves, but from Christ; they are aware of this more than we are. We only ask them to pray to Christ so that He may give us what we need in this life, as well as eternal salvation.“* STĂNILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 87.

⁵⁰⁴ STĂNILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 87.

⁵⁰⁵ Srov. Mt 10,28.

evangelisty, že „*ten, kdo vytrvá až do konce, bude spasen*“ (Mt 10,22).⁵⁰⁶ Spása a vstup do Božího království (do posvátna, můžeme-li tak říci) byla pro něj odměnou za vytrpění dočasných muk z rukou mamlúků. Vydržení dočasných útrap stálo přeci za věčnou blaženost! Zde je pro srovnání uvedena 3. doxologie ke svatému Pistavrovi, jenž má velmi podobnou strukturu jako citovaná doxologie ke svatému Merkuriovi. Povšimněme si zejména prosby věřících za odpuštění hříchů⁵⁰⁷:

*„You confessed the good confession in front
of the King of Egypt, his warrior, his rulers
and his courts.*

*

*You were nailed to a wooden Cross, they
raised high on a camel, O You Saint
Pistavros.*

*

*This is what you have asked from the Virgin
Mary. She fulfilled it to you, on her honored
commemoration day.*

*

*You put on the undefiled crown of
martyrdom. You rejoiced with the Martyrs in
the land of the living.*

*

*You came in the eleventh hour, and you took
the reward of the whole day, O Saint
Pistavros, the Martyr of Christ.*

*„Vyznal jsi správnou víru před králem
Egypta, jeho bojovníky, jeho správci i jeho
dvořany.*

*

*Byl jsi přibit na dřevěný kříž, nechali tě
vláčet velbloudem, ó svatý Pistavre.*

*

*To je to, co sis vyprosil od Panny Marie.⁵⁰⁸
Splnila ti [tvé přání] v její sváteční den.⁵⁰⁹*

*

*Byl jsi korunován neposkvrněnou korunou
mučedníka. Raduješ se s dalšími mučedníky
v zemi života.*

*

*Přišel jsi v jedenáctou hodinu a vzal sis
odměnu celého dne, ó svatý Pistavre,
mučedníku Kristův.*

---

⁵⁰⁶ BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, přel. A. B. Makar, Mallawi 1993, s. 20.

⁵⁰⁷ *Ibidem*, s. 32.

⁵⁰⁸ Svatému Pistavrovi se dostalo vidění Panny Marie během jedné modliteb a sdělila mu, že jeho přání přijmout mučednickou smrt bude splněno a že jeho muka mu pomůže snášet archanděl Michael. Pistavros tak veřejně vyhlášoval svou víru v Krista, aby se naskytla příležitost podstoupit martyrium ve jménu Ježíše Krista. Viz podrobněji BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, s. 15-16.

⁵⁰⁹ Pistavros svou mučednickou smrt podstoupil při svátku Uvedení Bohorodičky do chrámu roku 1512. BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, s. 22.

*

*Your honor is great, O new Martyr Pistavros.
Christ rejoices with you, in heavenly
Jerusalem.*

*

*Hail to you O Martyr, Hail to you, the
striving brave Martyr, Hail to you the
courageous new Martyr Pistavros.*

*

*Ask the Lord on our behalf, O new Martyr
Saint Pistavros, that he may grant us the
forgiveness of our sins.“*

*

*Velká čest patří tobě, ó nový mučedníku
Pistavre. Kristus se s tebou raduje
v nebeském Jeruzalémě.*

*

*Sláva tobě, ó mučedníku, sláva tobě, udatný
mučedníku, sláva tobě, statečný nový
mučedníku Pistavre.*

*

*Pros za nás u Pána, ó nový svatý
novomučedníku Pistavre, abys získal pro
nás u Něj odpuštění hříchů našich.“*

Struktura koptských chvalozpěvů je obdobná. Obsahuje vyličení důležitých momentů ve světcově pozemském životě s důrazem na jeho martyrium, vyzdvižení jeho ctností, zejména víry, oddanosti ke Kristu, statečnosti apod. a na závěr prosbu věřících k mučedníkovi za orodování odpuštění hříchů u Boha. Autor studie o svatém Pistavrovi koptský biskup Démétrios uvedl, že díky přítomnosti světcových ostatků v jeho diecézi, resp. ve městě Mallawi, se dostává tamnímu křesťanskému lidu požehnání⁵¹⁰. Tato ne příliš výrazná poznámka v krátké studii je důkazem, jak důležitou roli hrají světcovy ostatky. Koptové je totiž vnímají jako zdroj požehnání pro celou tamní komunitu. Je to místo, kde se skutečně stýkají Nebesa se zemí. Démétrios uvedl krátkou doxologii ke světci, ve které je vyjádřeno, jaké požehnání může svatý, jenž je přítomný ve svých ostatcích a zároveň přebývající v nebeském Jeruzalémě spolu s Kristem, dávat lidem žijícím v tomto světě:

„Bud' potěšen a raduj se, ó lide milující Krista. Tělo svatého nového mučedníka Pistavra je čistý a vzácný drahokam a neocenitelný klenot, neboť je zdrojem uzdravení pro nemocné, útěchou pro ty, kteří jsou v nouzi, a útočištěm pro všechny, kdo přicházejí do Církve. Nechť jeho požehnání zůstává se všemi námi. Amen.“⁵¹¹

---

⁵¹⁰ BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, s. 24.

⁵¹¹ „Be glad and joyful, O you Christ-loving people, This is pure and precious stone and this priceless gem which is the body of the new martyr Saint Pistavros is the source of healing to the sick, comfort for those

Ve chvalo zpěvu si můžeme povšimnout zmínky o uzdravujících schopnostech těla světce, o nichž jsme se zmiňovali výše především v souvislosti s *Elišovou apokalypsou*, resp. příběhem mučednice Tabithy. Zázračné účinky připisované relikviím jsou přítomny i v pravoslavné spiritualitě, včetně uzdravení. Kupříkladu zmiňovaný Staniłoae poznamenal, že přes svaté ostatky vychází Boží milost (či lépe z pravoslavného pohledu Božské energie), kterou přijali svatí od Krista a která přebývá v jejich tělech i po jejich smrti. Tradice o uzdravování přes těla či předměty svatých apoštolů je doložena, jak uvedl rumunské bohoslovec, již ve *Skutcích apoštolů*⁵¹².⁵¹³

Jelikož o tématu uzdravovacích schopností bylo již pojednáno, poznameníme, že Koptové mají konkrétní světce, na které se obrací se svými modlitbami v době nemoci⁵¹⁴. Příkladem jsou svatí Kyr a Jan. Na příkaz arcibiskupa Theofila bylo na konci 4. století serapeum ve městě Kanópos (dnešním Abu Qiru), které bylo známé uzdravovací centrum helénistického Egypta, přeměněno na svatyni zasvěcenou dvěma bratrům – léčitelům – Kyrovi a Janovi, kteří za velkého pronásledování podstoupili mučednickou smrt. Věřící se, že jejich ostatky mají uzdravující schopnosti. Například melchitský patriarcha byl zásluhou těchto ostatků vyléčen z oční infekce.⁵¹⁵ Mezi dalšími významnými koptskými svatými, k nimž se věřící obrací během nemoci, jsou zmíněni svatý Colluthus či svatí Kosmas a Damián.⁵¹⁶ Kult Kosmy a Damiána se těšil velké oblibě především v oblasti Horního Egypta. Níže přiložená fotografie fresky (obr. 23) znázorňující tváře těchto dvou lékařů – mučedníků – pochází ze 7. století z Kláštera Wadi Sarga, jenž se nachází nedaleko od hornoegyptského Asijútu. Dnes jsou fragmenty z těchto fresek k vidění v londýnském Britském muzeu.⁵¹⁷

---

in hardship and refuge of safety for everyone who comes to the Church. May his blessing be with us all, Amen.“ BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, s. 24.

⁵¹² Srov. Sk 5,15; Sk 19,11-12.

⁵¹³ STANILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, s. 116-117.

⁵¹⁴ Viz MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 40.

⁵¹⁵ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 40.

⁵¹⁶ Viz podrobněji MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 41-43.

⁵¹⁷ MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, s. 41.

Obr. 23 Detail ikon Kosmy a Damiána, Britské muzeum, Londýn

Schopnost konat zázraky (kam bezpochyby patří i uzdravování nemocných) patří mezi hlavní charakteristiky světců. Věřící si je v modlitbách vyprošují. Věří, že se jim skrze modlitby ke světcům zázraku dostane. Světcí tak symbolizují jejich naději o naplnění proseb obsažených v modlitbách. Mnoho zázraků se odehrálo ve zmíněném ženském monastýru zasvěceném svatému Merkuriovi, a to právě díky komunikaci tamní matky představené se zesnulým Merkuriiem, jehož ostatky se v areálu kláštera nachází. Šebelová potvrzuje, že věřící může navázat přátelský vztah se zesnulým svatým. Důkazem toho je třeba vykonání zázraku, o který dotyčná poprosila.⁵¹⁸ Šebelová na základě rozhovorů s koptskými křesťany zjistila, jak důležitý je pro ně osobní vztah ke kultu světců. Světcí jsou jimi vnímáni jako žijící osoby, součástí tzv. triumfující Církve (*ecclesia triumphans*) existující v Nebesích, které doprovází ve všedním životě příslušníky tzv. Církve bojující (*ecclesia militans*) a mohou na jejich popud vykonat

---

⁵¹⁸ ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 24.

zázrak⁵¹⁹.⁵²⁰ Pro ilustraci vztahu využijeme část zveřejněného rozhovoru, který Šebelová absolvovala s koptským duchovním Rahibem 9. února 2003:

„Svatí jsou velmi blízko živým členům [Církve]. Tělo Ježíše Krista je tvořeno živými i zesnulými členy. Nemůžeme na ně zapomínat; zmiňujeme je v našich modlitbách, při bohoslužbách, soukromých modlitbách a mnoho lidí se svatými navazuje přátelské vztahy ... Svatí mají schopnost nám pomoci, stejně jako Ježíš Kristus, a disponují mnoha schopnostmi, jak nám mohou pomoci. Stali se svobodnými od všech překážek, kterým nyní čelíme. Kromě tohoto Ježíš Kristus sám nám přikázal, abychom je respektovali a chovali v úctě.“⁵²¹

V případě matky Íríní a jejího monastýru můžeme mluvit o náklonosti svatého mučedníka Merkuria. Sestry dokonce zapisovaly záznamy zázraků, které byly spojovány s jejich klášterem. Níže je případ jednoho z nich, který zaznamenala matka devítileté Marthy z města Maadi⁵²² (rok zaznamenání zázraku není uveden, ale pravděpodobně se odehrál v 80. či 90. letech minulého století):

„Moje devítiletá dcera Martha měla po celém těle mnoho abscesů. Navštívili jsme mnoho lékařů, včetně doktora Kamala Fawzy, který nám řekl, že vysoké dávky antibiotik záněty zmírní. I přes pravidelné dávky předepsaných léků se stav dítěte nezlepšil. Z toho důvodu jsem ji vzala do kláštera Abú Sefeina a snažně jsem prosila tohoto velkého mučedníka. Vzala jsem si lahev svatého oleje z kláštera a odešli jsme. Jednoho dne ji postihla strašná bolest, neboť se jí začal hromadit hnis v kolenním kloubu a má dcera nebyla schopna pohybu. Když jsem se jí chystala dát léky, řekla mi: „Matko, nechci žádnou medicínu, namaž mi prosím nohy tím posvátným

---

⁵¹⁹ Šebelová podotýká, že duše běžného zesnulého křesťana nemá moci zasáhnout do lidského života na zemi. ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 22. Figuruje v tom především blízkost svatých k Bohu. Jelikož mučedníci jsou považováni za největší světce koptské církve, jejich přimluvy u Boha za modlíci se křesťany, mají velmi významnou roli. Z tohoto důvodu jsou Kopty nejvíce ctěni.

⁵²⁰ ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 22.

⁵²¹ „Saint are very near to the alive members. The body of Jesus Christ consists of alive and dead members. We cannot forget them at all; we mention them in our prayers, liturgy, private prayers, and many people live in friendship with saints ... Saints have power to help us, as well as Jesus Christ, as they have many abilities to help us. They became free from all trouble that we face now. Besides, Jesus Christ, Himself, ordered us to respect to them and to behave towards them with reverence.” ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 22.

⁵²² [autor neuveden], *God Loves Me: The Miracles of the Great Martyr Saint Philopater Mercurius*, sv. II, Cairo 2003, s. 65.

olejem. ' Namazala jsem jí tedy koleno olejem a nechala ji v posteli. Po půl hodině jsem překvapivě zjistila, že se abscesy otevřely a všechn hnis sám od sebe vytekl a místo se samo od sebe vyčistilo. Následně dítě vstalo, jako by mu nic nebylo, a od té doby se abscesy znovu neobjevily. ‘⁵²³

Zde vidíme důsledek světcovy přízně k onomu místu, ke konkrétnímu konventu, ale také sílu prosebných modliteb. V žádném případě nechceme zázrak zpochybňovat (ostatně nemáme prostředky). Na druhou stranu je potřeba definovat, co pro Kopty zázrak znamená a jak významné místo má v jejich spiritualitě. Zázrak je stručně řečeno čin vykonaný Bohem – je reakcí na prosby, které odevzdá věřící přímo Bohu, případně dalším nebeským mocnostem, včetně svatých, kteří tyto prosby u Boha vyprošují. Zázrakem nazýváme obzvlášť takové reakce, jak se říká, shůry, jež nemají vědecké vysvětlení. Uzdravení, jež zůstane lékaři nevysvětleno, je toho dokonalým příkladem. Případ devítileté Marthy nebyl jediným případem zázračného uzdravení, které je spojeno s tímto konventem ve Staré Káhíře, resp. prosbami k mučedníku Merkuriovi. Zázraky spojené s tímto ženským monastýrem nelze sumarizovat, přesto všichni, kterým se dostalo milosti Božího zásahu do jejich života, děkovali svatému Merkuriovi, který za jejich prosby orodoval u Boha. Takto třeba děkoval Merkuriovi Fekry Fahmy Takla z Káhiry, který se v roce 1992 zázračně vyléčil díky implementaci svatého oleje z monastýru svatého Merkuria na své tělo z rakoviny močového měchýře⁵²⁴:

---

⁵²³ „*My daughter Martha, who is nine years old, used to have many abscesses in her body. We went to many doctors including Dr. Kamal Fawzy who told me that there was a septic focus in the body required high doses of antibiotics. Despite taking the prescribed medication regularly, the child's condition did not improve. Hence, I took her to the convent of Abi Seifein, the great Martyr asking for his supplication. I took a bottle of holy oil from the convent and then left. One day the pain became terribly severe as a result of pus accumulating in the knee joint which made my daughter unable to move. When I was about to give her medication, the child said: 'Mother, I don't want any medication just anoint my leg with the holy oil.'* anointed her knee with the oil and left her in bed. After half an hour, I was surprised to find the abscess open and all the pus drained spontaneously, leaving the area quite sterile. Immediately, the child stood up as if there were nothing wrong with her and she has never had abscesses again.” [autor neuveden], *God Loves Me: The Miracles of the Great Martyr Saint Philopater Mercurius*, sv. II, s. 65.

⁵²⁴ Viz podrobněji [autor neuveden], *God Loves Me: The Miracles of the Great Martyr Saint Philopater Mercurius*, sv. II, s. 81-82.

„Děkuji Pánu a jsem si jist, že tento zázrak se stal díky modlitbám k velkému mučedníku,
Filopaterovi Merkuriovi.“⁵²⁵

Šebelová na základě jejího empirického výzkumu zjistila, že Koptové jsou přesvědčeni, že spojení běžného křesťana se svatým a následně milost projevovaná v podobě zázraku závisí na kvalitě duchovního života dotyčného.⁵²⁶ Pro zajímavost dodáme, že etnografka zmínila, že ne vždy se vztah mezi světcem a lidmi nese v přátelském duchu. Ačkoliv svatí lidem pomáhají a lidé si jejich doprovázení na cestě životem váží, jsou případy, kdy se světec stává objektem vybíjení zlosti⁵²⁷. V roce 2003 absolvovala interview s jedním koptským křesťanem, který jí vypověděl příběh, jak jednomu člověku (diákonovi a účetnímu v jedné osobě) byl odcizen automobil, zatímco byl přítomen na liturgii. Celou záležitost oznámil policii a odešel domů. Rozzlobil se na jednoho světce a z krádeže v podstatě obvinil jeho. Jeho ikonu pak obrátil vzhůru nohama a nechal ji položenou na stole. Svého činu ale záhy litoval a svěřil se knězi, který mu doporučil, aby šel k přijímání a ke světci se obrátil s prosbou o odpuštění. Poté, co toto vykonal, bylo jeho auto nalezeno, včetně účetních knih, které byly důležité pro jeho profesi. Ztratilo se pouze rádio.⁵²⁸ Celá úsměvná, ale zároveň poučná „historka“ vykresluje, jak živý vztah mezi sebou zažívají příslušníci *ecclesia militans* a *ecclesia triumphans*.

---

⁵²⁵ „I thank you the Lord and I am sure that this miracle took place through the prayers of the great Martyr, Philopater Mercurius.“ [autor neuveden], *God Loves Me: The Miracles of the Great Martyr Saint Philopater Mercurius*, sv. II, s. 82.

⁵²⁶ ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 26.

⁵²⁷ Viz ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 26.

⁵²⁸ Viz podrobněji Viz ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, s. 25.

6 Svátostná role mučednictví

Matouš Chudý dokonce označil mučednictví za jednu ze svatých Tajin Církve, která má stejnou hodnotu jako svátost křtu.⁵²⁹ Z koptského pohledu je svátost definována Habibem Guirgusem, koptským diákonem a též světcem, jako „*posvátné působení, jímž se skrze viditelné či materiální znamení dostává věřícímu neviditelná Milost*“⁵³⁰. Guirgis na začátek svého krátkého úvodu do koptské sakramentologie poznamenal, že se nejedná o žádná jednoduchá znamení, ani běžné obřady. Byly totiž ustanoveny samotným Kristem a jsou lidem dávány díky jeho působení, neboť je to právě on, který poslal Ducha Svatého, jenž ve svátostech působí.⁵³¹ Není tudíž překvapivé, že martyrium je Kopty chápáno jako svátost, neboť právě přes posílení Duchem svatým dokáže mučedník vytrpět četná příkoří, přijmout smrt pro Krista a následně vstoupit do nového života – do společenství s Bohem.⁵³²

Kupříkladu z pravoslavného pohledu křest znamená nové narození člověka. Člověk se rodí pro nový život, ve kterém má napodobovat Krista. Člověk od té doby nesměřuje ke smrtelnosti, ale je veden k nesmrtelnému životu.⁵³³ Matouš se odvolává na Tertuliána, který vyslovil ve svém díle *O křtu* přesvědčení, že pokud katechumen před samotným křtem položí život za svou víru, je jeho mučednictví považováno za křest, neboť nebyl očištěn vodou, ale svou krví prolitou za Krista.⁵³⁴ Podle kanonického práva Pravoslavné církve, resp. systému Panagiotia I. Boumisa z Athénské univerzity, patří křest krví mezi speciální (ale zcela legitimní) případy křtu⁵³⁵. Profesor kanonického práva též připustil, že za legitimní případ křtu se považoval případ pohanů, kteří nebyli přijati do

---

⁵²⁹ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98.

⁵³⁰ GUIRGIS H., „The Seven Sacraments of the Church“, in: *Coptic Church Review* 2 (1984), s. 64.

⁵³¹ Ibidem.

⁵³² Viz podrobněji FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 99.

⁵³³ Viz BELEJKANIČ I., *Pravoslávne dogmatické bohoslovie*, sv. II., Prešov 1996, s. 44-45.

⁵³⁴ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98.

⁵³⁵ Mezi další speciální případy křtu patří např. křest vzduchem, který se vykonává ve výjimečných případech, kdy je ohrožen život nepokřtěného novorozence. Novorozenec je třikrát vyzdvihnut do vzduchu ve jméno Nejsvětější Trojice. Takový křest může uskutečnit i laik – křesťan. Pokud dítě situaci přežije, je takový křest doplněn ostatními církevními obřady. Římskokatolická církev též akceptuje tzv. *baptismus flaminis*, tj. vyjádření touhy být pokřtěn a následné odkládání křtu. BOUMIS P. I., *Kanonické právo Pravoslávnej cirkvi*, přel. G. P. Kountouris, Prešov 1997, s. 87, 88.

katechumenátu, ale posílení Duchem Svatým dokázali vyznat víru v Krista jako Spasitele před pronásledovateli a následně prolili za své přesvědčení krev.⁵³⁶ V theologii rané Církve byla podle Yorka rozvinuta v podstatě víra ve dva křty – křest vodou a křest krví.⁵³⁷ F. Godet hovořil v jednom komentáři na *První list Korintským* o tom, že v raně křesťanské praxi byla tato praxe známa. Ten, který byl pokřtěn vodou, vstoupil do církve živých, zatímco ten, kdo položil za víru život, byl přijat do vítězí církve – do církve zesnulých – kterou tvoří ti, kteří skonali jako mučedníci.⁵³⁸ Většina pronásledování křesťanů měla sporadický charakter. Zlom představoval až dekret císaře Decia z roku 249, který od poddaných ve všech koutech impéria na důkaz věrnosti císaři vyžadoval obětovat pohanským bohům za jeho blaho (*supplicatio*). Odmítání takových obětí pak znamenalo vystavit se systematické perzekuci. Šubrt navíc dodal, že Deciov dekret představoval impuls k perzekucím křesťanů přímo od samotného imperátora.⁵³⁹ O tomto pronásledování bylo pojednáno výše, proto není potřeba jej rozvádět. Co je podstatné, je fakt, že ačkoli během prvních tří staletí nebyla Církev vystavena soustavným systematickým perzekucím, jak napsal York, křesťané byli vystaveni potenciálnímu nebezpečí (i smrtelnému).⁵⁴⁰

Matouš si na jednom z míst *Lukášova evangelia* (12,50) řecké slovo *βάπτισμα* vykládá jako prolití krve, avšak takové vysvětlení významu tohoto řeckého pojmu nenalzáme. Souček toto slovo a jeho příbuzná slova vztahuje v novozákonním kontextu ke křtu (především jeho provedení ponořením), případně v kontextu judaismu Druhého chrámu k rituálnímu obmývání.⁵⁴¹

Příklad hodný následování nacházeli již první křesťané ve Starém zákoně, konkrétně v písních o trpícím Božím služebníkovi v knize *Izajáš*.⁵⁴² Postava trpícího služebníka je v křesťanském kontextu ztotožněna s Kristem Ježíšem. Ztotožnění této

---

⁵³⁶ BOUMIS P. I., *Kanonické právo Pravoslávnej cirkvi*, s. 87.

⁵³⁷ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 22.

⁵³⁸ GODET F., *Commentary on St. Paul's First Epistle to the Corinthians*, přel. A. Cousin, Edinburgh 1886, s. 388. cit. In: TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 154.

⁵³⁹ ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, s. 26.

⁵⁴⁰ YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, s. 22.

⁵⁴¹ SOUČEK J. B., *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, s. 55.

⁵⁴² Viz podrobněji BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, s. 28-31.

postavy s postavou mesiáše se objevovalo i v judaismu tzv. intertestamentální doby. Poselství této postavy tkví především v jeho zástupné oběti vykonávané pro smytí hříchů všech, kteří si jsou svých poklesků vědomi.⁵⁴³ Kniha *Izajáš* přislubuje lidstvu nastolení spravedlnosti, přemožení zla a spásu právě přes Božího služebníka, který tento spravedlivý řád nenastolí prostřednictvím určité formy revoluce, ale jeho působení bude spjato s pokojem a jeho poslání bude mít spíše tajný charakter. Jeho jedinou zbraní, jak napsal Ton, bude meč Božího slova, které bude zvěstovat Boží pravdu.⁵⁴⁴ Identifikace *'ebed Adonai* s Ježíšem má své počátky již v raně křesťanském prostředí. Důkazem je například *První list Petrův* (2,22-25), kde jeho autor vychází ze znalosti tzv. ebedských písní.⁵⁴⁵ V něm jsou psána slova, která korespondují s výroky z *Izajáše*, jež jsou zvýrazněny a která jsou pro srovnání v poznámkovém aparátu v celém jejich znění:

„On ,hříchu neučinil a v jeho ústech nebyla nalezena lest⁵⁴⁶. Když mu spílali, neoplácel spíláním; když trpěl, nehrozil⁵⁴⁷, ale vkládal vše do rukou toho, jenž soudí spravedlivě. On ,na svém těle vzal naše hříchy⁵⁴⁸ na kříž, abychom zemřeli hříchům a byli živi spravedlnosti⁵⁴⁹. ,Jeho rány vás zdravili.⁵⁵⁰ Vždyť jste ,bloudili jako ovce⁵⁵¹, ale nyní jste byli obrázení k pastýři a strážci svých duší.“

Důvodem popularity tohoto starozákonního textu již od raného křesťanství je poselství sebeobětování pro dobro všech. Kristus – vtělený Bůh – podstoupil mučení i smrt ukřižováním po spásu lidstva.⁵⁵² Behr podtrhává fakt, že až od poloviny 4. století se události ukřižování a vzkříšení slavily společně, aby byla zdůrazněna jednota lidské

---

⁵⁴³ BÁNDY J., *Teológia Starej zmluvy*, Bratislava 2003, s. 190-191.

⁵⁴⁴ TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 11.

⁵⁴⁵ BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, s. 30.

⁵⁴⁶ „... ačkoli se nedopustil násilí, a v jeho ústech nebylo lsti.“ (53,9b)

⁵⁴⁷ „Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači, zůstal němý, ústa neotevřel. Byl zadržen a vzat na soud.“ (53,7-8a)

⁵⁴⁸ „On nesl hřích mnohých, Bůh jej postihl místo nevěrných.“ (53,12b)

⁵⁴⁹ „Ale Hospodinovou vůlí bylo zkrušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu.“ (53,10a)

⁵⁵⁰ „Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni.“ (53,5b)

⁵⁵¹ „Všichni jsme bloudili jako ovce, každý z nás se dal svou cestou, jej však Hospodin postihl pro nepravost nás všech.“ (53,6)

⁵⁵² Viz BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, s. 31.

a Božské přirozenosti v Kristu⁵⁵³. Samotná událost kříže neznamená smrt, ale vítězství nad smrtí. V byzantské ikonografii je ukřižovaný Kristus zobrazován jako ten, kdo vítězí nad smrtí a prázdný hrob tuto skutečnost potvrzuje.⁵⁵⁴ Služebník Boží je ten, kdo přináší spásu, ten, kdo vyvádí lidstvo ze zajetí temnoty ztělesněné odcizením se Bohu.⁵⁵⁵ Není tedy vůbec překvapivé, že již první mučedníci byli ochotni přijmout smrt. Viděli v ní nejen napodobování cesty svého Spasitele, ale dovršení spásy samotné – přemožení smrti smrtí a vstup do nové dimenze života, o které hovoří Ignác z Antiochie ve svém listu *Římanům*.

Koptský mnich přichází s velmi hlubokým duchovním výkladem o podstatě mučednictví a jeho rozlišení od dosvědčování Evangelia slovem:

„Svědectví o Kristu slovem, to je kázání Evangelia, je odlišené od dosvědčení Krista skrze prolití krve. To první je kázání Evangelia v tomto životě, zatímco to druhé je kázání Evangelia ve smrti. To první, tj. svědectví ústy, je v podstatě bojem s lidskými bytostmi: boj se starým lidským tělem a jeho myšlenkami a fantaziemi s cílem podřídit je Kristovu učení, skutkům a službě. Je to boj, ve kterém jsou překážky, utrpení, rozpaky, pronásledování i omezená bolest. To druhé, tj. mučednická smrt pro Krista prolitím krve, je ve skutečnosti zápas ne s lidmi, ani s tělem a krví, ale se samotným zlem, se Satanem osobně a jeho celým vojskem, které má moc usmrtit tělo. A to je opravdové dosažení vlastního kříže, které se stává křížem Kristovým.“⁵⁵⁶

---

⁵⁵³ Behr vyslovil názor, že soudobé rozdělení slavnosti Velikonoc (Paschy) na Velký pátek a na Boží hod velikonoční způsobuje nejen nejednotu oslav Velikonoc jako takových, ale také rozdělení lidství a Božství v Kristu. Poselství Velikonoc je však neměnné – tím není utrpení, ani ukřižování, nýbrž přemožení smrti skrze smrt. BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, s. 32.

⁵⁵⁴ BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, s. 31, 32.

⁵⁵⁵ Viz TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, s. 8-9.

⁵⁵⁶ „To testify for Christ by word of mouth, that is by preaching the Gospel, is different from being a witness for Christ by the shedding of blood. One is preaching the Gospel in life and the other is preaching the Gospel in death. The first, (i.e. witness by word of mouth), is in fact a struggle with human beings: a struggle with the old human body and its thoughts and fantasies, to subject it to the obedience of Christ's teachings, deeds a ministry – a struggle in which there are troubles, hardships, embarrassment, persecutions and limited pain. The second (i.e. martyrdom for Christ by the shedding of blood) is in reality a struggle not with people, not with flesh and blood, but a struggle with evil – with Satan himself and all his soldiers who have power to kill the body. Thus it is an actual extension of the cross where imitation of Christ does reach its goal and end.“ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98.

Přestože se jedná o publikaci příručkového charakteru publikovanou k připomenutí umučení svatého Merkuria, její úvod obsahuje též hluboký výklad významu mučednické smrti v koptské spiritualitě. Neuvedený autor mučedníky klasifikuje jako ty, kteří milují Boha až do své smrti.⁵⁵⁷ Koptská spiritualita považuje mučedníky za osoby, jež budou díky své věrnosti přebývat u Boha a budou mít podíl na jeho nesmrtnosti: „*Budou naživu a smrt nebude mít nad nimi žádnou moc.*“⁵⁵⁸

Obr. 24 Koptská ikona velkomučedníka Merkuria v El Gouně

Roli mučedníka jakožto svědka rozebral Matouš Chudý i ve své publikaci o původu koptského kalendáře. Akcentoval, že každý křesťan si musí být plně vědom toho, že jeho úkolem je dosvědčovat víru ve vzkříšeného Krista. Upozornil též na skutečnost, že Ježíš Kristus se po svém zmrtvýchvstání začal zjevovat těm, kteří v něj věřili, a právě správný učedník by měl pro víru ve svého Spasitele položit i život, samozřejmě dobrovolně a z lásky.⁵⁵⁹ Matouš napsal:

---

⁵⁵⁷ [autor neuveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, s. 9.

⁵⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁵⁹ FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 7.

„Tudíž všichni ti, kdo přijali smrt ve jménu Krista, byli nazváni mučedníky, a tak byli přijati do opravdového společenství s Milovaným. V tomto případě je smrt vnímána jako vrcholné vyznání Krista a ti, kteří tuto smrt přijali, stojí po boku apoštolů.“⁵⁶⁰

Jak říká Matouš – posláním křesťana v tomto světě je dosvědčovat víru v Krista. Pokud by víru v Krista zapřel, aby unikl smrti, zpronevěřil by se v pohledu koptského mnicha nejen svému poslání, ale zároveň by se mu, obrazně řečeno, uzavřela Nebesa a bylo by mu znemožněno přebývat s Kristem. Pokud by své přesvědčení dosvědčil smrtí, byl by v Nebesích přijat jako skutečný světec – Ignácovými slovy *μαθητής ἀληθῶς Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Matta el-Maskin se zřejmě inspiroval Ignácem z Antiochie, když poznamenal, že je mučednická smrt chápána v kontextu spirituality své církve jako opravdové narozeniny křesťana, neboť v tento moment vstupuje do pravého a věčného života⁵⁶¹. Pro srovnání uvádíme slova Ignácova:

„καλόν μοι ἀποθανεῖν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἢ βασιλεύειν τῶν περάτων τῆς γῆς. ἐκεῖνον ζητῶ, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα· ἐκεῖνον θέλω, τὸν δι' ἡμᾶς ἀναστάντα. ὁ δὲ τοκετός μοι ἐπίκειται.“⁵⁶²

„Lepší je pro mne zemřít pro Krista Ježíše než vládnout končinám země. Hledám Toho, který za nás zemřel; chci Toho, který pro nás z mrtvých vstal. Čeká mne nové narození.“⁵⁶³

Pro zajímavost můžeme uvést, že Michael W. Holmes namísto očekávání nového narození použil v anglickém překladu tohoto Ignácova listu očekávání porodních bolestí (*the pains of birth*)⁵⁶⁴.

Jelikož další slova uvedená ve zmíněné příručce o svatém Markuriovi vydané ve slovutném ženském koptském monastýru ve Staré Káhiře (zasvěceném právě

---

⁵⁶⁰ „Thus all who accepted death in the name of Christ were called martyrs since they truly entered into an actual vision of the Beloved. In this way, death as the ultimate testimony to Christ came to be very highly regarded side by side with the honour accorded the Apostles.“ FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 7.

⁵⁶¹ FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, s. 8.

⁵⁶² ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Ρωμαίους*, 6, 1.

⁵⁶³ IGNATIUS ANTIOCHEJSKÝ, „Římanům“, s. 131.

⁵⁶⁴ IGNATIUS „To the Romans“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 230.

Merkuriovi) vyjadřují vztah egyptských křesťanů k mučednictvím z jejich vlastního úhlu pohledu, jsou zde citovány:

„Životy mučedníků představují velké a [Bohem] přijaté oběti, neboť oni dobrovolně a s radostí položili své životy na oltář lásky k Bohu. Vůně jejich obětí vystoupala k nebesům jako nejlepší kadidlo, protože nabídli sami sebe s vroucí láskou k Bohu v srdcích a nezalekli se smrti, neboť nejvíce toužili po Jediném.“⁵⁶⁵

I přes krátkost tohoto textu jasně plyne, že Koptové martyrium vnímají jako největší důkaz lásky k Bohu. Není proto divu, že Matta el-Maskin jej označil za svátost rovnou křtu, protože stejně jako křest otevírá katechumenovi bránu do společenství Církve, Těla Kristova, tak mučednictví je zárukou přebývání u Boha v Nebi, neboť jedinci položivší život za víru v Krista dávají najevo, že chtějí cestu k němu zvěstovat i přes hrozby smrti. Proto se koptští křesťané snaží ctnosti mučedníků, které považují za vzory ideálních křesťanů, napodobovat, ať už se jedná o lásku, naději, horlivost, odolnost či trpělivost. A nejde jen o sdílení ctností, ale též utrpení pro Pravdu a oslavení Boha samotného.⁵⁶⁶

Podle Matouše je mučednická smrt aktualizací Kristova utrpení, to je *„přítomno v mučednickově srdci, myšlenkách a duši“⁵⁶⁷*. Člověk se tak stává podobný Kristu a dosahuje jednoty s ním.⁵⁶⁸

Koptové své mučedníky staví na roveň apoštolů. Bývalý koptský papež Šinúda III. vyjádřil velkou úctu mučedníkům z důvodu, že obětovali svůj život Bohu. A právě přes oběť se projevuje láska k Bohu. Stejně, jako Kristus daroval pro lásku k lidskému pokolení spásu přes utrpení na kříži, i mučedníci položili svůj život za lásku k Bohu, ke

---

⁵⁶⁵ „The martyrs' lives stand as great and acceptable sacrifices, for they have willingly and happily laid down their lives on the alter of divine love. The scent of their sacrifices ascended to heaven like the greatest incense because they were offered by hearts that deeply loved God and never feared death for the sake of the One desired most.” [autor neveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, s. 9-10.

⁵⁶⁶ Viz [autor neveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, s. 12.

⁵⁶⁷ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98.

⁵⁶⁸ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98.

svému Stvořiteli a Pánu.⁵⁶⁹ Šinúda především slova z *Janova evangelia* (3,16) shrnující podstatu Kristova vykupitelského díla⁵⁷⁰:

„*Neboť Bůh tak miloval (ἠγάπησεν) svět, že dal Svého jediného Syna, aby žádný, kdo v Něho věří, nezahynul, ale měl život věčný (ζωὴν αἰώνιον).*“

Evangelista konstatuje, že Kristovo vykupitelské dílo bylo motivováno Boží láskou k celému lidstvu. Podmínkou pro spásu (která je zde implicitně vyjádřena spojením ζωὴν αἰώνιον) je následování Kristova příkladu. Kristus trpěl, byl ukřižován a vstal z mrtvých, aby spasil svět (ἴνα σωθῆ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ)⁵⁷¹. Vykupitelské dílo bylo naplněno přes utrpení Bohočlověka. Mučedníci si jsou vědomi, že tato náročná cesta k Bohu přes oběť v podobě smrti pro lásku k Bohu jim zaručí spásu, kterou přinesl Kristus. Šinúdovým cílem není koptské křesťany vybídnout k mučednické smrti, a to i přes skutečnost, že si jí velmi cení, ale k vyznání hříchů. Křesťané nejsou povinni obětovat svou krev Kristu, nýbrž odevzdat mu své vášně a nastoupit tak na cestu do Božího království.⁵⁷² Malaty soteriologickou podstatu vyjádřil „athanasiovským“ obratem, že Bůh se stal člověkem, aby se člověk stal Bohem.⁵⁷³ Bůh přes své vykupitelské dílo daroval člověku „skutečnou svobodu“⁵⁷⁴. Zde se dostáváme opět k významu kříže pro koptskou komunitu, resp. alexandrijské bohosloví (koptský bohoslovec a kněz Malaty se odvolával v tomto případě na Klémenta Alexandrijského), který znamená cestu přes utrpení k věčnému životu⁵⁷⁵. Citujeme proto Malatyho slova:

„*Skrze kříž jsou nebeské dveře otevřeny a člověk může najít věčný domov, kde bude žít v blízkosti Otce jako Jeho dítě, a tak zdědí věčnou slávu.*“⁵⁷⁶

---

⁵⁶⁹ Viz podrobněji POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, s. 43-44.

⁵⁷⁰ POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, s. 44.

⁵⁷¹ Srov. J 3,17.

⁵⁷² POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, s. 44.

⁵⁷³ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church and the Dogmas*, sv. 2: Man & Redemption, Alexandria 1991, s. 5.

⁵⁷⁴ Ibidem.

⁵⁷⁵ Viz MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church and the Dogmas*, sv. 2: Man & Redemption, s. 5.

⁵⁷⁶ „*For through the Cross the door of heaven are opened and man finds his eternal home, wherein he will live in the bosom of the Father as His child who inherits eternal glory.*“ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church and the Dogmas*, sv. 2: Man & Redemption, s. 5.

Aby člověk vydržel utrpení, píše Matta el-Maskin, dostává sílu od Ducha svatého, který je v něm přítomen, dokud se duše neoddělí od pozemského těla a nespatří Boží království.⁵⁷⁷ Aby byla pocítěna hloubka duchovního textu, uvádíme Matoušova slova:

„V této síle, která je dávana Duchem svatým, leží tajemství odvahy mučedníka, tu bere od Krista, který v něm žije jako vítěz nad smrtí. Zde také leží tajemství mučedníkovy úsměvu, štěstí a radosti, které mu pomáhají překonat bolest a muka. Napomáhá mu v tom Duch svatý, který duši utiňuje a dává jí pokoj. Proto mučedník snáší všechny způsoby tortury, aniž by si stěžoval či cokoli namítal. V tu dobu už pocítuje přemožení smrti a vidí počátek věčnosti. Skrze bolest a utrpení má mučedník hmatatelný i viditelný podíl na Kristově slávě. A uprostřed hrůz pronásledování, násilí a barbarských činů mučedníkovy uši slyší povzbuzení z nebes od andělů, světců, předchozích mučedníků a Krista samotného. S ním a vnitřním a vnějším povzbuzením mučení a smrt přes všechnu bolest představují vzácný a oslavný způsob odchodu z tohoto světa, z tohoto těla a od Satanových podlých úkladů do nebeského pokoje a věčné blaženosti.“⁵⁷⁸

Šinúda vydržení martyria připisoval k duchovnímu stavu člověka, tedy k jeho blízkosti Bohu, které se v koptské spiritualitě označuje čistota srdce (v anglickém překladu *the purity of the heart*). Je to stav, kdy je srdce člověka soustředěno výhradně na Boha. Člověk cítí Boží přítomnost a dokáže s Bohem komunikovat přes modlitbu.⁵⁷⁹ Pargačová na základě analýzy koptských hagiografií definovala čistotu srdce jako „podmínku pro dosažení svatosti“⁵⁸⁰, resp. „stav, kdy člověk nepřemýšlí a nekoná jinak,

---

⁵⁷⁷ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 99.

⁵⁷⁸ „In this strength given the Holy Spirit, lies the secret of the courage of the martyr – the courage which he draws from Christ who lives in him – as a conqueror of this world and of the death. Here also lies the secret of the martyr’s smile, happiness and joy in that he can go through pain and torture by the help of the Holy Spirit who calms the spirit and give peace to the soul. Thus the martyr bears all sorts of torture without any complaint or objection – because at that time he actually experiences the conquering of death and sees the dawn of eternity. Together with pain and suffering, the martyr gets a taste of Christ’s glory through a tangible and visible vision. And in the midst of the clamour of persecution, violence and savage actions, the martyr’s ears open to encouraging heavenly voices of angels, saint, previous martyrs and Christ himself. With this and with inner and outer encouragement, torture and death with all the pain become a rare glorious means of passing over from this world, the body and Satan’s wicked deeds to heavenly peace and eternal bliss.” FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 99.

⁵⁷⁹ HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 47.

⁵⁸⁰ PARGAČOVÁ V., *Světcí a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, s. 69.

než v souladu s ‚Boží vůlí‘ a požadavky Církve“⁵⁸¹. Jaroslav Franc upozornil, že v Šinúdově teologii je čistota srdce interpretována obecně jako neznalost hříchu, jež člověka směřuje ke vztahu k Bohu v celé jeho celistvosti, a taktéž schopnost konat pouze dobro.⁵⁸² Naplňují se tak slova žalmistova (119,10):

„Dotazuji se na tvoji vůli celým srdcem, nedej, abych zbloudil od tvých přikázání.“⁵⁸³

Termín očištění srdce je hojný i v soudobé pravoslavné spiritualitě. Řecký metropolita Hierotheos na základě učení moderního řeckého pravoslavného bohoslovce Johna Romanida označuje slovem očištění (v anglické verzi jeho knihy *purification*) první stupeň duchovního výstupu k Bohu, totiž ke spáse.⁵⁸⁴ Nemáme ambice zabíhat do soudobé pravoslavné duchovnosti, nýbrž poskytnout srovnání těchto východních křesťanských duchovních tradic. Očištění srdce je z pohledu pravoslavné tradice počátek návratu k Bohu, doslova do stavu, ve kterém se nacházel Adam v Ráji, jenž začíná změnou smýšlení či pokáním (řecky *μετάνοια*)⁵⁸⁵. V tomto ohledu se Romanides v definici očištění shoduje se Šinúdou, když hovoří o očištění srdce jako vyhýbání se špatnostem a orientaci pouze na konání dobra a absenci všech ďábelských pokušení, zbavení se vášní a nečistých myšlenek, tzv. *λογίσμοι*, a věčné pamatování na Boha⁵⁸⁶.

Mučedníci zcela jistě tohoto stupně duchovního života dosáhli a mohli tak podstoupit martyrium. Pargačová mj. uvedla, že podmínkou pro dosažení svatosti je čistota srdce⁵⁸⁷, aniž by aspirant na svatost „zavrhl svět, rodinu i manželství“⁵⁸⁸. Primární podmínkou pro dosažení stavu svatosti není celibát, ale věrnost Bohu celým srdcem, jak

---

⁵⁸¹ Ibidem.

⁵⁸² FRANC J., *Nezvitězí, kdo nebojuje: alexandrijský patriarcha Šenut III. a spor o zbožštění člověka*, Olomouc 2022, s. 102, 103.

⁵⁸³ Za výstižnější považuji překlad z Bible 21. století, který zní následovně: „Celým svým srdcem hledám tě, od tvých příkazů zbloudit nenech mě!“

⁵⁸⁴ HIEROTHEOS (METROPOLITAN OF NAFPAKTOS), *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church according to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, sv. 2: Holy Trinity – Creation – Fall – Incarnation – Church – Life after Death, přel. Sister Pelagia Selfe, Levidia 2013, s. 265.

⁵⁸⁵ Ibidem.

⁵⁸⁶ Ibidem, s. 283.

⁵⁸⁷ Viz HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 58.

⁵⁸⁸ PARGAČOVÁ V., *Světcí a svěťice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaťem hagiografií*, s. 69.

praví žalmista a jak naplňují svědci víry. Podle 119. žalmu vede dodržování Božího zákona ke spáse⁵⁸⁹ a svévole člověka od ní odlučuje. Stejně, jako Matouš Chudý, i Šinúda neopominul zmínit roli působení Ducha Svatého v člověku, který mu dodává sílu vydržet četná příkoří a dojít spásy.⁵⁹⁰ Pasáž o vztahu čistoty srdce a vydržení utrpení pochází z jeho knihy *Duchovní člověk (The Spiritual Man* v anglickém překladu):

„Mučedníci zažili všechny typy pokušení, ohrožení a mučení, ale vše překonali skrze ohromující sílu. A to proto, že v jejich srdcích nebyla žádná vášeň, která by reagovala na pokušení, ani žádný strach, který by umocnil výhrůžky, a také žádný strach ze smrti. Takovou sílu prokazovali přede všemi králi, vladaři a soudci. Byli tak silnější než ti, kdo je pronásledovali.“⁵⁹¹

Matouš pokračuje ve svém barvivém popisu martyria. Svědci mučednické smrti v řadě případů dosvědčili, že umučený křesťan zažíval ve svých posledních okamžicích na tomto světě již pocit věčného života tím, že slyšel nebeské hlasy, viděl krásu Božího království a cítil krásnou vůni. Někteří svědci měli údajně tvrdit, že krev mučedníka byla cítit nesmírně krásnou nadpozemskou vůní. Překrásnou vůni měla vydávat i upálená těla křesťanů.⁵⁹²

O mučednictví jakožto o jedné ze svátostí Církve implicitně hovoří také římskokatolický kanonista Stanislav Příbyl. O martyriu se vyjádřil doslova jako o „jednom z mimořádných darů, charismat“⁵⁹³. Takového daru se křesťanovi dostává pouze působením Ducha Svatého, který věnuje věřícímu křesťanovi Kristus. Bez působení této Osoby Nejsvětější Trojice nelze dosáhnout martyria, které Příbyl chápe jako nejvyšší oběť křesťana Bohu v pozemském životě.⁵⁹⁴ V tomto ohledu se římskokatolický pohled shoduje s koptskou perspektivou vyjádřenou Matoušem Chudým

---

⁵⁸⁹ Srov. Ž 119.

⁵⁹⁰ Viz HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 58.

⁵⁹¹ „*The martyrs experienced all types of temptations, threats and torments but they withstood all that with an amazing strength because there was no lust in their heart to respond to temptations, no fear to be disturbed by threats and also no fear of death. They kept their strength before all the kings, rulers and judges. They were stronger than those who persecuted them.*“ HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 60.

⁵⁹² FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 99.

⁵⁹³ PŘIBYL S., „Mučednické svědectví pastýřů rané církve“, in: *Revue církevního práva* 2 (2016), s. 77.

⁵⁹⁴ *Ibidem*.

či bývalým koptským papežem. Srovnajme tedy výroky všech tří představitelů, jež dokazují, že člověk, aby obdržel mučednický věnec, musí mít sílu Ducha Svatého (hlavní pasáž z Matoušova pojednání o mučednictví byla citována výše):

Šinúda III.	Stanislav Příbyl	Matouš Chudý
<i>„Není žádný pochyb, že zdrojem duchovní síly je Bůh sám. ... A duchovní člověk získává sílu skrze Ducha Svatého, který v něm působí.“⁵⁹⁵</i>	<i>„Pán daruje skrze svého Ducha posilu ve věrnosti při vydávání svědectví, při podstoupení mučednictví (martyria).“⁵⁹⁶</i>	<i>„V takovém vztahu [kdy křesťan podstupuje mučednickou smrt] je Duch Svatý mluvčím⁵⁹⁷ a dárcem síly, která přesahuje hranice bolesti, jež je působena člověku, dokud se duše nestane svobodnou a oko nespátří krásu dalšího světa.“⁵⁹⁸</i>

Příbyl, stejně jako koptští autoři, akcentuje roli Ducha Svatého při posílení mučedníků, kterou dokládá četnými výroky z Písma svatého. Zejména důležitým je výrok z *Prvního listu Petrova*, který zmínil ve své studii římskokatolický kanonista⁵⁹⁹:

„Jestliže jste hanobeni pro jméno Kristovo, blaže vám, neboť na vás spočívá Duch slávy, Duch Boží.“

O roli Ducha Svatého v okamžiku mučednické smrti hovořil taktéž několikrát zmiňovaný pravoslavný theolog John Behr, který se odkazoval především na Ireneovo dílo *Adversus Haereses*. Behr zdůraznil, že v okamžiku smrti je mučedník posílen

---

⁵⁹⁵ „There is no doubt that God Himself is the source of spiritual strength. ... And the spiritual man receives strength through the Holy Spirit which works in him.“ HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 57, 58.

⁵⁹⁶ PŘIBYL S., „Mučednické svědectví pastýřů rané církve“, s. 77.

⁵⁹⁷ Matta el-Maskin se zmínil, že ten, kdo má brzy přijmout smrt pro svou víru v Krista, nehovoří v posledních dnech svého pozemského života vlastními slovy, ale jeho řeč obsahující Kristova slova vede Duch Svatý. Vychází tak ze slov *Markova evangelia* (13,11). FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 103.

⁵⁹⁸ „In this relationship the Holy Ghost is the speaker and the giver of strength to go beyond the boundaries of pain until the soul comes upon the dawn of freedom, and the eye looks forward to viewing the beauty of the next world.“ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 98-99.

⁵⁹⁹ Viz PŘIBYL S., „Mučednické svědectví pastýřů rané církve“, s. 78.

Duchem, který následně jeho tělo oživí k věčnému životu.⁶⁰⁰ Britský bohoslovec doslova napsal, že „*když Duch vstoupí do těla, tělo obdrží vlastnost Ducha, stejně je obdrželo Slovo Boží*“⁶⁰¹. Z toho plyne, že v okamžiku martyria je člověk sjednocen s Bohem, neboť pro víru v Krista dokáže po vzoru Spasitele samotného trpět i umírat. Jsou to podobná slova, která k vyjádření významu mučednictví použil Matouš Chudý či bývalý koptský papež. Behr mj. vyjádřil velmi barvitě význam martyria těmito slovy:

*„Stejně jako jsou Kristova smrt a zmrtvýchvstání základem, na kterém křesťané slaví Eucharistii, tak mučednická smrt, ve které dochází k jednotě se Slovem, a jeho zmrtvýchvstání tvoří vhodný chléb, jenž Bůh oslavuje.“*⁶⁰²

Matouš Chudý dále zmiňuje i Ignácův list *Magneským*, ve kterém antiochijský episkop říká, že „*nejsme-li ochotni zemřít k obrazu Jeho utrpení, není v nás ani jeho život*“⁶⁰³ (*δι' οὗ ἐὰν μὴ ἀθαρτέως ἔχωμεν τὸ ἀποθανεῖν εἰς τὸ αὐτοῦ πάθος, τὸ ζῆν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν*⁶⁰⁴)“. Ignác hovoří o tom, že tomu, kdo je ochoten následovat Krista i přes utrpení tohoto světa, bude mu dán věčný život, který přinesl svou obětí lidskému pokolení. Podle Matouše je to právě smrt pro Krista, co otevírá pomyslné dveře do života věčného⁶⁰⁵:

*„Měli bychom mít před očima, že Kristova smrt nám dává věčný život, takže naše připravenost sdílet tuto smrt je jedinou zárukou pro věčný život s Ním.“*⁶⁰⁶

Měli bychom mít i na paměti smrt prvomučedníka Štěpána, který byl též naplněn Duchem Svatým, aby vydržel bolesti předcházející jeho smrti a mohl tak svobodně

---

⁶⁰⁰ BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, s. 78-79.

⁶⁰¹ *Ibidem*, s. 79.

⁶⁰² „*Just as Christ's death and resurrection are the basis on which Christians celebrate the eucharist, so the martyr's death, kneaded together with the Word, and resurrection, as appropriate bread, are celebrated by God.*” BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, s. 78.

⁶⁰³ IGNATIUS ANTIOCHEJSKÝ, „*Magneským*“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 124.

⁶⁰⁴ ΙΓΝΑΤΙΟΣ, *Προς Μαγνητας*, 5, 2.

⁶⁰⁵ FATHER MATTA EL-MASKEEN, „*Feast of the Martyrs*“, s. 100.

⁶⁰⁶ „*We should set this before our eyes, that as Christ's death gives us eternal life, so our readiness to share in this is the only guarantee to our everlasting life with Him.*” FATHER MATTA EL-MASKEEN, „*Feast of the Martyrs*“, s. 100.

odevzdat svého ducha Pánu.⁶⁰⁷ Štěpánův příklad ukazuje, že pro dosažení martyria je nezbytné působení Parakléta, láska ke Kristu a svoboda, kterou Duch dává člověku, jenž ho miluje „*celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí*“ (Mt 22,37). Podle Matouše (který vnímá mj. mučednictví jako požehnání pro křesťana)⁶⁰⁸ i podle Příbyla⁶⁰⁹ (jak je uvedeno výše) je to mučednictví, které představuje nejvyšší oběť Bohu. Za nepopsatelné utrpení si svědci víry zaslouží být hodni přebývat ve věčném odpočinku u Boha, to je jejich odměna.⁶¹⁰ I cíl celého křesťanského života! Ilustrativní případ je osoba svaté mučednice Perpetui, která ani pod pohrůžkou smrti a nátlaku své rodiny neobětovala pohanským božstvům, neb jí bylo dražší věčné přebývání u Boha než pozemský život.⁶¹¹ Na pobídku prokonzula, aby obětovala bohům, pravila:

„*Jsem křesťanka a držím se toho, co znamená mé jméno, abych mohla žít věčně.*“⁶¹²

Proto i koptští křesťané jsou věrni, stejně jako Perpetua, svému jménu, jménu Krista a jsou ochotni jít v jeho šlépějích v pozemském životě a tím dosáhnout věčnosti. Slova Perpetuy dodnes rezonují v koptském křesťanství. Mučednická smrt totiž zajišťuje věčný život v Kristu. Jolyon Mitchell ve své krátké monografii o mučednictví vyzvedl význam smrti této světice v raně křesťanské komunitě, neboť křesťané té doby vnímali tyto světce jako napodobovatele Krista, se kterým následně budou přebývat v Nebesích. Tato představa se silně zakořenila v kolektivní paměti křesťanů prvních staletí.⁶¹³

Kristovo vykupitelské dílo se uskutečnilo přes jeho krev. A je to právě krev Bohočlověka, která zajišťuje spásu člověka. Člověk dosahuje spásy přes Boží milost, resp. svobodnou vůli udělenou Bohem, která člověku umožňuje odpovědět na tento dar láskou k Bohu.⁶¹⁴ I mučedníci na tento dar, tedy přebývat na věčnosti s Bohem,

---

⁶⁰⁷ Srov. Sk 7,54-59.

⁶⁰⁸ Viz FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, s. 100.

⁶⁰⁹ Viz PŘIBYL S., „Mučednické svědectví pastýřů rané církve“, s. 77.

⁶¹⁰ HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, s. 106.

⁶¹¹ Viz podrobněji [autor neuveden], „Akta Perpetuina A“, in: KITZLER P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výbor z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Praha 2009, s. 171-172.

⁶¹² [autor neuveden], „Akta Perpetuina A“, s. 171.

⁶¹³ MITCHELL J., *Martyrdom: A Very Short Introduction*, Oxford 2012, s. 35.

⁶¹⁴ MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church and the Dogmas*, sv. 2: Man & Redemption, s. 24.

odpovídali svou láskou ke svému Pánu, věrností Božímu slovu až do smrti. Prolili svou krev po vzoru Kristově, aby dosáhli spásy, kterou Vykupitel přinesl celému lidstvu. Spása není otevřena pouze mučedníkům, ale všem křesťanům, kteří se kají.⁶¹⁵

---

⁶¹⁵ Viz podrobněji FRANC J., *Nezvítězí, kdo nebojuje: alexandrijský patriarcha Šenut III. a spor o zbožštění člověka*, s. 83.

7 Koptští mučedníci dneška a jejich poselství

Na úvod je potřeba podotknout, že Koptové vnímají vše, co se odehrává v jejich dějinách jako zásah Boží prozřetelnosti. Meinardus dokonce uvedl, že Koptové interpretují arabskou (a tedy i muslimskou) nadvládu jako důsledek protivení se Božímu zákonu a následně prostředek k tomu, jak dosáhnout přes těžkosti očištění vstupu do dalšího života.⁶¹⁶ Cituje dokonce žalmistova slova (Ž 94,12):

„Blaze muži, jehož, *Hospodine, káráš* (παιδεύσης), *jehož svým zákonem vyučuješ* (διδάξεις).“

Obě řecká slovesa *παιδεύω* a *διδάσκω* napovídají, že Bůh podrobuje člověka zkouškám, čímž si ověřuje jeho víru, a tedy i jeho způsobilost pro přijetí spásy. Jednou z forem takových zkoušek může být podle koptského vnímání dějin taktéž pronásledování, utrpení či mučednická smrt. Bůh dopouští sice utrpení, ale každý věřící by měl mít na paměti, že kdo vydrží tyto zkoušky, zvítězí a dosáhne spásy.⁶¹⁷ Z tohoto pohledu lze konstatovat, že mučednictví není záležitostí minulosti, ale stále zakoušející realita soudobých koptských křesťanů.⁶¹⁸

Téma mučednictví v koptské církvi je dodnes velmi aktuální. Nejenže Koptové jsou přesvědčeni, že stále žijí v době mučedníků, což jim připomíná jejich specifický kalendářní systém, ale taktéž následování příkladů těchto světců v každodenním životě. Není bez zajímavosti, že v květnu roku 2023 papež František zařadil mezi mučedníky Římskokatolické církve 21 koptských mučedníků, kteří podstoupili mučednickou smrt rukou bojovníků Islámského státu v Libyi v roce 2015.⁶¹⁹ Papežovo gesto potvrzuje skutečnou aktuálnost mučednictví nejen v prostředí Koptské pravoslavné církve, ale

---

⁶¹⁶ MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 20.

⁶¹⁷ Viz MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, s. 20-21.

⁶¹⁸ ŘOUTIL M., *Nevěřící, odejděte! Současné pronásledování křesťanů ve vybraných zemích Blízkého východu a Afriky*, Červený Kostelec 2020, s. 239.

⁶¹⁹ WOODEN C., „United in prayer: Pope adds Coptic Orthodox martyrs to Catholic calendar“, in: *United States Conference of Catholic Bishops*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://www.usccb.org/news/2023/united-prayer-pope-adds-coptic-orthodox-martyrs-catholic-calendar>> (28.6.2023).

Církev jako taková. František při této příležitosti, kdy se setkal i s jeho koptským protějškem, alexandrijským patriarchou Tawadrem II., akcentoval, že tito mučedníci nebyli zabiti, protože patřili k té či oné denominaci, ale protože byli křesťany.⁶²⁰ Celé setkání mělo tak ekumenický přesah, neboť papež těmito slovy potvrdil, že všichni křesťané jsou členy jedné rodiny – Církve – a umírají pro Krista jako křesťané, jako jeho učedníci. Papež dokonce dostal od Tawadra darem relikvie těchto mučedníků a na adresu tohoto daru prohlásil⁶²¹:

„Nemám slova, abych vyjádřil svou vděčnost za tento vzácný dar v podobě relikvie koptských mučedníků, již byli zabiti v Libyi 15. února 2015. ... Tito mučedníci nebyli pokřtěni pouze vodou a Duchem, ale také krví, která je semenem jednoty pro všechny následovníky Krista ... Jsem potěšen, že dnes mohu se souhlasem Vaší Svatosti oznámit, že těchto 21 mučedníků bude zahrnuto do římské martyrologie jako znak duchovního společenství, které spojuje obě naše církve.“⁶²²

---

⁶²⁰ Ibidem.

⁶²¹ Ibidem.

⁶²² „I have no words to express my gratitude for the precious gift of a relic of the Coptic martyrs killed in Libya on Feb. 15, 2015 .. These martyrs were baptized not only in water and the Spirit, but also in blood, blood that is a seed of unity for all followers of Christ. ... I am pleased to announce today that, with Your Holiness' consent, these 21 martyrs will be included in the Roman Martyrology as a sign of the spiritual communion that unites our two churches.“ WOODEN C., „United in prayer: Pope adds Coptic Orthodox martyrs to Catholic calendar“.

Obr. 25 Současná hlava Koptské pravoslavné církve, Tawadros II.

Bylo to poprvé v historii ekumenických rozhovorů, kdy se římský papež rozhodl zahrnout světce z jiné tradice do synaxe Římskokatolické církve, ačkoli je běžné během ekumenických modliteb vzpomínat taktéž světce, které katolíci neuznávají.⁶²³ V tomto ohledu se jedná opravdu o velký pokrok v dialogu mezi Římskokatolickou a Koptskou pravoslavnou církví. O to cennější je skutečnost, že k tomuto pokroku došlo mj. právě prostřednictvím relikvií svatých mučedníků. Jimmy Akin na druhou stranu poznamenal, že všichni mučedníci uvedení v *Římském martyrologiu* jsou uctíváni v prostředí Katolické církve jako svatí⁶²⁴, nicméně dodal, že i kdyby nebyli uznáváni jako světci Římskokatolické církve, tak z její pozice jsou chápány jako osoby, které jsou hluboce váženy pro svou víru, za níž položily své životy⁶²⁵.

---

⁶²³ WOODEN C., „United in prayer: Pope adds Coptic Orthodox martyrs to Catholic calendar.“

⁶²⁴ AKIN J., „What the Pope Just Did With the 21 Coptic Martyrs Is Historic and Rare — But Not Unprecedented“, in: *National Catholic Register*. 12. května 2023; dostupné z: <<https://www.ncregister.com/blog/coptic-martyrs-roman-martyrology>> (5.7.2023).

⁶²⁵ Viz AKIN J., „What the Pope Just Did With the 21 Coptic Martyrs Is Historic and Rare — But Not Unprecedented“.

Přestože se v tomto případě hovoří o 21 koptských mučednících, koptských křesťanů bylo „pouze“ dvacet. Jednadvacátým mučedníkem byl Ghaňan Matthew Ayariga, jenž přišel do Libye, aby si našel práci, a tak se stal spolupracovníkem zavražděných Koptů. Mezi svědky křesťanské víry se počítá právem. Když se ho po únosu islamisté zeptali, zda věří v Ježíše, což se v tomto okamžiku rovnalo jisté smrti, statečně odpověděl, že jeho Bůh je také jejich Bohem.⁶²⁶ Ačkoliv se v některých zdrojích uvádí, že Ayariga křesťanem nebyl⁶²⁷, nemáme příliš mnoho informací, jež by tuto informaci potvrdily, či vyvracely. Britský novinář Luke Coppen položil otázku, kdo byl Matthew Ayariga – člověk, který je uctíván v Koptské pravoslavné církvi jako jeden ze světců, a od května roku 2023 je jeho jméno uvedeno v *Římském martyrologiu*. Coppen jej výstižně označil za „záhadného světce (*mysterious saint*)“, neboť není znám ani rok jeho narození, ani místo, kde se přesně narodil. Zpočátku se předpokládalo, že pocházel z Čadu, nicméně posléze se prokázalo, že pocházel z Ghany. Rovněž se předpokládá, že se narodil někdy v průběhu 80. či 90. let, jako většina jeho koptských spolupracovníků. Je možné, že byl vychováván jako křesťan, protože téměř tři čtvrtiny ghanské populace se hlásí ke křesťanství, především jde o příslušníky letničního hnutí či protestantských komunit. Objevily se i spekulace, že Ayariga byl katolíkem.⁶²⁸ Jeho život, přestože je považován za svatého mučedníka, zůstává skryt pod „rouškou tajemství“.

Z úcty ke všem mučedníkům, kteří byli uneseni z města Syrta a následně sťati příslušníky Islámského státu⁶²⁹, přikládáme jejich jmenný seznam⁶³⁰:

1	Milad Makeen Zaky
2	Abanub Ayad Atiya
3	Maged Soliman Shehata
4	Youssef Shukry Younan
5	Kirollos Boshra Fawzy
6	Bishoy Astafanous Kamel

⁶²⁶ RIOS L., „21 Libyan martyrs to be recognized by the Catholic Church“, in: *Omnis*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://omnesmag.com/en/newsroom/martyrs-libya/>> (28.6.2023).

⁶²⁷ Viz RIOS L., „21 Libyan martyrs to be recognized by the Catholic Church“.

⁶²⁸ COPPEN L., „The mysterious saint: Who is the 21st Coptic martyr now recognized by the Vatican?“, in: *The Pillar*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://www.pillaratholic.com/p/the-mysterious-saint-who-is-the-21st>> (30.6.2023).

⁶²⁹ STEELE L., „Chadian among Coptic Christians killed“, in: *Mission Network News*. 21. dubna 2015; dostupné z: <<https://www.mnnonline.org/news/african-among-coptic-christians-killed/>> (30.6.2023).

⁶³⁰ Ibidem.

7	Samuel Astafanous Kamel
8	Malak Ibrahim Sinyout
9	Tawadros Youssef Tawadros
10	Gerges Milad Sinyout
11	Mina Fayez Aziz
12	Hany Abdel Mesih Salib
13	Samuel Alham Wilson
14	Ezzat Boshra Naseef
15	Luka Nagaty Anis
16	Gaber Mounir Adly
17	Esam Badir Samir
18	Malak Farag Abraham
19	Sameh Salah Farouk
20	Gerges Samir Megally
21	Matthew Ayariga

Tabulka 3 Jmenný seznam 21 koptských světců z Libye

Podle údajů, které BBC zveřejnila den po mučednické smrti těchto 21 osob, bylo třináct z nich ze stejné hornoegyptské vesnice jménem Al-Our v guvernorate Minjá. Zbytek žil v jiných vesnicích.⁶³¹ BBC rovněž podala informace o osudech ostatních zavražděných Koptů, a to i na základě výpovědí pozůstalých. Nejstarší oběti Magedu Solimanovi Shehatovi bylo 40 let. Do Libye odešel za prací, aby vydělal dostatek peněz pro vzdělání svých tří dětí, ale také, aby poskytl finance pro svou stárnoucí matku i sourozence. Abanub Ayad Atiya (22), absolvent obchodní akademie, věřil, že si v Libyi vydělá na svatbu a zároveň finančně pomůže vlastní rodině, zejména svému bratrovi na studiích. Čtyřadvacetiletý Luka Nagaty Anis odjel do Libye, aniž by věděl, že jeho manželka, kterou si krátce před cestou do země, kde přijal mučednickou korunu, vzal, je těhotná, nebyl u porodu jeho dcery a s manželkou byl v kontaktu pouze telefonicky. Fotografie novorozené dcery tak viděl pouze na svém mobilním telefonu. Jak výše uvedený seznam napovídá, Bishoy Astafanous Kamel a Samuel Astafanous Kamel byli bratři, kteří rovněž do Libye odcestovali, aby si zajistili dostatek finančních prostředků pro svatbu. Vidina lepšího výdělku přivedla do sousední země také Samuela Alhama Wilsona, který se svou ženou a třemi dětmi žil v domě své širší rodiny a jehož cílem byla koupě nového vlastního domu. Všichni měli společné to, že si díky práci v Libyi zajistí po svém návratu lepší živobytí nejen pro sebe, ale také pro své blízké.⁶³²

⁶³¹ [autor neuveden], „Libya killings: Who were the 21 Copts?“, in: *BBC News*. 16. února 2015; dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-31490089>> (30.6.2023).

⁶³² Ibidem.

Každý z nich opustil své milované osoby, aby milovaným osobám zajistil lepší život. Nyní je všech 21 obětí považováno za mučedníky přebývajících u Boha, odkud mohou prostřednictvím přimluv u Stvořitele zajistit lepší život všem, kdo se na ně v modlitbách obrací. Zde je ukázka troparu a kondaku, které složil k jejich počtě Edward Chrysogonus Yong, křesťan ze Singapuru, již v roce jejich mučednické smrti⁶³³:

TROPAR

<i>„Like meek lambs ye cried out with your last breaths,</i>	<i>„Při svém posledním dechu jste vykřikli jako pokorní beránci slova:</i>
<i>‘O Lord Jesus’,</i>	<i>‘Ó Pane Ježíši’</i>
<i>And like roses blooming in the desert of Libya,</i>	<i>a rozkvetli jste jako růže v libyjské poušti,</i>
<i>Ye shed your blood for the Master.</i>	<i>když jste prolili svou krev pro svého Mistra.</i>
<i>With godly valour, ye showed your godless persecutors</i>	<i>Svou zbožnou chrabrostí jste ukázali vašim bezbožným pronásledovatelům</i>
<i>True strength from the true faith,</i>	<i>opravdovou sílu vycházející z pravé víry,</i>
<i>O pride of Minya and boast of the church of St Mark,</i>	<i>ó pýcho Minje a chloubu církve svatého Marka,</i>
<i>Intercede with Christ that our souls may be saved.”</i>	<i>Proste Krista, aby naše duše byly spaseny.“</i>

KONDAK

<i>„O ye new-martyrs, faithful sons of the nation of the Cross,</i>	<i>„Ó vy, novomučedníci, věrní synové národa Kříže,</i>
<i>Ye denied not Christ to save your mortal lives,</i>	<i>Neodmítli jste Krista, abyste si zachránili vaše pozemské životy,</i>
<i>With your constancy ye earned the true crowns of life.</i>	<i>Díky vaší vytrvalosti jste obdrželi pravé koruny života.</i>
<i>Ye are witnesses to us who venerate your sufferings</i>	<i>Jste svědky pro nás, kteří uctívají vaše utrpení,</i>
<i>That the Lord gives courage in the hour of trial,</i>	<i>neboť Pán dává odvahu v hodině soudu.</i>
<i>By your example we sing:</i>	<i>Podle vašeho příkladu zpíváme:</i>

---

⁶³³ [autor neuveden], „Hymns for the Coptic Martyrs of Libya”, in: *Dioscorus Boles on Coptic Nationalism – The Blog of Coptic Literature, Culture & Politics*. 12. října 2015; dostupné z: <<https://copticliterature.wordpress.com/2015/10/12/hymns-for-the-coptic-martyrs-of-libya/>> (1.7.2023).

O Lord Jesus, be our comfort and strength!” Ó Pane Ježíši, buď nám útěhou a posilou.“

Závěr

Licenciátní práce poskytla podrobné shrnutí významu kultu mučedníků v Koptské pravoslavné církvi nejen na základě citované literatury, ale také pramenů, které zahrnují spisy apoštolských Otců, významných církevních spisovatelů i liturgických textů s citacemi hymnů oslavujících mučedníky. V česky psané literatuře není samostatné dílo zabývající se koptskou spiritualitou mučednictví, pomínou-li citovanou práci Violy Pargačové *Světcí a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismaticem hagiografií*, jež se mučednickému kultu taktéž věnuje a která uvádí čtenáře do problematiky významu světců v životě koptských křesťanů. Zatímco Pargačová se ve své monografii zaměřila na formování koptské identity prostřednictvím hagiografií, včetně martylogií, moje práce je zaměřena výhradně na fenomén mučednictví a jeho místo v duchovním životě Koptů, a to včetně dějin perzekucí křesťanů, které ovlivnily podobu koptského kalendáře, ale také identitu církve samotné, která sebe dodnes vnímá jako církev mučedníků.

Práce mj. nabízí ucelený pohled na mučednickou smrt a její význam v koptské duchovnosti prismaticem koptské církve. Nejedná se tedy o pouze o kompilaci názorů autorů mimo koptské církevní prostředí, nýbrž odpověď na otázku důležitosti mučednictví nabízí samotní koptští autoři, ať už prostřednictvím svých studií či prostřednictvím hymnů.

Pro egyptské křesťany patří mučednictví mezi nejvýznamnější ctnosti již od prvních staletí Církve. Koptové jsou dokonce přesvědčeni o tom, že první mučedník, který položil svůj život za víru v Ježíše Krista, byl svatý Eudaemon. Ten přijal mučednickou korunu již za Kristova dětství, resp. pobytu Svaté rodiny v zemi na Nilu, tedy dávno před smrtí svatého Štěpána, který je vnímán jako první křesťanský mučedník vůbec. Počátky křesťanství v Egyptě jsou spjaty s mučednictvím a tyto kořeny pokropené křesťanskou krví jsou hluboce zapuštěny i v současném duchovním životě Koptů a jména dalších mučedníků pomohla k vyrašení pomyslného stromu, jenž nese ovoce koptské duchovnosti a pomáhá formovat hodnotové orientace místních křesťanů.

Z tohoto důvodu Koptská pravoslavná církev, která navíc přijala jako svůj liturgický kalendář tzv. kalendář mučedníků v přesvědčení, že jejich zem vsákla největší množství krve mučedníků, sama sebe chápe jako „církev mučedníků“. Éra mučedníků

neskočila s rokem 313, ale pokračuje přes muslimskou nadvládu až dodnes. Mučednická koruna představuje vyznamenání pro křesťana i pro celou komunitu. Mučedníci jakožto svatí, kteří přebývají v Boží přítomnosti v Nebesích, mají schopnost orodovat za ty, kteří se na ně v modlitbách obrací. Jsou tak prostředníky mezi viditelným a neviditelným světem. Vyprošují spásu pro všechny lidi, jak si přeje Hospodin sám.

Seznam použité literatury

Primární literatura

[autor neuveden], „Akta Perpetuina A“, in: KITZLER P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výběr z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Praha 2009, s. 169-173.

[autor neuveden], „Apocalypse of Elijah“, přel. O. S. Wintermute, in: CHARLESWORTH J. H. (ed.), *The Old Testament Pseudepigrapha*, sv. 1: Apocalyptic Literature and Testaments, Garden City 1983, s. 735-753.

[autor neuveden], *Coptic Synaxarium*, Chicago 1995,

[autor neuveden], „Pseudo-Matoušovo evangelium“, in: DUS J. A., POKORNÝ P. (ed.), *Novozákonní apokryfy*, sv. I: Neznámá evangelia, Praha 2021, s. 289-312.

[autor neuveden], „The Martyrdom of Polycarp“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 298-333.

ATHANASIUS, *Apologia de fuga sua*, vy. J.-P. Migne, PG 25, Paris 1857.

ATHANASIUS, *Vita S. Antonii*, vyd. J.-P. Migne, PG 26, Paris 1857.

EUSEBIUS, *The Church History*, přel. P. L. Maier, Grand Rapids 1999.

GAIUS PLINIUS, *Dopisy*, přel. R. Kuthan, Praha 1942.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ, „Προς Προς Εφεσιους“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 182-201.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ, „Προς Μαγνητας“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 202-213.

ΙΓΝΑΤΙΟΣ, „Προς Ρωμαιους“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 224-235.

IGNATIUS „To the Romans“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 224-235.

IGNATIOS ANTIOCHEJSKÝ, „Efezským“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 117-122.

IGNATIUS ANTIOCHEJSKÝ, „Magneským“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 123-126.

IGNATIUS ANTIOCHEJSKÝ, „Římanům“, přel. J. Sokol, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 129-132.

EVETTS B., *The History of the Patriarchs of the Church of Alexandria*, Maidstone 2006.

JERONÝM, „O sv. Pavlovi, prvním poustevníku“, in: JERONÝM, *Legendy o poustevnících*, přel. J. Šubrt, Praha 2002, s. 42-63.

KLEMENT, „První list Klementův“, přel. L. Varcl, in: VARCL L., DRÁPAL D., SOKOL J. (ed.), *Spisy apoštolských otců*, Praha 2004, s. 65-93.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ, „Κλήμεντος προς Κορινθίους“, in: HOLMES M. W. (ed.), *The Apostolic Fathers: Greek Texts and English Translations*, Grand Rapids 2007, s. 44-131.

L. CAE(CI)LIUS FIRMIANUS LACTANTIUS, „O smrti pronásledovatelů“, přel. M. Kučová, in: ŠUBRT J. (ed.), *O smrti pronásledovatelů*, Olomouc 2017, s. 37-107.

SV. ATANÁŠ, *Život sv. Antonína Poustevníka*, přel. V. Ventura, E. Mendelová, Olomouc 2010.

TERTULLIANUS, *Apologeticum*, přel. J. Novák, Praha 1987.

TERTULLIANUS, *Apologeticus adversus gentes pro Christianis*, vyd. J.-P. Migne, *PL* 1, Paris 1844.

TERTULLIEN, „Ad martyras“, přel. L. Réau, in: *Connaissance des Pères de l'Église* 71 (1998), s. 17-21.

Sekundární literatura

[autor neuveden], *An Overview of the Life of the Great Martyr St. Mercurius*, Cairo 2005.

[autor neuveden], *God Loves Me: The Miracles of the Great Martyr Saint Philopater Mercurius*, sv. II, Cairo 2003.

ANBA MARTYROS, *Coptic Monasticism: The Mother of all Christian Monasticisms All over the World*, přel. F. Eshak, Cairo 2002.

ARCIBISKUP KRYŠTOF, *Orientální pravoslavné církve*, Prešov 2004.

ATIYA A. S., *A History of Eastern Christianity*, London 1968.

AXMAN P. O., ALEŠ P., *Homiletika*, Olomouc 2003.

BABIC M., *Od antiky k stredoveku: dejiny neskorého rímskeho cisárstva medzi rokmi 284-476*, Brno 2010.

BÁNDY J., *Teológia Starej zmluvy*, Bratislava 2003.

BEHR J., *Asceticism and Anthropology in Irenaeus and Clement*, Oxford 2017.

BEHR J., *The Mystery of Christ: Life in Death*, Crestwood 2006.

BELEJKANIČ I., *Pravoslávne dogmatické bohoslovie*, sv. II., Prešov 1996.

BISHOP DEMETRIUS, *The Life Story of the New Martyr Saint Pistavros*, přel. A. B. Makar, Mallawi 1993.

BLAŽKOVÁ M., *Dějiny etických teorií I (od antiky po konec 18. století)*, Praha 2004.

BOUMIS P. I., *Kanonické právo Pravoslávnej cirkvi*, přel. G. P. Kountouris, Prešov 1997.

BOWERSOCK G. W., *Martyrdom and Rome*, Cambridge 2002.

BROWN P., *The Cult of the Saints: Its Rise and Function in Latin Christianity*, Chicago – London.

BUGIULESCU M. I., „The Organization and Role of Monasticism in the Christian Church Constitution and Activity“, in: *Bogoslovni vestnik* 78 (2018), s. 523-541.

- CAVARNOS C., *Paths and Means to Holiness*, přel. Archbishop Chrysostomos of Etna, Etna 2000.
- CHADWICK H., *The Early Church*, London 1993.
- CLARYSSE W., „The Coptic Martyr Cult“, in: LAMBERIGTS M., VAN DEUN P. (ed.), *Martyrium in Multidisciplinary Perspective*, Leuven 1995, s. 377-395.
- DATTRINO L., *Patrologie*, přel. J. V. Polc, Praha 1997.
- DAVIES P. S., „The Origin and Purpose of the Persecution of AD 303“, in: *The Journal of Theological Studies*, 1 (1989), s. 66-94.
- DAVIS S. J., *The Early Coptic Papacy: The Egyptian Church and its Leadership in Late Antiquity*, Cairo – New York 2017.
- DE STE. CROIX, G. E. M., „Aspects of the ‚Great Persecution‘“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 35-78.
- DE STE. CROIX, G. E. M., „Voluntary Martyrdom in the Early Church“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 153-200.
- DE STE. CROIX, G. E. M., „Why were the Early Christians Persecuted?“, in: WHITBY M., STREETER J. (ed.), *Christian Persecution, Martyrdom, and Orthodoxy*, New York 2006, s. 105-152.
- DÉCARREAUX J., *Monks and Civilization: From the Barbarian Invasion to the Reign of Charlemagne*, přel. C. Haldane, London 1964.
- DODDS E. R., *Pohané a křesťané ve věku úzkosti*, přel. M. Pokorný, Praha 1997.
- SUCHÁNEK D., DRŠKA V., *Církevní dějiny: antika a středověk*, Praha 2013.
- ЕПИСКОП АТАНАСИЈЕ (ЈЕВТИЋ), *Патрологнја*, sv. 2: источне Оци и писци 4. и 5. века од Никеје до Халкидона (325-451.г.), Београд – Требиње – Лос Анђелес 2016.
- EVDOKIMOV P., *Epochy duchovního života: Od pouštních Otců do našich dnů*, přel. V. Ventura, Olomouc 2002.

FATHER CYRIL, *Coptic Christianity in Egypt and Nubia: A Modern Miracle in Egypt and Three Christian Kingdom in Nubia*, Tadjique 1984.

FATHER JUSTIN POPOVICH, *Orthodox Faith and Life in Christ*, přel. A. Gerostergios, Belmont 2005.

FATHER MATTA EL-MASKEEN, „Feast of the Martyrs“, přel. L. H. Soliman, in: *Coptic Church Review* 3 (1980), s. 98-111.

FATHER MATTA EL-MASKEEN, *Coptic Calendar: The Origin of the Calendar of the Coptic Church*, Cairo 1988.

FRANC J., *Nezvítězí, kdo nebojuje: alexandrijský patriarcha Šenut III. a spor o zbožštění člověka*, Olomouc 2022.

FRANKFURTER D., „The Cult of the Martyrs in Egypt before Constantine: the Evidence of the Coptic Apocalypse of Elijah“, in: *Vigiliae Christianae* 48 (1994), s. 25-47.

FREND W. H. C., *Martyrdom and Persecution in the Early Church: A Study of a Conflict from the Maccabees to Donatus*, Garden City 1967.

FREND W. H. C., *The Rise of the Monophysite Movement: Chapters in the History of the Church in the Fifth and Six Centuries*, Cambridge 1972.

GAŽÍK P., *Justín Martýr a jeho doba: pohľad do čias prenasledovania prvých kresťanov v Rímskej ríši v 2. storočí vo svetle pôsobenia Justína Martýra, obrancu cirkvi, filozofa a mučenika*, Martin 2003.

GUIRGIS H., „The Seven Sacraments of the Church“, in: *Coptic Church Review* 2 (1984), s. 64-68.

GWYNN D. M., *Athanasius of Alexandria: Bishop, Theologian, Ascetic, Father*, Oxford 2013.

HALL S. G., *Doctrine and Practice in the Early Church*, London 1992.

HARPER K., „People, Plagues, and Prices in the Roman World: The Evidence from Egypt“, in: *The Journal of Economic History* 3 (2016), s. 803-839.

HEUSSI K., *Der Ursprung des Mönchtums*, Aalen 1981.

HIS HOLINESS POPE SHENOUDA III, *The Spiritual Man*, přel. R. Bassilious, E. Bassilious, Sydney 1998.

HOVORUN C., *Eastern Christianity in Its Texts*, London – New York – Dublin 2022.

CHALUPA A., „Římský císařský kult: náboženská politika, nebo politické náboženství?“, in: BUBÍK T., HOFFMANN H. (ed.), *Náboženství a politika*, sv. 1, Pardubice 2007, s. 154-163.

JANÁK J., *Staroegyptské náboženství*, sv. II: Život a úděl člověka, Praha 2012.

KELLER D. G. R., *Oasis of Wisdom: The World of the Desert Fathers and Mothers*, Collegeville 2005.

KINZIG W., *Pronásledování křesťanů v antice*, přel. V. Drbal, Červený Kostelec 2022.

KITZLER P., „Úvod“, in: TERTULLIANUS, *Mučedníkům*, přel. P. Kitzler, Praha 2019, s. 7-17.

LEFEBURE L. D., „The Understanding of Suffering in the Early Christian Church“, in: *Claritas: Journal of Dialogue and Culture* 2 (2015), s. 29-37.

ЛУРЬЕ В. М., *Призвание Авраама: идея монашества и ее воплощение в Египте*, Санкт-Петербург 2000.

MALATY T. Y., *Introduction to the Coptic Orthodox Church*, [místo a rok vydání neuvedeny].

MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church and the Dogmas*, sv. 2: Man & Redemption, Alexandria 1991.

MALATY T. Y., *The Coptic Orthodox Church as an Ascetic Church*, [místo a rok vydání neuvedeny].

MALATY T. M., *The Coptic Calendar and Church of Alexandria*, [místo a rok vydání neuvedeny].

MALÝ R., *Církevní dějiny*, Olomouc 2001.

MEINARDUS O. F. A., *Christians in Egypt: Orthodox, Catholic, and Protestant Communities Past and Present*, Cairo – New York 2006.

- MEINARDUS O. F. A., *Coptic Saints and Pilgrimages*, Cairo – New York 2007.
- MEINARDUS O. F. A., *Two Thousand Years of Coptic Christianity*, Cairo – New York 2015.
- HIEROTHEOS (METROPOLITAN OF NAFPAKTOS), *Empirical Dogmatics of the Orthodox Catholic Church according to the Spoken Teaching of Father John Romanides*, sv. 2: Holy Trinity – Creation – Fall – Incarnation – Church – Life after Death, přel. Sister Pelagia Selfe, Levadia 2013
- MEYENDORFF J., *Imperial Unity and Christian Divisions: The Church 450-680 A.D.*, Crestwood 1989.
- MIKULICOVÁ M., *Biskup Severus z Ašmúnajnu: křesťané a muslimové ve fátimovském Egyptě*, Praha 2012.
- MITCHELL J., *Martyrdom: A Very Short Introduction*, Oxford 2012.
- MOSS C. R., *Ancient Christian Martyrdom: Diverse Practices, Theologies, and Tradition*, New Heaven – London 2012.
- PARGAČOVÁ V., *Světcí a světice v životě egyptských Koptů: proces formování identity příslušníků Koptské ortodoxní církve prismatem hagiografií*, Pardubice 2018.
- POPE SHENOUDA III, *Diabolic Wars*, přel. Wedad Abbas, Cairo 1997.
- POPE SHENOUDA III, *The Beholder of God Mark the Evangelist: Saint and Martyr*, přel. S. M. Mikhail, M. S. Mikhail, Santa Monica 1995.
- POPE SHENOUDA III, *Words of Spiritual Benefit*, sv. 2: 51-100, přel. Mrs. Bassilious, [místo vydání neuvedeno], 1997.
- PŘIBYL S., „Mučednické svědectví pastýřů rané církve“, in: *Revue církevního práva* 2 (2016), s. 77-87.
- ŘOUTIL M., *Nevěřící, odejděte! Současné pronásledování křesťanů ve vybraných zemích Blízkého východu a Afriky*, Červený Kostelec 2020.
- QUASTEN J., *Patrology*, sv. III: The Golden Age of Greek Patristic Literature From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon, Notre Dame [datum vydání neuvedeno].

- SCHENKE G., „Ascetics and Holy Martyrs“, in: EL-SAYED R., LAKOMY C., EHLER E., FLUCK C., HERZBERG-BEIERSDORF A., ZORN O. (ed.), *Akhmîm – Egypt's forgotten city*, přel. H. a N. Strudwick, Berlin 2021, 80-83.
- SHERIDAN M., „Monasticism“, in: GABRA G. (ed.), *Coptic Civilization: Two Thousand Years of Christianity in Egypt*, Cairo – New York 2014, s. 35-44.
- STANILOAE D., *The Experience of God: Orthodox Dogmatic Theology*, sv. 6: The Fulfilment of Creation, přel. I. Ioanita, Brookline 2013.
- ŠEBELOVÁ M., „Saints and Tradition in Coptic Orthodox Christianity in Egypt“, in: *Religio: Revue pro religionistiku* 1 (2021), s. 3-32.
- ŠUBRT J., „Předmluva“, in: ŠUBRT J. (ed.), *O smrti pronásledovatelů*, Olomouc 2017, s. 9-36.
- ŠUBRT J., „*Sanguis martyrum, semen Christianorum*: idea mučednictví v rané církvi“, in: KITZLER P. (ed.), *Příběhy raně křesťanských mučedníků: výběr z nejstarší latinské a řecké martyrologické literatury*, Praha 2009, s. 15-48.
- ŠUBRT J., „Sv. Jeroným, volání pouště a legendy o poustevnících“, in: JERONÝM, *Legendy o poustevnících*, přel. J. Šubrt, Praha 2002, s. 7-40.
- THOMPSON D. J., „Laying the foundations for Roman Egypt“, in: BAGNALL R. S. (ed.): *Roman Egypt: A History*, Cambridge – New York 2021, s. 1-45.
- TON J., *Suffering, Martyrdom and Rewards in Heaven*, Wheaton 2000.
- VAN HENTEN J. W., AVEMARIE F., *Martyrdom and Noble Death: Selected Texts from Graeco-Roman, Jewish and Christianity Antiquity*, London – New York 2002.
- VENTURA V., *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1: od prapočátků po svatého Jana Zlatoústého, Praha 2006.
- WALTON J. H., *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*, Grand Rapids 2006.
- WIPSYZKA E., *Drugi dar Nilu czyli o mnichach i klasztorach w późnoantycznym Egipcie*, Kraków 2014.

YANNARAS C., *Against Religion: the Alienation of the Ecclesial Event*, přel. N. Russell, Brookline 2013.

YANNEY R., „Saint Athanasius of Alexandria and Early Monasticism: A Symbiotic Relationship“, in: *Coptic Church Review* 4 (1996), s. 90-96.

YANNEY R., „Symposium on Coptic Monasticism“, in: *Coptic Church Review* 4 (1980), s. 160-165.

YORK T., „Early Church Martyrdom: Witnessing For or Against the Empire?“, in: BUDDE M. L., SCOTT K. (ed.), *Witness of the Body: The Past, Present and Future of Christian Martyrdom*, Grand Rapids – Cambridge 2011, s. 20-42.

YOUSSEF A. N. A., *Oriental Orthodoxy Unveiled*, Coppel 2022.

Encyklopedie a slovníky

ATIYA A. S., „Martyrs, Coptic“, in: ATIYA A. S. (ed.), *The Coptic Encyclopedia*, sv. V, New York 1991, s. 1550-1559.

ATIYA A. S., „Saints, Coptic“, in: ATIYA A. S. (ed.), *The Coptic Encyclopedia*, sv. VII, New York 1991, s. 2081-2087.

ATTWATER D., *Slovník svatých*, přel. J. Matějů, Vimperk – Rudná u Prahy 1993.

GABRA G., *Historical Dictionary of the Coptic Church*, Cairo 2008.

SOUČEK J. B., *Řecko-český slovník k Novému zákonu*, Příbram 2003.

SVOBODA L. (ed.), *Encyklopedie antiky*, Praha 1973.

Další elektronické zdroje

[autor neuveden], „Hymns for the Coptic Martyrs of Libya”, in: *Dioscorus Boles on Coptic Nationalism – The Blog of Coptic Literature, Culture & Politics*. 12. října 2015; dostupné z: <<https://copticliterature.wordpress.com/2015/10/12/hymns-for-the-coptic-martyrs-of-libya/>> (1.7.2023).

[autor neuveden], „Libya killings: Who were the 21 Copts?“, in: *BBC News*. 16. února 2015; dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-31490089>> (30.6.2023).

AKIN J., „What the Pope Just Did With the 21 Coptic Martyrs Is Historic and Rare — But Not Unprecedented“, in: *National Catholic Register*. 12. května 2023; dostupné z: <<https://www.ncregister.com/blog/coptic-martyrs-roman-martyrology>> (5.7.2023).

COPPEN L., „The mysterious saint: Who is the 21st Coptic martyr now recognized by the Vatican?“, in: *The Pillar*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://www.pillarcatholic.com/p/the-mysterious-saint-who-is-the-21st>> (30.6.2023).

RIOS L., „21 Libyan martyrs to be recognized by the Catholic Church“, in: *Omnes*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://omnesmag.com/en/newsroom/martyrs-libya/>> (28.6.2023).

STEELE L., „Chadian among Coptic Christians killed“, in: *Mission Network News*. 21. dubna 2015; dostupné z: <<https://www.mnnonline.org/news/african-among-coptic-christians-killed/>> (30.6.2023).

WOODEN C., „United in prayer: Pope adds Coptic Orthodox martyrs to Catholic calendar“, in: *United States Conference of Catholic Bishops*. 11. května 2023; dostupné z: <<https://www.usccb.org/news/2023/united-prayer-pope-adds-coptic-orthodox-martyrs-catholic-calendar>> (28.6.2023).

ABSTRAKT

DAVID, M. *Semen est sanguis christianorum: Koptská spiritualita mučednictví*. České Budějovice 2024. Rigorózní práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Konzultant práce J. Vokoun.

Klíčová slova: mučednictví, koptské křesťanství, hagiografie, duchovní život, Egypt, kult svatých, pronásledování křesťanů, starobylé východní církve

Koptská církev je obecně označována jako církev mučedníků. Mučednictví hraje důležitou roli v koptské spiritualitě téměř dva tisíce let. Můj výzkum je založen na pramenech, jakými jsou raně křesťanské texty či životy svatých, ale také na sekundárních zdrojích z koptského prostředí, které se zabývají fenoménem mučednictví, a tak pomáhají, aby další generace Koptů porozuměli významu tohoto fenoménu v jejich duchovním životě. Kult mučedníků je v Koptské pravoslavné církvi všudypřítomný, a to především v kalendáři mučedníků, který věřící doprovází během celého liturgického roku.

ABSTRACT

Semen est sanguis christianorum: Coptic Spirituality of Martyrdom

Key words: martyrdom, Coptic Christianity, hagiography, spiritual life, Egypt, cult of saints, persecution of Christians, Oriental Orthodox Churches

The Coptic Church is generally called the Church of Martyrs. Martyrdom has played a major role in Coptic Spirituality for almost two thousand years. My research is based on Christian primary sources such as Early Christian writings or lives of saints and secondary sources from Coptic ecclesiastical milieu which reflect the notion of Martyrdom and so that way helps new generations of Copts to understand this phenomenon in their spiritual life. The cult of martyrs is ubiquitous in the Coptic Orthodox Church, especially in a calendar of martyrs which accompanies believers during the whole liturgical year.